RAGNHILD HUTCHISON
Om globalhistorie og tollister

LOKALHISTORIE
Norsk lokalhistorie i utvikling

STIPENDIATER
Hva forskes det på nå?

HISTORIEFORMIDLING
Et moderne representasjonsproblem?

FORTID

HISTORIE-STUDENTENES
TIDSSKRIFT
UIO **NR 3/2015**
12. ÅRGANG **KR. 100,–**

Historie for tiden

FORTID

NR 3/2015
Tema: Historie for tiden

REDAKTØRER
Mia Hveem
Nora Rodin
Skage A. Østberg

TEMAREDAKSJONEN
Mia Hveem, Nora Rodin og Skage A. Østberg.

REDAKSJONEN
Stian Andreassen, Henrik Askjer, Anilton Delgado, Lasse Lømo Ellingsen, Knut N. Figenschou, Lisa Flatby, Anniken Hareide, Mia Hveem, Simen Klomsæt, Tor Hadrian Løvstad, Tord Mardott Nielsen, Markus Neslein, Fredrik Opedal, Ingeborg Anne Rakvåg, Martin Aasbø Ringdal, Nora Rodin, Sverre Erland Rosenberg, Ole-Albert Rønning, Henrik Thommesen og Skage A. Østberg

Grafisk utforming: Ørjan Laxaa
Trykkeri: Printhouse
ISSN 1504-1913

OMSLAGSBILDER
Forside og bakside: av cyano66, bildene er hentet fra Thinkstock.
På tema: Fra Generaltollkammerets arkiv i Riksarkivets magasiner Foto: Nora Rodin
Utenfor tema: Old Books Foto: Wikimedia commons
Bokmeldinger: Foto: Mia Hveem

KONTAKT
Henvendelser: redaksjonen@fortid.no
Abonnement: abonnement@fortid.no
Annonsesalg: annonse@fortid.no

POSTADRESSE
Fortid, IAKH, Postboks 1008, Blindern, 0315 Oslo

FORTID PÅ NETT
www.fortid.no ✤ facebook.com/fortid.tidsskrift

Fortid er medlem av Tidsskriftforeningen, www.tidsskriftforeningen.no
Fortid utgis med støtte fra Institutt for arkeologi, konservering og historie ved Universitetet i Oslo, Kulturrådet og SiO

LEDER

NORA RODIN

FORTID | 3/2015

Hva er egentlig historie for den norske historikeren anno 2015? Hva forskes det på og hvordan tilnærmer historikere i dag seg fortiden? Med dette nummeret av Fortid ønsker vi å vise frem noe av det det jobbes med i det historiske fagmiljøet i dag og samtidig sette fokus på ulike tilnærminger til faget.

Spør man ti tilfeldig utvalgte faghistorikere «Hva er historie for deg?» vil man antageligvis få ti forskjellige svar. Skal man jobbe lokalt, nasjonalt, globalt? Hva skal man ha mest fokus på, aktør eller struktur? Er det enkelthendelsene vi skal forske på eller skal vi jobbe med lange linjer og store spørsmål? Forsker vi på fortiden for å kunne bidra til å løse utfordringer i samfunnet i dag eller handler det om å finne røttene våre og kunnskap om hvor vi kommer fra?

Spør man ti tilfeldig utvalgte faghistorikere «Hva er historie for deg?» vil man antageligvis få ti forskjellige svar.

Blant de mange historiefaglige bokutgivelsene som har kommet ut de siste årene finner vi to bøker som tar opp noen av disse spørsmålene: *Historie. En introduksjon til grunnlagsproblemer* (2014) av Jan Eivind Myhre og *Tid for historie. En bok om historiske spørsmål* (2015) av Erling Sandmo. I dette nummeret av Fortid har de bidratt med hvert sitt innlegg der de kommenterer hverandres bøker, og samtidig reflekterer over ulike holdninger og tilnærminger til fortiden.

I «Historikern» har vi i dette nummeret intervjuet Ragnhild Hutchison, som er aktuell med prosjektet Historiske toll- og skipsanløpslister. Hun er globalhistoriker og jobber særlig med økonomisk utvikling i tidlig nytid. For henne handler historie om å finne svar på store globale spørsmål som kan være overførbare over tid og over grenser. Hun legger vekt på å aktualisere arbeidet sitt og at man som historiker bør tydeliggjøre sitt samfunnsbidrag. Hutchison holdt i sommer innlegg på Norske Historiedager, som i år ble avholdt i Stavanger. Der snakket hun blant annet om den norske utenriks-handelen i Norge på slutten av 1700-tallet.

En annen som holdt innlegg på Historiedagene var Dag Hundstad, som var en av foredragsholderne på en sesjon om regionshistorie. Med utgangspunkt i den nylig utgitte *Hardanger- ei regionhistorie* av Svein Ivar Angell, Martin Byrkjeland og Knut Grove (2014), snakket han om hvordan lokal- og regionshistorie kan skrives på ulike måter. Dette har han utdypet i en artikkel i dette nummeret. Artikkelen gir en historiografisk gjennomgang av lokalhistorien samtidig som den viser hvordan lokalhistorie kan være et aktuelt og fagfornyende felt.

I et nummer om *Historie for tiden* er det også nærliggende å presentere noe av det det forskes på i historiefaget nå. Vi har fått seks stipendiater, fra tre ulike universiteter, til å presentere sine prosjekter. Videre har Ole-Albert Rønning bidratt med en artikkel som ser nummerets tema fra en litt annen vinkel. Han setter fokus på hvordan *historie for tiden* oppfattes utenfra og mener historikere bør bli flinkere til å vise sin faglige bredde når de ytrer seg i offentligheten. I tillegg har vi også i dette nummeret, artikler og bokmeldinger utenfor tema og en quiz laget av Jonas Finnanger.

Fortids redaksjon har i løpet av sommeren gjennomgått store utskiftninger. Mange av våre tidligere redaksjonsmedlemmer har nå levert sine masteroppgaver og tatt steget ut i arbeidslivet, eller beveget seg videre til nye utfordringer. Fortid takker dem for god innsats og ønsker samtidig nye redaksjonsmedlemmer velkommen. Mia Hveem, Skage A. Østberg og Nora Rodin er Fortids nye redaktørtrio og sammen håper vi å kunne gi deg mange spennende og interessante leseropplevelser, både i bladet du nå holder i hånden, og i tiden som kommer.

God lesning!

Innhold

INTERVJU

06 **Historikeren** Intervju med Ragnhild Hutchison om globalhistorie, 1700-tallet og norske tollprotokoller (av Nora Rodin)

PÅ TEMA

14 **Jan Eivind Myhre** Erling Sandmo: *Tid for Historie.* En bok om historiske spørsmål
18 **Erling Sandmo** En kommentar til Jan Eivind Myhres *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*
21 **Dag Hundstad** Lokalhistorien og historiefaget
30 **Ole Albert Rønning** Utrolige fakta om historieformidling!

ET INNBLIKK I STIPENDIATENES VERDEN

34 **Henriette Mikkelsen Hoel** Dronninger i middelalderen
36 **Fredrik Hyrum Svensli** Dansk-norsk «scramble» i Afrikaunder slavehandelsperioden på 1600 og 1700-tallet
39 **Jørgen Jensehaugen** Et hjemland for palestinerne
41 **Gwendolyn Claire Lin** Synergy of global commodity trade and the rise of China
43 **Ingjerd Veiden Brakstad** Folkemord, myter og fornektelse
44 **Marte Heian-Engdal** Flyktningeproblematikk i midtøsten

UTENFOR TEMA

49 **Oskar Aanmoen** Skandinaviens korps – Boerkrigens norske soldater
56 **Espen Nævestad** Nasjonalromaner. Fire tyske historiske romaner fra tiden rundt rikssamlingen i 1871

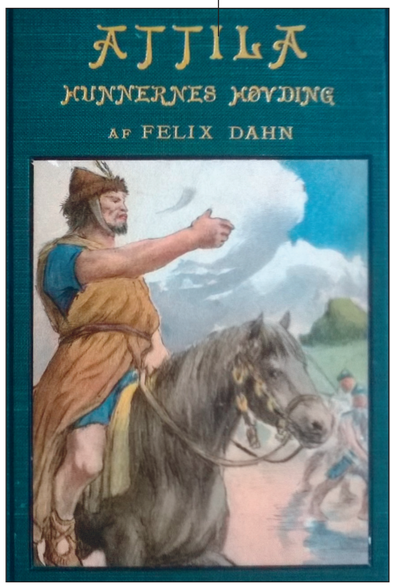
BOKMELDINGER

66 **Leif Braseth** - *Samer sør for midnatssola* (anmeldt av Tomas Ibsen Göransson)
68 **Robin Lane Fox** – Travelling heroes: In the epic age of Homer (anmeldt av Mali Kristine Lunde)

QUIZ

72 **Quiz av Jonas Finnanger**

56

06

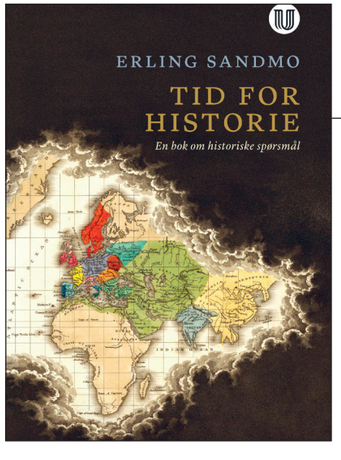
21

49

14

Globalhistoriker Ragnhild Hutchison jobber med økonomiske utvikling i tidlig nytid. Hun er aktuell som prosjektleder på prosjektet Historiske toll- og skipsanløpslister. Foto: Nora Rodin

Historikeren

INTERVJU MED RAGNHILD HUTCHISON OM GLOBALHISTORIE, 1700-TALLET OG NORSKE TOLLPROTOKOLLER

Ragnhild Hutchison (1976, Oslo) ville egentlig bli arkeolog eller diplomat, men endte opp på historie med en hovedfagsoppgave om Norges første privateide sokkestrikkefabrikk. I dag er hun prosjektleder for prosjektet Historiske toll- og skipsanløpslister og 1.amanuensis på Høyskolen for Landbruk og bygdeutvikling på Klepp. Som tidlig nytids-historiker er hun en av få som jobber med norsk økonomisk utvikling i et globalhistorisk perspektiv.

NORA RODIN
Masterstudent i historie
Universitetet i Oslo

Hvorfor begynte du å studere historie?

Det var egentlig ikke et voldsomt bevist valg, men jeg har sydd mye og det var nok gjennom klær og drakthistorie at historieinteressen ble vekket. Jeg skrev oppgave på videregående om bronsealderklær og satt i formingen en hel vinter og tvinnet tråder for å rekonstruerte et bronsealderskjørt. Egentlig hadde jeg mest lyst til å bli arkeolog, men det var 6,2 i snitt for å komme inn på arkeologistudiet. Da måtte jeg finne på noe annet.

Min interesse for historie kommer nok også av det at jeg er «UD-barn» og har bodd mye i utlandet. For mange som har vokst opp i utlandet handler det i voksen alder ofte om å finne røttene sine, og jeg har faktisk inntrykk av at det er overraskende mange med slik bakgrunn i historierelaterte jobber. Enten så gjør man som foreldrene sine og drar ut, eller så prøver man å finne røttene sine.

Du har også studert mye i utlandet, men startet studiene i Oslo?

Ja, jeg har cand.mag. fra Universitetet i Oslo med like mye historie og naturgeografi. Jeg ble helt hekta på geografi og satt et helt år å så på bilder av kalvende isbreer på Sydpolen. Også dro jeg på ekskursjon til Tunisia for å se på ulike typer ørken. Det var fantastisk. Jeg syntes det er for lite ekskursjoner på historie. Hadde det ikke vært for kravet om matematikk kunne jeg nok endt opp som geograf.

Som UD-barn var jeg egentlig innstilt på å fortsette i mine foreldres fotspor, altså med et eller annet internasjonalt. Planen var å ta mellomfagsemne *Krig og konflikt*, men jeg gikk på første forelesning og der var det 50 gutter som overhode ikke hadde peiling på hva man drev med i internasjonalt arbeid, men som alle ville bli diplomater for å spise kanapeer. Jeg kom frem til at det kurset nok ikke var noe for meg, og begynte å se meg om etter noe annet.

Et av de andre mellomfagskursene som gikk det semesteret var *Den industriøse revolusjonen*, med Hilde Sandvik og Sølvi Sogner. Dette må vel ha vært i 97 eller 98, midt oppe i «Industrious Revolution» -debatten.

Jeg dro på første forelesning, og der ble jeg.

Og der har du blitt …
Ja, etter Cand. Mag. tok jeg hovedfag i historie med Hilde Sandvik som veileder. Jeg hadde rett og slett funnet «perioden min». Det hadde vært kjempespennende om jeg hadde endt i internasjonalt arbeid, men som historiker har jeg aldri angret på at jeg valgte tidlig nytid.

Har du funnet røttene dine?
Nei, det vet jeg egentlig ikke om man kan gjennom historie, men jeg har hatt godt utbytte, begge veier, av å ha bodd mye ute, og av historie. Det er noe med forståelsen for forskjellige samfunn. Jeg syns tittelen på David Lowenthals bok "*The Past is a Foreign Country*" beskriver det godt. Det er en veldig god tittel på en historiebok og jeg tror den beskriver en svært nyttig tilnærming å til fortiden.

Hva skrev du om i hovedfagsoppgaven?
Jeg pleier litt spøkefullt å si at jeg skrev om Norges første privateide sokkestrikkefabrikk. Sagt mer ordentlig handlet den om teknologioverføring og om hva som skaper økonomisk vekst. Caset var tekstilfabrikken Enighetene, som var i drift i Østerdalen mellom 1783-1790 og som bl.a. produserte sokker.

Deler av hovedfaget mitt tok jeg i England på London School of Economic and Political Science (LSE). Der var jeg del av det første kullet på global-historie-master. Det var strengt tatt der jeg lærte å jobbe. Jeg tror de fleste av oss ringte hjem og grein minst en gang fordi det var så mye å gjøre.

Masteren jeg tok i London ble godkjent som en del av hovedfaget, så etter ett år dro jeg hjem til Oslo for å skrive ferdig oppgaven. Etter noen måneder ble jeg imidlertid valgt inn i Norsk studentunion og da måtte jeg ringe Hilde Sandvik og si at jeg måtte ha permisjon ett år til. Men jeg fikk følge kollokviene mens jeg var i NSU, så jeg ble ikke hengende så voldsomt etter.

Hvordan var det å sitte i Norsk studentunion?
Det å drive med andre ting samtidig med studiene har vært viktig. NSU (nå NSO) ga meg mye relevant arbeidserfaring blant annet knyttet til forvaltning, men også troen på at det nytter å jobbe for ting man brenner for. Studentpolitikk og andre prosjekter ved siden av studiene har også spilt en viktig rolle når jeg senere har søkt, og tidvis fått, jobber utenfor historie.

Etter hovedfag dro du videre til Firenze og tok en doktorgrad på European University Institute (EUI). I avhandlingen din fikk tittelen «In the doorway to development, an Enquiry into Market Oriented Structural Changes in Norway ca. 1750- 1830». Norsk tema, på engelsk, skrevet i Italia. Det høres forvirrende ut. Kan du fortelle litt om dette?
I Firenze bare jobbet jeg. Det føles egentlig ikke ut som jeg har vært i Italia i det hele tatt. Jeg hadde tilgang på et av de beste bibliotekene i Europa og bare grov meg ned i arbeidet. Men slik er det å ta en Phd, for så vidt. Jeg har omtrent ikke vært tilbake siden. For meg er Italia et sted som er innmari kaldt, med mye regn, men med veldig god mat.

Vil du anbefale EUI videre?
Ja, veldig. Jeg vet jo ikke hvordan det hadde vært å ta doktorgraden i Norge, men jeg tror det er annerledes. Jeg er veldig preget av teorier og perspektiver fra både LSE og EUI, og ser at jeg er «oppdratt» i deres måte å arbeide med historie på. For meg har det vært veldig riktig.

Så du så det ikke som en utfordring å jobbe med et norskt case der?
Nei, veldig mange hadde jo nasjonale case, men Norge var kanskje mer eksotisk siden det ikke er så mange nordmenn. Jeg opplevde å måtte forklare ganske grunnleggende ting om det norske samfunnet, som at «det tar faktisk 2 timer å gå til nabogården» og «nei, vi hadde ingen adel å snakke om». Det er begge ting som er ganske fremmed for folk fra mange andre land. Men det har vært veldig nyttig. Man har godt av å bli minnet på at hva en selv tar som en selvfølge, ikke alltid er det.

Jeg mener at lærdommene vi får fra å studere fortiden skal være overførbare over tid, og over grenser.

Det skal også sies at selv om man har et norskt case, betyr ikke det at man må jobbe «norsksentrert». Jeg gjør hvert fall ikke det, jeg jobber globalhistorisk.

Hva legger du i begrepet globalhistorie?
Det er å finne svaret på spørsmål knyttet til globale problemstillinger. Jeg jobber mest med problemstillinger knyttet til økonomisk og sosial utvikling i et globalt perspektiv, og med konsekvenser av kontakt over grenser. Disse møtene kan være i form av kunnskap, mennesker, varer eller lignede. Det er derfor likegyldig om «min» sokkestrikkefabrikk lå i Stor-Elvdal i Norge på 1780 -tallet, eller i Botswana på 2000-tallet. Det er mye av de samme prosessene man jobber med.

Noen år etter at jeg leverte masteren møtte jeg igjen Patric O`Brien, som var en av de store globalhistorie-professorene på LSE. Han husket oppgaven min og fortalte at professorene måtte ha et møte for å finne ut om sokkestrikkefabrikken i Østerdalen i Norge kunne regnes som globalhistorie. Etter litt diskusjon hadde de kommet frem til at det kunne det faktisk. Så lenge den ble satt inn i et globalt perspektiv, var jo stedet caset var fra, mindre vesentlig.

Så for deg handler historie mer om prosesser og store linjer, enn aktører og historie ned på individnivå?
Ja, aktører er interessante hvis de er del av større prosesser, men jeg har veldig lite tålmodighet med biografier som ikke «løfter» individet slik at de forteller om noe større. Jeg mener at lærdommene vi får fra å studere fortiden skal være overførbare over tid, og over grenser. I den forstand er historie rett og slett et matnyttig fag. Caset man har er sjeldent interessant i seg selv, men kan være nyttig fordi det bidrar med kunnskap til å svare på utfordringer i samfunnet.

For meg som historiker er det viktig å fokusere på de store spørsmålene, aktualisere arbeidet mitt og å plassere casene i en større kontekst. Jeg har alltid måtte forsvare hvorfor Norge er interessant. Kanskje er det noe av det som har preget meg som historiker.

Hvordan føyer arbeidet ditt seg inn i debatten om den industriøse revolusjonen, altså om de økonomiske samfunnsendringene forut for den industrielle revolusjonen?
Jeg bygger mye på Stein Tveite og historikere som har vært før meg, og har fått veldig mye hjelp av disse også. Det jeg har gjort har hovedsakelig vært å sette den norske strukturelle økonomiske utviklingen i et litt større, og nyere, teoretisk perspektiv enn det som var vanlig for 30-50 år siden. Også har jeg et veldig konkret bidrag til den industriøse revolusjonsdebatten som handler om å løfte frem betydningen av utenlandsk etterspørsel som drivkraft for økonomisk vekst.

Begrepet «Den industriøs revolusjon» er særlig fremmet av Jan de Vries. Han hevder at det i forkant av den Industrielle revolusjon foregikk endringer i husholdenes allokering, altså bruk av ressurser som tid, arbeidskraft og penger. Det var en overgang bort fra selvforsyning, og over til markedsrettet produksjon. Målet deres var å delta mer i markedet som forbrukere. Ved å velge å produsere mere for markedet, fikk husholdene overskudd eller penger som de kunne bruke på å skaffe seg noen av de nye varene som ble tilgjengelig.

Tollprotokollene fra Generaltollkammeret oppbevares på Riksarkivet og utgjør rett i underkant av 300 hyllemeter. Foto: Nora Rodin. Fra Riksarkivets magasin

Dette var ofte varer fra fjerne eller eksotiske steder, slik som tobakk, kaffe eller silketørklær. Disse endringene satte i gang økonomisk sirkulasjon og vekst som muliggjorde den senere industrialiseringen.

Mitt bidrag er at jeg påpeker at for Norges sin del, og dette gjelder nok også for flere land, var det utenlandsk etterspørsel etter norske varer som tømmer, jern og fisk, som muliggjorde at man hadde tilgang på de nye eksotiske varene man kunne ønske seg. Forskjellen er altså at Jan de Vries sier at det er husholdenes egen etterspørsel som setter i gang den økonomiske veksten, mens jeg mener at det for Norges del er utenlandsk etterspørsel som setter det i gang, men at de norske husholdenes etterspørsel blir viktig etter hvert.

Et kildematerialet som kanskje kan si mer om disse handelsstrømmene er de norske tollprotokollene fra perioden, og du har nå startet prosjektet Historiske toll- og

skipsanløpslister. Hva går dette prosjektet ut på?
Prosjektet tilgjengeliggjør på nett tollmateriale for alle de 27 havnene i Norge for, foreløpig, fire år i løpet av 1700-tallet. Vi transkriberer varelister og skipsanløpslister fra tollprotokoller med gotisk skrift og legger de ut i en søkbar database. Varelistene forteller hvilke varer som gikk inn og ut av havnene, mens skipsanløpslistene viser alle skip som har seilt inn og ut, samt hvor de skal til eller hvor de kommer fra. Man kan dermed følge varestrømmene, og se hvordan disse utvikler seg gjennom århundret.

Gjennom skipsanløpslistene får vi også sett transportnettverket og hvor de norske havnene handlet. Det er utfordringer med materialet, for eksempel knyttet til smugling, men listene gir oss allikevel noe håndfast og konkret å jobbe med.

Materialet kan brukes til å finne ut av alt fra handelsbalanse og kontakt både med inn og utland, hva slags varer som kom og gikk, og hvordan handelen foregikk i praksis. De kan også brukes til å se lange linjer i norsk handel, eller være utgangspunkt for studier som ser på hvordan ulike varer har preget Norge eller andre samfunn. Brukt sammen med annen statistikk kan man f.eks. finne ut hvor tilgjengelige varene var. Alt i alt viser materialet godt mange av endringene som skjedde i det norske samfunnet gjennom 1700-tallet. Det er nok kildemateriale til å skrive mange artikler og oppgaver innen både økonomisk, sosial og kulturell historie.

Kanskje får vi, gjennom dette prosjektet, også mulighet til å sjekke påstanden min om utenlandsk etterspørsel som drivkraft, fra ett helt annet perspektiv. Forhåpentligvis kan varelistene vise hva som vokste først importen av utenlandske varer, eller eksporten av norske.

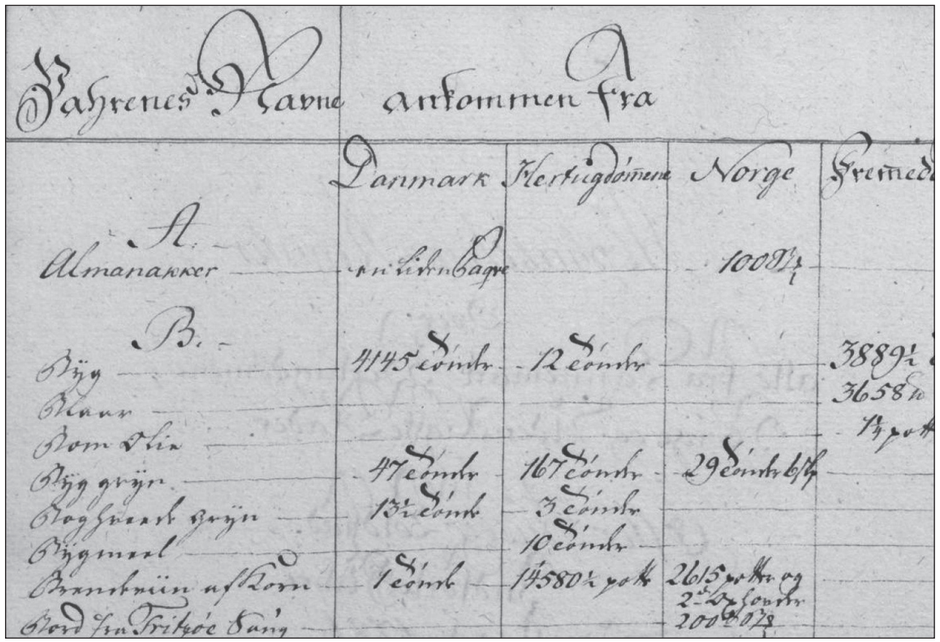
Hva fikk deg til å starte dette prosjektet? Var det en brennende lidenskap for tollister som var utgangspunktet?

Det var vel mer snakk om fullstendig mangel på skylapper og respekt for å hoppe ut på dypet. Det er en grunn til at ingen har gjort dette før. Dette er et ekstremt arbeidskrevende prosjekt.

Jeg møtte tollistene for første gang under arbeidet med doktoravhandlingen min. Førsteinntrykket er ganske overveldende og jeg tror jeg har riksarkivrekord i antall hyllemeter bragt opp på lesesalen på en gang. Materialet er så innmari stort, men jeg fant allikevel fort ut at jeg hadde lyst til å gjøre noe med det.

Selve prosjektet startet gjennom NTNUs grunnlovsprosjekt *Grunnloven og regionene: hegemoni, kontinuitet og brudd*, hvor jeg skulle skrive en artikkel, og hadde litt penger til en vit.ass. Vi klarte å skrape sammen litt mer penger her og der, og det hele endte, ikke bare med en artikkel, men også som et forprosjekt.

Etter noen måneders jobbing satt vi med et uoversiktlig antall Excel-filer med transkriberte tollister. Amund Pedersen som var vitenskapelig assistent (nå prosjektmedarbeider (Red.)) hadde punchet en del, jeg

Almanakker, byg, blaar, bom olje… Varelistene «Tolliste-prosjektet» tilgjengeliggjør, viser alle varer som har gått inn og ut av de norske havnene på 1700-tallet. Foto: Digitalarkivet. Aust-Agder fylke, Generaltollkammeret, tollregnskaper, XIV Risør, Stykke 93.1 (RA/EA-5490/R14/L0093/0001), 1786-1786, oppbevares: Riksarkivet.

hadde punchet en del og min mann hadde også blitt satt i sving. Å være gift med en historiker kan innebære kanskje litt uvanlige familieaktiviteter. Der noen bretter julekurver, har vi blant annet brukt jula på å transkribere tollister. Vi får se om ungene mine, på vel et år, blir satt til det samme når de er store nok til å lese gotisk.

Etter forprosjektet fikk vi formidlingspenger gjennom grunnlovsatsingen, og kunne dermed lage database og nettsted. Dette har vært utgangspunkter for videre pengesøking og det har vært utrolig gøy å se hvordan det har vært tro på prosjektet hos private aktører. Vi har et prosjekt det kan være vanskelig å få penger til gjennom vanlige forskningsmidler, for der skal prosjektene gjerne være så store og man skal helst vite hvilke resultater man kan forvente i forkant. I Tolliste-prosjektet har vi ikke visst hva vi vil ende opp med, men vi har hele veien hatt små delprosjekt som har ledet til små, målbare resultater som for eksempel nettsidene og undervisningopplegg for videregående. Det å ha fått støtte fra blant annet Sparebankstiftelsen, Bergersenstiftelsen og Eckbos legater har vært viktig og det er veldig stas at de ser verdien av prosjektet.

Alt i alt viser materialet godt mange av endringene som skjedde i det norske samfunnet gjennom 1700-tallet.

Nå består prosjektgruppen av en prosjektrådgiver, en IT-rådgiver, tre vitenskapelige assistenter og meg. Varelistene er ferdig transkribert for årene 1731,1765,1786 og 1794, mens skipanløpslistene er ferdige for 1786 og 1794. Vi håper å få til to, kanskje flere år, til.

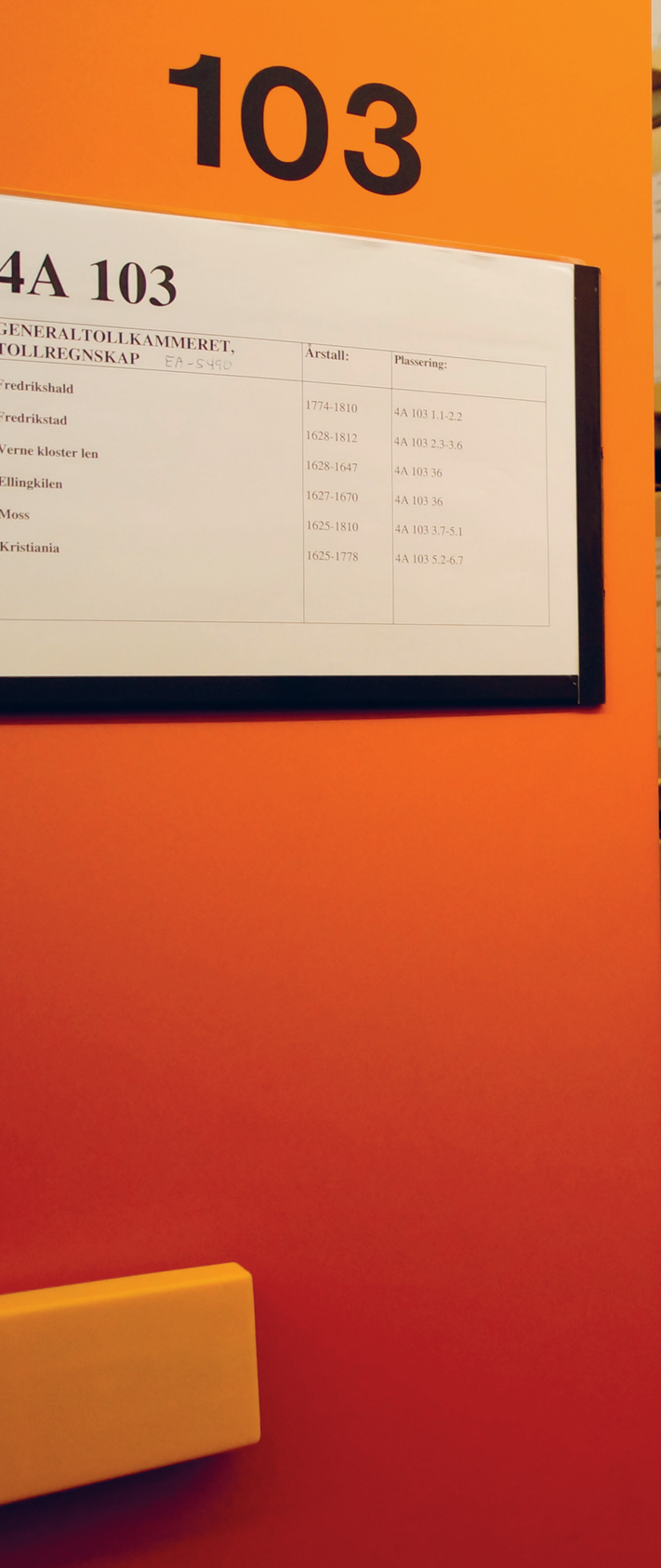
Det er imponerende hvordan du både har klart å skape din egen arbeidsplass, men også satt i gang et prosjekt som ser ut til å fungere bra. Hva tror du skal til for å få et slikt prosjekt til å lykkes?
For å få sponsorer er det viktig å tydeliggjøre prosjektets samfunnsbidrag. Det «Tolliste-prosjektet» driver med er i hovedsak formidling, og det virker som det er lettere å få penger til det, enn til ren forskning. Det hjelper å kunne vise til at prosjektet når ut, og at det er mange som kan ha nytte av det. Mens doktorgraden min er solgt i 75 eksemplarer, når tollistene bl.a. ut til 55 000 videregående elever gjennom undervisningsopplegg vi lager for nettportalen ndla.no. Oppleggene møter lærerplanens mål, og er lagt opp slik at elevene selv kan gå inn i kildematerialet og forske. Nettstedet, databasen og undervisningsoppleggene gjør 1700-tallet tilgjengelig for et mye bredere publikum.

Samtidig hadde vi ikke kunnet gjort tollisteprosjektet hvis ikke det hadde vært for at jeg har en doktorgrad og mange år bak meg som historiker, og at gruppa ellers også består av folk som kan både historie og databasebygging. Jeg hadde aldri klart det alene. Dette har rett og slett bare vært mulig å gjøre som en forskergruppe som har bygget kompetanse over tid.

Hvordan ser planene ut fremover?
Vi skal fortsette å transkribere også skal vi lage utstilling av tollistene. Vi håper også å kunne utvide tollisteprosjektet til å gjelde andre type kilder og har fått penger til et forprosjekt for å se om det er mulig å lage en database med historiske priser.

Og så har jeg en bok jeg må skrive, for jeg har fått skrivestipend. Det er viktig for tollisteprosjektet at vi også får publisert. Hvis vi har for ensidig vekt på formidling mister vi den faglige tyngden, så vi må også forske. Den balansen mellom forskning, formidling og utvikling er viktig. ✤

Nora Rodin (f. 1986), masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo.

PÅ TEMA

Jan Eivind Myhre
Erling Sandmo: Tid for Historie. En bok om historiske spørsmål

Erling Sandmo
En kommentar til Jan Eivind Myhres Historie:
En introduksjon til grunnlagsproblemer

Dag Hundstad
Lokalhistorien og historiefaget

Ole Albert Rønning
Utrolige fakta om historieformidling!

Et innblikk i stipendiatenes verden

De to følgende innleggene ble holdt på et seminar på historieseksjonen, IAKH, 5. mai 2015, der Erling Sandmo kommenterte Jan Eivind Myhres bok, Historie. En introduksjon til grunnlagsproblemer (Pax, 2014) og Jan Eivind Myhre kommenterte Erling Sandmos bok, Tid for historie. En bok om historiske spørsmål (Universitetsforlaget, 2015). Innleggene nedenfor er lett revidert.

ERLING SANDMO: TID FOR HISTORIE. EN BOK OM HISTORISKE SPØRSMÅL

JAN EIVIND MYHRE
Professor i historie
Universitetet i Oslo

Det er ikke hver dag, eller hvert år to historiekolleger setter seg ned og diskuterer sine nyutgitte bøker om faget, bøker som handler om hva faget og disiplinen historie er, om fagets historie, teori, metoder og bruksområde.

Men dette er ingen bok og motbok-diskusjon, slik som E. H. Carrs og G. R. Eltons bøker i 1960-årenes Storbritannia langt på vei var. Jeg er ikke Carr, og Erling Sandmo (heretter Erling) er absolutt ingen Elton. Det er heller ingen Wergeland-Welhaven-konstellasjon («Hvorlænge vil du rase mot Fornuften?»), selv om det kanskje finnes et element av opplysningstid mot romantikk til stede.

Jeg tror et møte er fruktbart fordi bøkene er både ulike og like. De er skrevet i forskjellig stil og har delvis ulik målgruppe. De har, men bare et stykke på vei, divergerende syn på hva historie er og hva den kan gjøre. Min bok er ment som en introduksjonsbok i grunnlagsproblemer for begynnende masterstudenter, Erlings bok ble påbegynt som en bok i Universitetsforlagets «Hva er» serie, men vokste ut av det formatet. Min kom ut i august 2014, Erlings forelå sent på året, men er datert 2015. Jeg mistenker at forlaget ønsker å nominere den til Brageprisen i år, noe de mange glimrende anmeldelser vil anspore til, selv om boka faktisk fikk en pris allerede før den var skrevet, nemlig på grunnlag av konseptet for den.

Jeg ville absolutt ha nominert *Tid for historie* til en pris for faglitteratur, og dermed er jeg i gang. Jeg ble oppriktig begeistret over mange sider ved denne boka. Det skyldes ikke minst at jeg blir begeistret over Erlings begeistring over å drive historie. Erling rives med av kildene, både eldre historikere og primærkilder (i historiografien er jo historikerne primærkilder), og leseren rives med av han igjen. Også intervjuere i Vårt Land og Bergens Tidende lar seg rive med. Erlings begeistring lar seg direkte lese i de ord han bruker. Han finner gjentatte ganger tekster han finner «praktfulle», «vakre» og «vidunderlige». Det siste ordet især er en gjenganger.

Selv om jeg er begeistret over *Tid for historie,* er jeg nok allment mer nøktern i mitt møte med historiske tekster og andre kilder. Det kan komme av en personlighetsforskjell og av våre ulike talent, men jeg tror kanskje det også skyldes at vi studerer forskjellige perioder og ulike fenomener. Erlings bok er langt på vei bygget opp kronologisk, med antikkens, middelalderens, renessansens og opplysningstidens historiografi i hvert sitt kapittel. De fire kapitlene er knyttet til hvert sitt stikkord, antikken til «historiens vi», middelalderen til «tidens problem», renessansen til «forskjeller» og opplysningstiden til «avstander». Hvert av stikkordene peker også framover, som synspunkter eller tankefigurer vi har med oss opp til samtidens historieskrivning. Grekerne etablerte det historiske «vi», altså Vesten mot Østen. Renessansen etablerte avstand til middelalderen, som den satte navn på, og satte anakronismen på begrep. Opplysningstidens avstandsoppfatning er kanskje vanskeligere, den betraktes jo ofte som samtidsorientert, med problemer med å oppfatte historiens forskjellighet, bortsett fra at fornuftdyrkingen ble ansett å være historiens høydepunkt. Det lar seg lettere forstå når Ranke trer inn på arenaen i dette kapitlet, som innevarslende en ny tid, den som laget vitenskapelig historieskrivning på grunnlag av historismen.

Disse fire kapitlene er glimrende gjort, med elegante overganger og rammende retoriske grep. Etter å ha forklart hvor historien i antikken var en enkel vitenskap, vrir han på det hele, og, som Tacitus tidligere i kapitlet, sier at historie er en vanskelig vitenskap. Jeg vil ikke nøle med å anbefale denne gjennomgangen av eldre tids historiografi til studentene, som et supplement til våre pensa som er dominert av nyere historiografi.

Erling er en *undringens* mester og også en undringens talsmann. Og han finner mye å undre seg over i eldre tids historie og historiografi. Kanskje er det morsommere å være eldre tids historiker, nettopp fordi forskjellen er stor fra vårt samfunn, noe som gir stort rom for undring og fantasi. Jeg griper meg likevel, på pertentlig vis, i å lure på om Erling trekker sine tolkninger for langt.

Jeg vil bruke dette som utgangspunkt for å spørre om han eksotiserer for mye. For dette formålet vil jeg vise til debatten om frosken i Piplipatan som Anne Minken trakk opp i Klassekampen nylig (17.3.15)

I forlengelsen av dette igjen vil jeg reise spørsmålet om hva slags kunnskap vi ønsker, hva vi faktisk vil vite. Dette vil jeg særlig knytte til de tre siste kapitlene i boka, som ikke er strengt kronologisk ordnet. De er kalt «Den egentlige historien», «Den uoppnåelige sannheten» og «Fremtidens historie». Disse kapitlene om den moderne historieskrivningens, altså historien etter Ranke & co., varierende framtoninger, representasjoner om man vil. De handler om historieskrivningens tematiske variasjoner og dens grunnlagsproblemer når det gjelder epistemologi, blant annet. Her kjenner jeg meg mer på hjemmebane, og her er jeg også noe mer kritisk til Erlings framstilling.

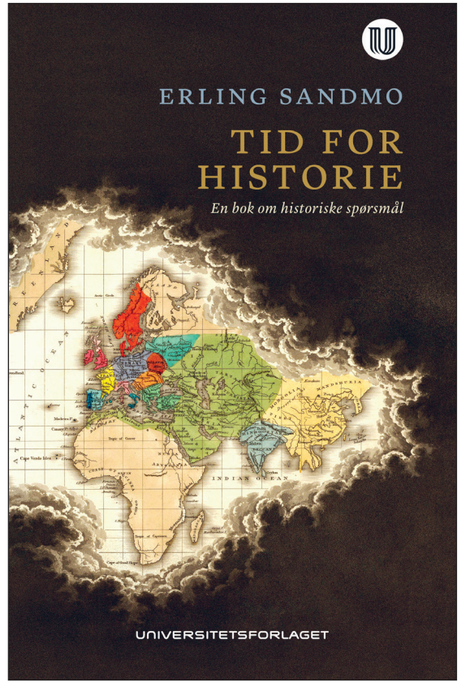

Foto: Universitetsforlaget

Eksotiserer Erling? Gjør han historien mer underlig enn den er? Noen vil ha lest Anne Minkens kritiske kommentarer, med Erlings svar, i Klassekampen i slutten av mars, angående Nils Mattson Kiöping reiseberetning fra Østen i 1667. Kiöping beretter om noen merkelige dyr på et merkelig, dvs. ikke identifiserbart, sted. Erling benytter dette som bokas utgangspunkt, en undring over hvor forskjellig fra oss en 1600-tallsmann fra Norden ser verden. Minken viser hvordan stedet Piplipatan faktisk er et lett identifiserbart historisk sted, og at dyrene slett ikke er så underlige, men naturvitenskapelig identifiserbare, de også. Nå må det sies at forfatter Kiöping også beretter om høyst underlige ting. Jeg har også sympati med at Erling ikke har fått fakta på det rene, hva han i en annen sammenheng kaller protokoll-

opplysninger (uttrykket kan oppfattes litt nedlatende, men er kanskje treffende for de faktiske opplysninger som er uunnværlige i faget). Slikt opplever vi alle. Men Minken antyder at det er Erlings tilnærming til stoffet som hindrer ham i å undersøke videre. Han ønsker ikke å bli fratatt undringen. Er det slik at han viker tilbake for å bruke naturvitenskapelig innsikt fra senere tider? I så fall minner det litt om den såkalte sannhetsdebatten for noen år tilbake om franske bønder i tørke på 1400-tallet, der Erlings sannhetsbegrep begrenser seg til den sannhet franske bønder hadde, at tørken skyldtes Guds inngripen, og at det eneste som kunne avhjelpe tørken var magiske ritualer (se *Historisk tidsskrift* 1999-2001).

Det vil føre for langt å gå dypt inn i denne debatten (jeg har forsøkt det i min bok, s. 40-43), og Erling bruker et helt kapittel til å skrive om «den uoppnåelige sannheten», men mye henger, etter min mening, på spørsmålet om hva vi faktisk ønsker å vite. Min undring går slik sett kanskje lenger enn Erlings, og vil også omfatte hva vi faktisk, på lang avstand, kan vite om tørken i fransk jordbruk på 1400-tallet, om Piplipatan faktisk finnes, og om hva slags dyr Kiöping faktisk observerte. Slik spørsmål bør vi kunne stille uten å ta Kiöping og franske bønder ut av deres kontekst på 1600- og 1400-tallet.

Et annet springende punkt er Erlings forhold til det å *relativisere* historien. Han framstår som relativist («historisering er relativisering», «tid er avstandens historie» (s. 23)). De fleste vil være enig i at relativisering kan være en viktig motvekt mot en ensidig vekt på samtiden som utgangspunkt for å forstå fortiden. «The past is a foreign country. They do things differently there» er L. P. Hartleys kjente åpningssetning fra *The Go-Between*» (1953), et uttrykk for historisme gjentatt utallige ganger. Men Erling er flertydig her. Han slutter seg f.eks. til Foucaults ønske om en historisk genealogi, fortiden som nåtidens forgjenger og opphav. Og hvilken rolle spiller egentlig protokollopplysningene? De er på et vis uomtvistelige fakta, men får mening gjennom den sammenheng de inngår i. Hvor nær protokollopplysningene står man for at også disse sammenhengene også er nokså sikre, og når blir de usikre konstruksjoner?

I sine siste tre kapitler tar Erling for seg temaer og problemer i nyere historieforskning, dvs. de siste 200 år. Et utgangspunkt er Rankes berømte og omdiskuterte sitat om å undersøke «hvordan det egentlig var». Det er et godt utgangspunkt. Her diskuteres temaer som positivismen, marxismen, framskrittet, hverdagslivets historie, mentalitetshistorie, den språklige vending og kjønnshistorie.

Det er mye innsikt å hente her, bl.a. i Erlings positive omtale av marxismen, med unntak av dens teleologiske tendenser, i det minst i dens grovere utgave. Jeg vil feste meg opp i Erlings omtale av strukturer og strukturalisme, som jeg finner noe uavklart. Strukturalisme, en strømning først og fremst blant lingvister og sosialantropologer, har aldri vært viktig blant historikerne, som knapt har brukt begrepet, og kan derfor, slik Erling skriver (s. 167), ikke være dumpet av dem fordi den vanskelig kan forklare historisk endring. Å tenke i strukturer, derimot er en gammel virksomhet, på 1900-tallet forsterket av innflytelsen til samfunnsvitenskapene. Samtiden tenkte i strukturer, men striden står om ettertiden kan lage strukturer om fortiden. Kan vi se noe samtiden ikke så? Jeg mener det, om vi opptrer med forsiktighet. Historieskrivning er jo (også) etterpåklokskap.

Nå er jo Erlings perle av en bok full av strukturelle og generaliserende utsagn, som er hans egne og ikke andre forfatteres. Han skriver om «hverdagslige strukturer», om «det allmenne», om «systemer», om revolusjon som en «type» begivenhet. Det er ikke så rart. Språket vårt, også selvsagt Erlings, er fullt av allmennord og generaliseringer. Slik sett er det ikke så lett å kritisere Erlings tenkning. Han er «a moving target» og har tenkt over det meste. Kanskje savner jeg en mer systematisk gjennomgåelse av spenningen mellom det individualiserende og det generaliserende i historieskrivningen, et av historieteoriens viktigste temaer.

Med Erling tror jeg det er annerledes, han faller i staver over det spesielle, det særegne.

Jeg vil avslutte med en refleksjon og et eksempel.

Når jeg blir begeistret i mitt arbeid med historie, er det når jeg finner ting som går inn i en større sammenheng eller kontekst, med andre ord noe jeg mistenker kan være tegn på noe allment, noe som kanskje passer inn i en større problemstilling, noen som går inn en teori eller en syntetisk forestilling, eller kan danne utgangspunkt for slike.

Med Erling tror jeg det er annerledes, han faller i staver over det spesielle, det særegne. Hans svar på hva historie er, og jeg tror vi her ser et credo hos ham, står på side 217, i svaret på spørsmålet om hva historie er: «Historie er en klynge spørsmål som samler seg rundt tiden som problem, og spørsmålene er utpreget humanistiske. De handler om mennesket, om det som mennesket har skapt, og om hvordan mennesket, dets handlinger, omgivelser og produkter skal undersøkes og tolkes i lys av tiden de ble til i.»

Jeg vil si at historien også, jeg understreker også, er en samfunnsvitenskapelig disiplin, der det handler om å finne mønster, og der det gjentatte er en del av forskningen.

Jeg vil si at historien også, jeg understreker også, er en samfunnsvitenskapelig disiplin, der det handler om å finne mønster, og der det gjentatte er en del av forskningen.

Et godt eksempel på vår ulike tilnærming finner vi i bruken av Knut Myklands historie om Trondheim, *Fra Søgaden til Strandgaten 1807–1880*, utgitt i 1955, lett revidert til tusenårsjubileet i 1997. Vi er enige om at denne historien handler om overgangen fra standssamfunn til klassesamfunn, at en ny samfunnsklasse overtar for en annen som byens dominerende eller hegemoniske gruppe, illustrert ved deres geografiske bastioner, Søgaden og Strandgaten. Overgangen illustreres hos Erling av en festscene fra 17. mai 1829, der arbeiderne, tiltrodd å være trofaste og lojale, for overklassen oppfører seg truende og farlige. Erling viser hvordan Myklands litterære forelegg for scenen er Kiellands novelette «Balstemning» fra 1879, og går videre for å vise at scenen hos Mykland er (etter Hayden White) en metonymi, et konsentrat av hovedfortellingen i Myklands bok. Erlings poeng er at «valget av scene eller synsvinkel er altså hverken diktert av fortiden 'i seg selv' eller noe Mykland har funnet på» (s. 193). Han understreker Whites poeng: «Det finnes ikke noen 'ren' historieskrivning som ikke trekker veksler på noe annet enn kildematerialet». Dette siste må for øvrig være å sprenge åpne dører.

Da jeg anmeldte Myklands 1997-utgave, kalte jeg omtalen «Gjensyn med en legende». For oss 1970-talls sosialhistorikere var boka også en legende i kraft av dens litterære kvaliteter. Men vi var mest opptatt av hva jeg startet med, standssamfunn til klassesamfunnperspektivet. Vi ville ha protestert mot betegnelsen «aristokrati» om den gamle søgadegrosserere, selv om uttrykket var billedlig ment (det fantes ingen adel i Norge i 1829). Disse var også kapitalister. Strandgatekjøpmennene var en annen type kapitalister. Den økonomiske forskjellen bestod i at mens de første bygget sin rikdom på utenrikshandel, bygget de siste sin velstand på innenrikshandel, en epokegjørende økonomisk endring. Det er riktig at forholdet til arbeiderne ble helt annerledes, som begrepene stands- og klassesamfunn viser til. Men festen den 17. mai 1829, var ikke det en nasjonal protest vi fikk se, og ikke en klassesamling i emning? Arbeiderne var jo ikke en taus sekk poteter (her hentyder jeg til Marx) før annen halvdel av 1800-tallet heller. Jeg spurte Mykland i 1997 hvor han hadde sitt teoretiske forelegg fra, til sin vakre konstruksjon eller struktur av sosiale og økonomiske forhold i Trondheim. Det var nemlig ingenting å finne i fotnoter eller litteraturliste. Han svarte at han hadde nok tatt mye fra seg selv, men hadde også funnet inspirasjon i ekteparet Lynds klassiske sosiologiske Middletown-studier. Intet om Kielland, uten at det sier all verden. Og Hayden White var ukjent i 1955.

Likevel viser myklandeksemplet Erlings intellektuelle fantasi, liksom det viser hvordan en historisk begivenhet kan tolkes ulikt. Og det understreker vel en av bokas hovedpoenger. ✤

HISTORISKE ETYDER. EN KOMMENTAR TIL JAN EIVIND MYHRES HISTORIE: EN INTRODUKSJON TIL GRUNNLAGSPROBLEMER

ERLING SANDMO
Professor i historie
Universitetet i Oslo

Jan Eivind Myhres *Historie* er ikke så mye en innføringsbok i historiefagets prinsipper som en håndbok for folk som skal skrive. Den springer ut av en tanke som ofte fremmes i humaniora rent allment: at det å drive forskning eller i det hele tatt å tenke vitenskapelig i humanistiske fag, krever øvelse. Myhre siterer idéhistorikeren Eivind Tjønneland: «Det hjelper ikke å ha metoden i huet hvis du ikke har den i henda. Idéhistorie er et håndverk.»[1] «Det gjør ingen forskjell om det hadde vært historie han skrev om,» legger Myhre til. Og håndverk må øves inn – for eksempel ved hjelp av denne boken.

Øving handler i dette tilfellet mindre om rutiner enn om å kunne kjenne igjen situasjoner og utfordringer: Musikere øver etyder for å tilegne seg spesifikke ferdigheter med allmenn bruksverdi: En fiolinist som jevnlig øver skalaløp i alle tonearter, ulike dobbeltgrep og bueteknikker, vil kunne kjenne igjen og mestre utfordringene i et nytt stykke mye raskere enn de som alltid bare har spilt ett og ett verk. *Historie* kan slik sett leses som en etydesamling, en bok å studere for lettere å kunne orientere seg når man skal forske. Den er myntet først og fremst på masterstudenter i historie, men som andre etydesamlinger er det en bok det kan være gode grunner til å ta med seg videre. Så kan man saktens si at dens øvelser kunne vært mer finstilte, men det ligger i etydens natur at den skal være overførbar og dermed ikke for detaljert. Slik er det også med denne boken.

Dens ambisjon er prisverdig: *Historie* vil gi leseren en innføring i historieskrivningens problemer som ikke er abstrakt, generaliserende eller klassifiserende. Det finnes allerede en mengde bøker som er det, som systematiserer og gir de helt allmenne oversiktene over fagets skoler og tradisjoner, men dette er en bok som maner til besinnelse og eget arbeid. Problemer skal løses, og de kan altså løses med øvelse: *Historie* er en bok om historie som praksisfag, beslektet for eksempel med Ludmilla Jordanovas utmerkede H*istory in Practice*. Og praksis består her ikke i å ordne og systematisere prinsipper, men i å kjenne igjen klassiske problemstillinger og kunne hanskes med dem med støtte i det andre har gjort før oss.

Men hva er et «grunnlagsproblem»? Hvordan skal vi kunne kjenne dem igjen når vi ikke har et system å orientere oss etter? Her svarer Myhre pragmatisk, med en rundere definisjon av grunnlagsproblemer enn det som vil være gjengs i mange andre sammenhenger.

> En historiker stiller spørsmål til fortiden, spørsmål som begynner med hva, hvem, hvor når, hvordan og hvorfor. Grunnlagsproblemer kan vi definere som å bruke de samme spørreordene, men denne gang om historievitenskapen – og til historikerens tekst. (s. 13).

Denne passasjen må leses i lys av Myhres påstand om at «også grunnlagsproblemer er en erfaringsvitenskap i den forstand at vi lærer av hva andre historikere har gjort før oss, av hvilke erfaringer de kan presentere.» (s. 13). Også den gjenspeiler hans anliggende: Det å arbeide med grunnlagsproblemer er ikke å arbeide med historiefilosofiske spørsmål om ontologi og epistemologi, men om å kjenne igjen klassiske historiografiske temaer når man forsker selv, på et konkret historisk materiale.

Skulle jeg likevel plassere boken vitenskapsfilosofisk, ville jeg mene at den er utpreget pragmatisk. Til det helt avgjørende spørsmålet om hvorvidt historieforskning kan nå frem til sikre sannheter om fortiden, skriver Myhre at

> [I]ngen historiske framstillinger kan være hundre prosent sikre eller sanne, med mindre vi bare har med enkle fakta å gjøre. Men er da ikke alle historiske framstillinger historiske teorier? I en viss forstand er svaret ja. (s. 15).

Dette er et syn jeg kan slutte meg helt til, og det er en faglig *ethos* vi lever etter, alle sammen: Det knytter seg uoverstigelige problemer til tanken om absolutte historiske sannheter, men vi fortsetter å arbeide og studere likevel. Det er som Jan Erik Vold har skrevet: «Det er håpløst / og vi gir oss ikke.»[2]

Dette er Myhres åpne, praktisk rettede og optimistiske grunnholdning. Det er utvilsomt mulig å forholde seg mer prinsipielt til sannhetsspørsmålet, og ikke minst er det både mulig og nærliggende å drøfte det som et avgjørende «grunnlagsproblem», men han skal videre, for her er det tematikker som skal brettes ut og muligheter som skal åpnes. Det får han til. Han er vidt belest, assosierer fritt og morsomt og frykter ikke paradoksene. Dermed går det fort noen ganger, som i drøftingen av det klassiske begrepsparet forklaring og forståelse. Her setter Myhre først likhetstegn mellom forklaring og årsaksforklaring, mens forståelse «innebærer at historikeren går inn i handlingen for å forstå den. Historikeren tar utgangspunkt i aktøren som handlende person og forsøker ved dette å forklare gjennom hensikten(e) med handlingen.» (s. 105). Men dette er jo et skille som ellers gjerne trekkes mellom årsaks- og intensjonsforklaringer.[3] Det å *forstå* knyttes historisk til humaniora som studiet av mening, som ikke kan forklares, men forstås, gjennom fortolkning. Dette er Diltheys klassiske skille mellom human- og naturvitenskapene. Men man kan opplagt være pragmatisk på dette punktet. Skillet mellom forklaring og forståelse er – og det byr *Historie* på mange eksempler på – ikke skarpt i praksis, og kloke folk har ansett det som uinteressant eller illusorisk: I følge den franske antikkhistorikeren Paul Veyne er det «en av de mest minneverdige blindveiene i vitenskapenes historie».[4] Likevel kunne det vært drøftet mer nøyaktig.

> **Han [Myhre] er vidt belest, assosierer fritt og morsomt og frykter ikke paradoksene. Dermed går det fort noen ganger.**

Også i sine diskusjoner av forholdet mellom forklaring og fortelling kan Myhre oppfattes som uskarp. Han referer Jörn Rüsen, som hevder at «narrative, fortellende forklaringer» er «særegne for historiefaget» (s. 109), men allerede på neste side leser vi at "Det er for å dekke forklaringsunderskuddet at fortellingen

Foto: Pax Forlag

kommer inn." (s. 110). Nå ser fortelling ut til å være noe annet enn forklaring, ikke lenger en forklaring av et spesielt historisk slag.[5] Og like etterpå ser det ut til at han selv står tydeligere frem når han sier at «Vi trenger å resonnere og diskutere, som ikke er det samme som å fortelle.» (s. 111). Det er noe uavklaret her, og det kan ha å gjøre både med en analytisk vakling i sondringen mellom forklaring og fortelling, og en glidning mellom Myhres gjengivelse av andres standpunkter og hans presentasjoner av sine egne.

Det finnes noen uklarheter av dette slaget i *Historie*, men de er ikke avgjørende. Den er en praktisk bok, en serie øvelser i historisk dyder, og de består ikke bare i å kjenne igjen klassiske utfordringer og problemer og ta tak i dem på konstruktive måter. Den er også en eksemplarisk innføring i den vanskelige kunsten å nærme seg faget redelig og med et åpent sinn. Dette kommer ikke minst til syne når Myhre drøfter andres syn. Ikke ett sted under lesningen av denne boken har jeg tenkt at hans gjengivelser av andre er urimelige eller tendensiøse, og det er sjelden kost i historiografiske fremstillinger. Men det at han ofte gjengir så godt og samvittighetsfullt henger sammen med at han så sjelden distanserer seg fra andres syn. Dermed blir det ikke alltid så lett å forstå presist hva han selv står for, som eksemplet ovenfor illustrerer. Men jeg sier dette igjen med forsiktighet, for *Historie* er en bok der fagmannens ydmykhet er så tydelig og fin. Han hjelper sin leser.

Denne gode egenskapen leder til et sympatisk dilemma: spenningen mellom bokens beskjedne redelighet, praktiske innretning og pragmatiske grunnholdning på den ene siden og dens betoning av historikernes behov nettopp for klassifikasjon og båssetting på den andre. Også dette løses ved hjelp av åpenhet og anskueliggjørende eksempler, men jeg kan ikke fri meg fra igjen å tenke at boken ville vunnet på å trekke noen skarpere skiller her og der. I en diskusjon av hvordan historikere har forsøkt å avklare forholdet mellom struktur og aktør sies det at «Hos Anthony Giddens og Pierre Bourdieu skjer dette ved at strukturen setter seg i aktøren, så å si i kroppen, som noe Bourdieu kaller *habitus*.» (s. 180). Her ville det nok være rimelig å peke på at det er store forskjeller mellom disse to hovedskikkelsene i nyere sosiologi, og at de lanserer ulike analytiske begreper i sine utforskninger av struktur/aktør-problematikken. Der Bourdieu bruker habitus, snakker Giddens om *structuration*, som gir et annet rom for aktørers handlinger og intensjon. I det idérike kapitlet om «Fornuft og følelser» sier Myhre at «I det ytre er vaner og omgangsformer blitt mer disiplinerte og derfor 'siviliserte', slik som Norbert Elias og Max Weber har beskrevet det» (s. 196) – og jo, det er riktig at begge var moderniseringsteoretikere med interesse for rasjonalisering og atferdsendringer, men det er igjen kanskje ikke det runde fellesskapet mellom de to som betegner noen av dem best. Teorien om «siviliseringsprosessen» er Elias mest berømte bidrag til den historiske sosiologien, men dens normative preg og dens orientering mot psykens historie er distinkt annerledes enn Webers perspektiver.[6]

Og likevel: Her som overalt ellers gir Myhre hjelp til den som skal orientere seg og den som skal vinne seg en beredskap for å løse de problemene historiefaget er i ferd med å stille henne overfor. Problemer skal løses gjennom spørsmål som man må øve seg i å stille. Det er et godt siktemål i enhver forstand. Så vil mange kunne ønske seg en mer teoretisk tilnærming til fagets grunnspørsmål, og selv her er Jan Eivind Myhres Historie: *en introduksjon til grunnlagsproblemer* et utmerket utgangspunkt. ✤

NOTER

1 Myhre, *Historie: en introduksjon til grunnlagsproblemer*, s. 11. Sitatet er fra Tjønneland, "Idéhistorie som håndverk".

2 Vold, "Nyttårsdiktet" i *Mor Godhjertas glade versjon. Ja*, s. 184.

3 Jf. for eksempel Andresen, Rosland, Ryymin og Skålevåg, Å gripe fortida: *Innføring i historisk forståing og metode*, ss. 142ff.

4 Veyne, *Writing History: Essay on Epistemology,* s. 161.

5 Jf. for eksempel Giddens, *Central Problems in Social Theory,* ss. 216ff.

6 Jf. for eksempel Mennell, *Norbert Elias: An Introduction,* s. 46.

LITTERATUR

Andresen, Astri, Rosland, Sissel Rosland, Ryymin, Teemu og Skålevåg, Svein Atle. *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode*. 2. utgave. Oslo, Samlaget, 2015.

Giddens, Anthony. *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis.* London, Macmillan, 1979.

Mennell, Stephen. *Norbert Elias: An Introduction.* Oxford, Blackwell, 1989.

Myhre, Jan Eivind. *Historie: en introduksjon til grunnlagsproblemer. Oslo, Pax Forlag,* 2014.

Tjønneland, Eivind. "Idéhistorie som håndverk". I Arr 4/2004.

Veyne, Paul. *Writing History: Essay on Epistemology.* Middletown, Conn., Wesleyan University Press, (1971) 1984.

Vold, Jan Erik. *Mor Godhjertas glade versjon. Ja.* Oslo, Gyldendal, 1968.

LOKALHISTORIEN OG HISTORIEFAGET

Lokalhistorie er et begrep som de fleste nordmenn har et eller annet forhold til. Sammen med krigs- og okkupasjonshistorien, er lokalhistorie den formen for bindestrekshistorie med bredest populær appell. I denne teksten diskuteres lokalhistoriens posisjon, med særlig fokus på forholdet mellom lokalhistorie og historie som forskningsfag.

DAG HUNDSTAD
Postdoktor i historie
Universitetet i Agder

> Ein konvensjon som alle desse antropologane i all hovudsak fylgjer, er at dei skriv om nordmennene som om dei var ein tidligare ubeskreven stamme i det indre av Borneo. Men der finst mellom anna bygdebøker […]. Om dei kan vere laga av pensjonerte klokkarar, så er dei mildt tala meir rigorøse og presise […].[1]

For en del år siden irriterte historikeren Kåre Lunden seg over at antropologene som bidro til antologien Den norske væremåten syntes å mangle historisk basiskunnskap om lokalsamfunnene de behandlet.[2] I denne sammenhengen framhevet han bygdebøkene som en kunnskapsressurs. Det må betraktes som et særnorsk fenomen at de fleste av landets kommuner er dekket av en eller annen form for lokalhistorieverk. Selv om bygdebøkene er den viktigste publiseringsformen innen lokalhistorien, blir også feltene by- og regionalhistorie regnet med til sjangeren. Slik Lunden var inne på, er bygdebøker og andre lokalhistoriske framstillinger skrevet av «pensjonerte klokkarar» og andre legfolk, men også mange faghistorikere har bidratt. Spenningsforholdet mellom akademia og den folkelige bevegelsen er kalt «lokalhistoriens janusansikt».[3]

Vel så fruktbart kan det være å se lokalhistorie som et eget kunnskapsfelt med sine egne tradisjoner, der deler av produksjonen overlapper med den historiefaglige forskningen. Slik historikeren Ola Svein Stugu skriver, er lokalhistorie, som alle kunnskapsfelt, organisert som et kommunikativt nettverk. Her finnes en rekke aktører og aktørgrupper, deriblant historielag og andre frivillige kulturvernorganisasjoner, arkivverket, museumsvesenet, akademiske institusjoner, slektsgranskere, bygdebokforfattere og andre interesserte enkeltpersoner, men også institusjoner der lokalhistorie bare er en del av virkefeltet, som fylkeskommuner, kommuner og skoleverket.[4]

Sammenligner vi med våre naboland, f.eks. med

De fleste lokale historielagene ble i utgangspunktet startet for å samle kilder og midler til utgivelse av bygdebøker. Dette gjaldt også det nystartede Marnar Historielag for mandalsdistriktet, som i 1926 arrangerte et gammeldags bondebryllup for å skaffe penger til driften.
Foto: Mandal kommune.

den såkalte *hembygdsrörelsen* i Sverige, finner vi at lokalhistorien i Norge både har hatt mer kompetente utøvere og en større grad av legitimitet innenfor de historiefaglige forskningsmiljøene. Likevel er feltets posisjon omdiskutert blant norske historikere. For å gå inn på denne debatten, må vi gi et riss av lokalhistoriens fremvekst.

Bygdehistorien skulle «binde den unge ætta til fedrejordi»

Framveksten av lokalhistorien fra ca. 1900 må sees i sammenheng med nasjonsbyggingen og en sterk lokalistisk tradisjon. Når nasjonen skulle bygges kulturelt, mente mange at det var i bygdene at man fant det egentlige Norge. For det enkelte lokalsamfunn og den enkelte region var det en målsetning å synliggjøre egen historie og kultur for å vise at man også her hadde noe å by på i det nasjonale bildet.[5] I en tid der det var raske endringer i jordbrukssamfunnet og bosetningsmønsteret, ble det sett på som ekstra prekært å berge det som var igjen av muntlig tradisjon og materielle kulturminner. Derfor ble det startet historielag og bygdemuseer, og mange samlet inn materiale med tanke på å utgi bygdebøker.[6]

I norskdomsbevegelsen, som kombinerte nasjonsbygging med målsak og andre former for motkultur, ble «bygdesoge» et sentralt middel for å forme en selvstendig nasjon på historisk grunn. Lokalhistorien ble betraktet som et middel for å «binde den unge ætta til fedrejordi», slik læreren og norskdomsmannen Jon Løyland formulerte det i 1925. Mange av pionerene i lokalhistoriebevegelsen var også engasjert i motkulturelle kjernesaker som mållag, venstresak, ungdomslag og folkehøyskoler.[7] I lokalsamfunnet ble «venstrelæreren» en kulturell matador, som så historiekulturen som en del av sitt formidlingsansvar. I skolen førte interessen for den såkalte reformpedagogikken til innføringen av faget «heimstadlære». Her ble kjennskap til det kjente og nære betraktet som et utgangspunkt for videre læring.[8]

Utover i mellomkrigstida delte organisasjoner som Fedrelandslaget og Nasjonal Samling både lokalhistorikernes nasjonalt høystemte retorikk og deres interesse for bygdehistorien. På denne bakgrunn er det ikke underlig at for en del lokalhistorikere kom veien fra begrepsparene «gard og ætt» til «blod og jord» til å være kort. De tyske okkupasjonsmyndighetene gikk også aktivt inn for å stimulere lokalhistoriske prosjekter, og en del norske lokalhistorikere lot seg friste av dette. Blant dem var formann i Landslaget for bygde- og byhistorie, professor Oscar Albert Johnsen, som etter andre verdenskrig ble fratatt sin plass i Vitenskapsakademiet på grunn av «uklare holdninger».[9]

Til tross for at enkelte miljøer på grunn av slike forhold kom til å slite med et frynsete rykte etter krigen, fikk lokalhistorien nå en ny vekst. Lokalhistorien viste seg å være en elastisk tradisjon, og lot seg nå innpasse i ideologien som preget gjenreisingen av landet. I tidens ånd ble det blant annet laget «rasjonaliseringsplaner» for utarbeidingen av bygdebøker, og etter mange års samlingsstrev kom det nå et skred av slike utgivelser.[10]

I 1956 ble Norsk lokalhistorisk institutt (NLI) opprettet som en råd- og veiledningsinstans for lokalhistorikere, kommuner og andre som var involverte i lokalhistoriske prosjekter. I tillegg har instituttet gitt ut hjelpelitteratur, arrangert seminarer og samarbeidet nært med historielagsbevegelsen og med de historiske forskningsmiljøene.[11] Etter at bygdebøkene var ferdige og museumsarbeidet mange steder fikk offentlig støtte, kunne historielagene konsentrere seg om andre oppgaver. Særlig fra 1970-årene ser vi at historielagene utvidet arbeidsoppgavene sine. I tillegg ble det stiftet en mengde nye lag.

De moderne historielagene ble mer folkelige. Her kunne medlemmene lære lokalhistorie gjennom beina, ved utallige turer til nedlagte husmannsplasser og andre lokaliteter. Lagene samlet inn stedsnavn og eldre fotografier og formidlet dem gjennom bøker og utstillinger. Eldre folk ble intervjuet på lydbånd og etter hvert på video. Gjennom dugnadsarbeid ble gamle sagbruk og andre bygninger restaurert og gamle ferdselsveier ble ryddet. Samtidig ble det arrangert slektsgranskingstreff og tradisjonelle foredragskvelder. Sist men ikke minst, utga historielagene lokale årsskrift og lignende publikasjoner.

I 1980-årene ble slike utgivelser nærmest obligatoriske for historielagene. Årsskrift var populær lesning både for bygdefolket og for utflyttere. Terskelen for å bidra her var gjerne lav, og minnestoff fra forfatterens barndom og ungdom var særlig populært. Etter hvert som avstanden til okkupasjonstiden økte, ble det også mer vanlig å skrive om krigens dager. Samtidig var det nå flere og flere utdannede historikere som bidro til lokalhistorien. Særlig var denne utviklingen tydelig når det gjaldt bygdebøker.[12]

Faghistorikere og «sogemenn»

«Den klassiske lokalhistoriker, læreren og kirkesangeren, den selvlærte bygdehøvdingen som bruker sitt liv på å skrive bygdas historie er ikke lenger typisk. Han har forsvunnet i kruttrøyken etter utdanningseksplosjonen i 1960- og 70-åra», skrev historikeren Helge Salvese i en debatt om tidsskriftet *Heimens* rolle i begynnelsen av 1980-årene.[13] På denne tida ser vi brytninger mellom to ulike kunnskapsregimer, koblet til henholdsvis bygdas autodidakte «sogemenn» og de fagutdannede historikerne, som nå kom på banen i sterkere grad enn tidligere.

I en sak om bygdebøkene for Øyestad i Aust-Agder ser vi et ekstremt utslag av denne situasjonen. En uenighet mellom historielaget og kommunen om bygdebokprosjektet førte til at det i begynnelsen av 1980-årene kom ut to komplette sett med bygdebøker for Øyestad. Ett av disse var skrevet av «sogemenn» med lang fartstid i historielaget, mens det andre var skrevet av en yngre faghistoriker som var engasjert av kommunen. Én av bidragsyterne til historielagets bygdebøker var for øvrig Arne Myrdal, som senere ble kjent fra helt andre sammenhenger. Myrdal fikk mye oppmerksomhet for sin åpenhjertige omgang med nyere personalhistorie i bøkene, deriblant i *VG*, som brukte en førsteside på overskriften «Gammel historie med ny synd».[14]

Også når det gjaldt organiseringen av lokalhisto-

Med utbyggingen av arkivverket fikk det lokalhistoriske arbeidet i bygd og by en viktig stimulans. I 1935 ble Statsarkivet i Kristiansand åpnet. Her ser vi miljøet på lesesalen i åpningsåret.
Foto: Statsarkivet i Kristiansand.

riebevegelsen ser vi på denne tida en hegemonikamp. Helt siden århundrets begynnelse hadde faghistorikerne hatt et sterkt grep om lokalhistorien. Dette kom blant annet til uttrykk i forbindelse med grunnlovsjubileet 1914. Den gang som nå var jubileer et populært anstøt til historieskrivning, og under denne «overordentlige iver for lokalhistorisk forskning», satte Den norske historiske forening ned en egen komité for å prøve å forhindre at det kom alt for mange forhastede lokale utgivelser som ikke holdt faglige mål.[15] Som autoriserte fortolkere av fortida fryktet de nok å miste sin posisjon til glade amatører. Landslaget for bygde- og byhistorie, som ble etablert i 1920, var i praksis styrt av en selvsupplerende krets av historieprofessorer og andre fagfolk med høye embeter. Utover i 1970-årene protesterte flere fra den stadig mer aktive og taleføre folkebevegelsen mot professororganisasjonen, som hadde lite kontakt med grasrota.[16]

Et viktig skritt på veien kom da Brita Skre ble valgt inn som første kvinne i Landslagets styre i 1976 – for øvrig etter benkeforslag. Først med etableringen av «det nye Landslaget», nå kalt Landslaget for lokalhistorie, under ledelse av Bjørn Slettan i 1983, tok organisasjonen et tydelig ansvar for de lokale historielagene. Spenningene mellom akademikere og andre var likevel ikke over, noe vi blant annet har sett i en rekke diskusjoner rundt det lokalhistoriske tidsskriftet *Heimens rolle*.[17] Dette blir fortsatt utgitt av Landslaget som en vitenskapelig publikasjon, mens *Lokalhistorisk magasin* retter seg mer direkte mot historielagsbevegelsen.

Den nevnte Bjørn Slettan var et eksempel på en idealistisk faghistoriker som så på historiekulturen som en integrert helhet, fra den store lokale underskogen og opp til professornivå. Selv var han faghistoriker, etter hvert med stilling på Høgskolen i Agder, men han stiftet også historielag i hjembygda Holum, var nestformann i den regionale organisasjonen Agder Historielag, og ble altså formann i Landslaget.[18] Mange andre faghistorikere har hatt en lignende tilnærming; de har engasjert seg i lokalhistoriebevegelsen, og har gjerne også brukt fritida til dette. Av og til viser det seg likevel at denne harmonimodellen er en sårbar konstruksjon. En del frivillige i lokalhistoriebevegelsen er generelt skeptiske til faghistorikernes innblanding – etter generasjoner med vitenskapelig ekspropriering av Landslaget og i andre sammenhenger, er det kanskje ikke så rart. Dessuten er ikke alle faghistorikere like begeistret for lokalhistorien.

Uten faghistorisk relevans?

Blant dagens historikere synes det å råde en viss ambivalens når det gjelder å bli rubrisert som «lokalhistoriker», selv for de som tar utgangspunkt i et bestemt sted eller en region i sine studier. Hvorfor er det slik? Først og fremst skyldes nok dette at «lokalhistoriker» er en benevning som ikke sier noe om formell kompetanse, og derfor framstår som mindre eksklusiv enn «historiker». Selv om «historiker» formelt ikke er noen beskyttet tittel, forutsetter man i historikerlauget at vedkommende som bruker denne har historie mastergrad eller lignende. Ved å kalle seg «lokalhistoriker» frykter man å bli assosiert med årbokartikler og andre amatørarbeider av ymse kvalitet.

Opprettelsen av Norsk lokalhistorisk institutt i 1956 var en seier for lokalhistoriebevegelsen. Her ser vi et styremøte i 1950-årene, der flere av tidens sentrale fagfolk deltok. Fra venstre: Jan Olstad, Lars Reinton, Kjeld Helland-Hansen, Lauritz Opstad, Rolf Fladby, Svale Solheim, Andreas Ropeid, Knut Mykland, Olav Beito. Foto: Privat/ Norsk lokalhistorisk institutt.

Innvendinger mot de lokalhistoriske publiseringstradisjonene er også sentralt i denne sammenheng. Vi har flere ganger vært inne på bygdebøker, som er det klart mest voluminøse resultatet av over hundre år med lokalhistorisk aktivitet. Slike bøker stod for selve kvintessensen av lokal identitet og historiebevissthet, og hadde en selvfølgelig plass i bokhylla ved siden av Bibelen og Snorre, slik statsarkivar Kjeld Helland-Hansen i sin tid formulerte det.[19] Bygdebøkene deler vi gjerne inn i to kategorier, allmennhistorien og gårds- og slektshistorien, som også kalles bosetnings- og befolkningshistorie. Den sistnevnte kategorien tar mål av seg til å være er en slags katalog over befolkningen i et lokalsamfunn på individnivå, der altså oppslagsfunksjonen er det vesentlige.

Selv om det har vært gjort forsøk på å behandle tettbygde strøk, som boligfelt og bydeler etter samme modell,[20] er formålet med de fleste bygdebøker fortsatt, som for hundre år siden, å koble «gard og ætt». Selve utgangspunktet her bygger på en tung arv fra norskdomsbevegelsen, og denne formen for nasjonsbygging fortoner seg nok som fremmed for stadig flere i dag. Det er nok det identitetspolitiske utgangspunktet, og ikke det at det meste av litteraturen per se befatter seg med rurale strøk, som gjør at man i enkelte akademiske kretser har lett for å hefte betegnelsen «provinsiell» på den lokalhistoriske diskursen. På tross av at eimen av landnåmsromantikk for lengst er borte i dagens bygdebøker, assosierer enkelte denne typen historieskrivning fortsatt med bjørkeløv og Bjørnson (for ikke å si Bronskimlet).[21]

Landslaget for bygde- og byhistorie, som ble etablert i 1920, var i praksis styrt av en selvsupplerende krets av historieprofessorer og andre fagfolk med høye embeter.

Allmennhistorie eller «alt og ingenting»?

For faghistorikeren kan empirien som blir gjort tilgjengelig gjennom gårds- og slektshistorien fungere som et godt utgangspunkt for ulike historiske studier. Selv om det krever mye kilde- og håndverkskunnskap for å skrive en god gårds- og slektshistorie, er det likevel først og fremst den andre kategorien av bygdebøker, nemlig den allmenne bygdehistorien («allmennsoga»), de fleste vil forbinde med historiefaglig forskning i egentlig forstand.[22] Målet er her å gi en samlet framstilling av det aktuelle lokalsamfunnets historie.

En karikert oppfatning av slike studier vil være at «alt og ingenting» som angår området blir interessant, og at analysen ikke er problemdrevet, men løser seg opp i detaljer. Denne kritikken har kanskje en relevans når det gjelder eldre allmennhistoriske bygdebøker, der man opererte med en tematisk inndeling, der de ulike temaene ble behandlet mer eller mindre etter samme skjema i ulike verk. Allerede i 1950-årene begynte man imidlertid å betrakte denne strukturen som utdatert, og det vanlige ble etter hvert en kronologisk inndeling.[23] Studerer man en god allmennhistorisk bygdebok i dag, vil man se at denne er bygget opp av kortere analyser knyttet til bestemte problemstillinger over en tidslinje. Dette vil sjangeren ha til felles med andre sjangere med et territorielt rammeverk, som norgeshistorie, by- og regionhistorie. Prinsipielt er det heller ikke en forskjell mellom denne strukturen og historiske sjangre som forholder seg til andre størrelser, som bedrifts-institusjons- og organisasjonshistorien.

I forbindelse med evalueringen av det norske historiefaget fra 2008, pekes det blant annet på at det ligger en iboende fare for sirkelslutninger i historieskrivningens anatomi, i den forstand at det i Norge er en gammel idé om at rikshistorien skal bygges på lokalhistoriske studier, samtidig som lokalhistorikerne henter idegrunnlag og problemstillinger fra rikshistorien.[24] I virkeligheten er det vel også ofte et mål for lokalhistorikere å vise at det lokalsamfunnet de behandler *ikke* samsvarer med utviklingen på nasjonalplan. De vil tvert imot nyansere den nasjonale fortellingen og lage flere fasetter. En viktig ambisjon ved lokalhistorien har i mange år vært å få fram stedets særpreg, samtidig som man bør kjenne til de større sammenhenger for å unngå at blikket blir nærsynt.

Deterritorialisering – en trussel?

En annen, og mer dyptgående, kritikk av lokal- og regionhistorien er at stedet i dag er mindre viktig for enkeltmenneskets livshverdag enn tidligere. Særlig på 1990-tallet kunne det synes som om territorialitet og dertil knyttede identiteter hadde mistet interesse i forskningsfronten. Dette skyldtes hovedsakelig et økende fokus på globalisering, der «Den globale landsbyen» ville erstatte lokalsamfunnets tidligere rolle. I tillegg fikk fremveksten av moderne informasjonsteknologi og forventningene som var knyttet til denne en stor betydning.[25]

Et kjent eksempel på en deterritorialisert tenkemåte er den indiske antropologen Arjun Appadurais modell

Historielagene inngår i kulturvernbevegelsen, som samler over 200 000 medlemskap i Norge. De nasjonale Kulturminneårene har vært gode anledninger for å synliggjøre bevegelsen. I Kulturminneåret 1997 ble det arrangert en «Kulturminnestafett» som et av hovedprosjektene. Bildet viser Kulturminnestafetten på Rygnestad i Valle. Foto: Setesdalsmuseet.

der flere ulike dimensjoner (kalt *scapes*) skulle ordne romforståelsen etter at de territorielt baserte identitetene med utgangspunkt i landskapet hadde mistet betydning. Det viktigste utgangspunktet for Appadurai var at nasjonalstaten syntes å være i krise som referanseramme, men i bunnen av tenkningen lå en grunnleggende skepsis til synet på territoriet som strukturerende faktor i tilværelsen.[26]

Sett med etterklokskapens øyne kan man konstatere at ryktene om territoriets død var sterkt overdrevet. Globalisering har bidratt til at globale trender har fått et lokalt eller regionalt formet uttrykk. Dette har vært med på å omdanne men også å befeste de kjente territorielle kategoriene vi opererer med. Blant annet har såkalt merkevarebygging av steder (*placebranding*) vært med på å revitalisere steder og identitetene som knytter seg til dem i en postmoderne verden. Størrelser som sted og identitet har altså i økende grad blitt sett på som en vare, som kan produseres. Dette har ført til et økt fokus på den spesifikt romlig forankrede naturen og kulturen som knytter seg til stedet, herunder historiekulturen.[27] Slektsgranskning kan sees på som et forsøk på finne sine egne personlige røtter i dette revitaliserte landskapet.

Her tas moderne informasjonsteknologi i bruk, noe som illustrerer at Internett ikke behøver være en trussel mot tradisjonelle tilhørigheter men også kan aksentuere dem på nye måter. Parallelt med at det foregår en økende globalisering, produseres det altså nasjonale, regionale og lokale svar på de globale impulsene. «Vi lever i en värld som både blir mer global, nationell och regional – samtidigt», skrev etnologen Orvar Löfgren i 2003, og vi kan her tilføye «lokal».[28]

Det er likevel et faktum at urbaniseringen i moderne tid har ført til at færre enn tidligere knytter sin identitet til et bygdesamfunn.

Det er likevel et faktum at urbaniseringen i moderne tid har ført til at færre enn tidligere knytter sin identitet til et bygdesamfunn. I fraflyttingstruede distrikter kan bygdeboka fortone seg som et epitafium – et minnevers for det som en gang var et livskraftig lokalsamfunn. Selv om en god bygdebok kan være et historisk «veikart» for et lokalsamfunn, og som sådan ha en integrerende funksjon, kan det også fortone seg som lite politisk korrekt å forsvare denne typen litteratur i et multikulturelt samfunn med mer mobilitet enn tidligere.

Ser vi på lokalt kulturvern og lokalhistorisk forskning her til lands, er det imidlertid lite som tyder på at den postmoderne dystopien har slått til. Totalt har den organiserte kulturvernbevegelsen i paraplyorganisasjonen Norges Kulturvernforbund over 210 000 medlemskap i dag, noe som gjør den til en av våre største folkebevegelser. Nesten 500 historielag landet rundt gir ut over 400 årbøker. De siste årene har Norsk lokalhistorisk institutt stått for oppbyggingen av fag- og forskningswikien *Lokalhistoriewiki.no* som pr. august 2015 rommer hele 32 000 artikler og 134 000 bilder pr. august 2015.

Videre tar fortsatt mange historiestudenter utgangspunkt i et lokalsamfunn de har tilknytning til når de skal skrive masteroppgave i historie. De kan da få hjelp av et stadig økende antall bygdebøker og regionalhistorier av stadig høyere kvalitet. Ca. 80 prosent av dagens bygdebøker skrives av faghistorikere.[29] Det kan også nevnes at det i 2015 er utgitt spektakulære regionalhistoriske verk for Hardanger og Telemark, samtidig som det arbeides blant annet med å fullføre stort anlagte fylkeshistorier for henholdsvis Sogn og Fjordane og Nordland. I alle disse prosjektene deltar det framstående faghistorikere, som til dels stiller andre spørsmål til stedet de undersøker enn tidligere.

Mot en ny lokalhistorie?

De senere år har flere lokal- og regionalhistorikere latt seg inspirerere av nye måter å se på territoriet på. Istedenfor å bare betrakte lokalsamfunnet og regionen som en «container» for ulikeartede historiske studier, prøver man også å dekonstruere selve «containeren» for å se hvordan den geografiske enheten er kulturelt konstruert. Denne formen for tenkning er inspirert av den såkalte «romlige vendingen» innenfor humaniora og samfunnsvitenskapene. Det er geografen Edward Soja som har fått æren av å ha introdusert begrepet i en bok om postmoderne geografi fra 1989. Vendingen representerer et nytt og fornyet fokus på begrep som sted, region, landskap, lokalisering og identiteter forbundet med disse kategoriene.[30] Også blant norske historikere har denne vendingen fått enkelte nedslag, med Einar Niemis analyse av konstruksjonen av Nord-Norge som et pionerarbeide.[31]

Et utgangspunkt for den romlige vendingen finner man i den kritiske kulturgeografi fra 1970-tallet, der man i økende grad var opptatt av hvordan steder og rom var sosialt produserte, hybride og i bevegelse. Likevel har retningen fått mye inspirasjon også fra andre tradisjoner, deriblant fenomenologien, som er opptatt av hvordan mennesker oppfatter den fysiske verden som omgir oss og innretter seg i denne.[32] Innenfor antropologien har Margaret C. Rodman hevdet at stedet tildels har blitt tatt som en gitt ramme for menneskelig utfoldelse. Hennes begrep *multilokalitet (multilocality)* understreker at stedet er et kulturelt og sosialt konstruert fenomen som kan artikuleres og tolkes på forskjellige måter. Stedet er ikke bare et element som fortolkes individuelt gjennom menneskers narrativer, men har også sine egne narrativer.[33]

Selv om alle slike studier nødvendigvis ikke vil være like egnet for publisering i allment tilgjengelige lokalhistoriske verk, er det en rekke eksempler på at historikere som har vært engasjert i lokalhistoriske oppdragsprosjekter har presentert analytiske refleksjoner knyttet til materialet gjennom forskningsartikler. Dette er i tråd med uttalelsene fra evalueringen av den norske historiefaglige forskningen fra 2008, der det anbefales en «akademisk sekundærraffinering» i form av mer problematiserende spesialstudier i kjølvannet av de lokalhistoriske utgivelsene. Gjennom å stimulere til mer slik virksomhet, vil vi i økende grad oppleve en dialog mellom lokalhistorien og de øvrige faghistoriske miljøene.[34]

Ved å tenke inn perspektiver rundt konstruksjoner av stedet, kan det nemlig skapes en mer interessant lokal- og regionalhistorie som ikke bare knytter seg tettere opp mot forskningsfronten, men som også utfordrer historiefaget til å tenke gjennom territorielle aspekter på nytt. På denne måten vil ikke lenger lokalhistorien bli sett på som utdatert men som fagfornyende. ✤

NOTER

1 Lunden, «Antropologar på piknik», s. 29–31.

2 Clausen (red.), *Den norske væremåten.*

3 Niemi og Winge, *Lokalhistorie som etterkrigshistorisk forskningsfelt,* 1993, s. 1.

4 Stugu, «NLI og det lokalhistoriske kunnskapsfeltet», s. 83; Hundstad, *Agder Historielag,* s. 15.

5 Det er ennå ikke skrevet en større samlet fremstilling av lokalhistoriens fremvekst. For en oversikt, se Bjørkvik m.fl. (red.), *Lokal historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år* og Nysæter (red.), *I arbeid for lokalhistorie og kulturvern,*. For en generell introduksjon til lokalhistorien, se Tretvik, *Lokal og regional historie.*

6 For en beretning om et av disse lagene, se: Hundstad, *Agder Historielag.*

7 Hundstad, *Agder Historielag,* s. 62 ff.

8 Hovland, «Ei folkeleggjering av sivilisasjonen», s. 285 ff; Kolle, *Bygdebok for Kvam herad,* s. 496. Om reformpedagogikken, se Fransson, *Landskapet som lärobok.*

9 Svendsen, «Oscar Albert Johansen»; Bjørkvik, «Landslaget for bygde- og byhistorie», s. 165– 171; Hundstad, *Agder Historielag,* s. 67 ff.

10 Bjørkvik, «Gard og slektshistorie 1920–1969», s. 101, Hundstad, *Agder Historielag,* s. 125.

11 Se: Sprauten (red.), *Råd, ressurs og rettleiiing.*

12 Hundstad, *Agder Historielag,* s. 324 ff.

13 Sitert i Nysæter, «Frå institusjon til paraplyorganisasjon», s. 64.

14 Hundstad, *Agder Historielag,* s. 232 ff.

15 Bjørkvik, «Landslaget for bygde- og byhistorie», s. 143–147; Reinton, «Den lokalhistoriske rørsla», s. 50.

16 Nysæter, «Frå institusjon til paraplyorganisasjon», s. 54 ff; Hundstad, *Agder Historielag,* s. 170 ff.

17 Nysæter, «Frå institusjon til paraplyorganisasjon», s. 54 ff.

18 Hundstad, *Agder Historielag,* s. 347–348.

19 Hundstad, *Agder Historielag,* s. 229–230.

20 Se f.eks. Hundstad, *Klevefolk*.

21 Eller med Fredrik Stabels karakter Candidat Torgrim Vonlausbråten, kjent for sitt tilbakevendende sitat: «Eg kan føre slekta mi 3000 år att i tida» (Stabel, *Snarere tvert imot,* s. 65–69).

22 For en diskusjon av gårds- og slektshistorien som forskning, se Kjelland, «I kva grad kan vi kalle busetnadshistorie – eller gards- og ættesogeverk – «forsking».

23 Reinton, «Det lokalhistoriske arbeidet i Agder», 1953, s. 13.

24 Stråth m.fl., *Evaluering av norsk historiefaglig forskning*, s. 131.

25 Se f.eks.: Gullestad, «Home, local community and nation», s. 64. Geografen Kenneth R. Olwig («The Destruction and Construction of Places», s. 71) har karakterisert denne trenden som en *postmoderne dystopi.*

26 Appadurai, «Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy», s. 296.

27 Hauptmeyer, «Regionalhistorie i Tyskland», s. 67.

28 Löfgren, «'Se til venstre, der er en svensker'», s. 206, 223.

29 Stråth m.fl., *Evaluering av norsk historiefaglig forskning,* s. 111.

30 Soja, Postmodern Geographies. Om den romlige vendingen, se for øvrig: *Fabian, Den spatiale vending.*

31 Niemi, «Regionalism in the north». Se ellers bl.a.: Alsvik, «Identitetsskaping i lokalhistorien»; Alsvik, «Grenselandet mellom bygd og by»; Angell, «Å byggja ein region som merkevare»; Angell og Grove, «Mellom tradisjon og senmodernitet»; Bull, «Regionhistorie og regional identitetsbygging»; Byrkjeland og Grove, «Hardanger i nasjonen»; Hundstad, *Sørlandet, fra «terra incognita» til sommerferieland;* Loràs, «Nord-Norge som kulturell konstruksjon»; Mæhlum, Slettan og Stugu (red.), *Stedet som kulturell konstruksjon;* Slettan og Stugu, «Det nasjonale i det lokale»; Stugu, «Du trivelege Trøndelag».

32 Pred, «Place as historically contingent process»; Paasi, «The institutionalization of regions»; Paasi, *Territories, Boundaries and Consciousness.*

33 Rodman, «Empowering Place», s. 641-642.

34 Stråth m.fl., *Evaluering av norsk historiefaglig forskning,* s. 121.

LITTERATUR

Alsvik, Ola. «Identitetsskaping i lokalhistorien – et mangetydig prosjekt» *Heimen*, Vol. 41, 2004.

Alsvik, Ola. «Grenselandet mellom bygd og by: Et forsøk på å forstå Lørenskogs rom» *Heimen*, Vol. 47, 2010.

Angell, Svein Ivar. «Å byggja ein region som merkevare. Historiebruk i Hardanger» *Heimen*, Vol. 52, 2015.

Angell, Svein Ivar og Knut Grove «Mellom tradisjon og senmodernitet». I Svein Ivar Angell, Martin Byrkjeland og Knut Grove (red.), *Hardanger. Ei regionhistorie. Etter 1900*. Bergen: Fagbokforlaget, 2015.

Appadurai, Arjun. «Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy». *Theory, Culture & Society,* Vol. 7, 1990.

Bjørkvik, Halvard, Rolf Fladby, Lars Reinton og Jørn Sandnes (red.), *Lokal historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år.* Trondheim: Universitetsforlaget, 1970.

Bjørkvik, Halvard. «Landslaget for bygde- og byhistorie». I Bjørkvik m.fl. (red.), *Lokal historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år*. Trondheim: Universitetsforlaget, 1970.

Bjørkvik, Randi. «Gards- og slektshistorie 1920–1969. Undervegs mot den konkrete og levende gardshistorie». I Bjørkvik m.fl. (red.), *Lokal historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år.* Trondheim: Universitetsforlaget, 1970.

Bull, Ida. Regionhistorie og regional identitetsbygging». *Heimen*, Vol. 43, 2006.

Byrkjeland, Martin og Knut Grove «Hardanger i nasjonen». I Svein Ivar Angell, Martin Byrkjeland, Knut Grove og Herdis Kolle (red.), *Hardanger. Ei regionhistorie. Bind 2. 1750– 1900*. Bergen: Fagbokforlaget, 2015.

Clausen, Arne Martin (red.). *Den Norske væremåten.* Oslo: Cappelen forlag, 1984.

Fabian, Louise *Den spatiale vending. En udforskning og anvendelse af analytiske potentialer i den interdisciplinære rekonceptualisering af rum, sted og landskab.* Phd-avhandling. Institutt for Filosofi og Idéhistorie, Aarhus Universitet, 2009.

Fransson, Per. *Landskapet som lärobok. Regionalitet och medborgarfostran i Jämtland kring sekelskiftet 1900.* Lund: Sekel Bokförlag, 2010.

Gullestad, Marianne. «Home, local community and nation. Connections between everyday life practices and constructions of national identity». I Dagfinn Slettan og Ole Svein Stugu (red.), *Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale.* KULTs skriftserie nr. 92. Oslo: Norges Forskningsråd, 1997.

Hauptmeyer, Carl-Hans. «Regionalhistorie i Tyskland: Problemer, metoder og anvendelsesområder» *Den jyske historiker,* Vol. 68, 1994.

Hovland, Brit Marie. «Ei folkeleggjering av sivilisasjonen. Allmugeskolelærarmøta som nasjonsbyggande fora i 1850-åra». I Øystein Sørensen (red.). *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklinga av en nasjonal identitet på 1800-tallet.* KULT-serien nr. 13. Oslo: Gyldendal, 1998.

Hundstad Johannesen, Dag. *Klevefolk. Historien om en havn.* Mandal: Eget forlag, 1996

Hundstad, Dag. *Sørlandet – fra «terra incognita» til sommerferieland.* Fire historiske analyser av regionalitet og regionalisme. PhD-avhandling i historie, Universitetet i Bergen, 2013.

Hundstad, Dag. *Agder Historielag 1914–2014. En lokalhistorisk reise.* Kristiansand: Agder Historielag, 2015.

Imsen, Steinar. «Gards- og slektshistorien ved korsveien» *Heimen*, Vol. 17, 1976.

Kjelland, Arnfinn. «I kva grad kan vi kalle busetnadshistorie – eller gards- og ættesogeverk «forsking»?» *Heimen*, Vol. 51, 2014.

Kolle, Nils. *Bygdebok for Kvam herad. Liv og lagnad på 1800-talet.* Norheimsund: Kvam herad, 1999.

Lorås, Jostein. «Nord-Norge som kulturell konstruksjon i nyere norsk humanistisk og samfunnsvitenskapelig litteratur» *Heimen*, Vol. 44, 2007.

Lunden, Kåre. «Antropologar på piknik» *Heimen*, Vol. 22, 1985.

Löfgren, Orvar. «'Se til venstre, der er en svensker.' Identiteter over Öresundsbroen.» I Inge Adriansen og Palle Ove Christiansen (red.), *Forskellige mennesker? Regionale forskelle og kulturelle særtræk.* Folkeminnesamlingens kulturstudier, bd. 3. Ebeltoft: Forlaget Skippershoved, 2003.

Mæhlum, Brit, Dagfinn Slettan og Ola Svein Stugu (red.). *Stedet som kulturell konstruksjon.* Skriftserie fra Historisk institutt. Nr. 27. NTNU, 1999.

Niemi, Einar «Regionalism in the North: the Creation of "North Norway"» *Acta Borealia*, Vol. 10, 1993.

Niemi, Einar og Harald Winge. *Lokalhistorie som etterkrigshistorisk forskningsfelt.* LOS senteret, notat 9311. Bergen, 1993.

Nysæter, Egil (red.). *I arbeid for lokalhistorie og kulturvern. Landslaget for lokalhistorie 75 år 1920–1995.* Trondheim: Landslaget for lokalhistorie, 1995.

Nysæter, Egil. «Frå institusjon til paraplyorganisasjon. Landslaget for lokalhistorie 1970–1995». I Egil Nysæter (red.), *I arbeid for lokalhistorie og kulturvern. Landslaget for lokalhistorie 75 år 1920–1995.* Trondheim: Landslaget for lokalhistorie, 1995.

Olwig, Kenneth R. «The Destruction and Construction of Place: Landscape, Utopian Displacement and Topical Identity». I Brit Mæhlum, Dagfinn Slettan og Ola Svein Stugu (red.), *Stedet som kulturell konstruksjon.* Skriftserie fra Historisk institutt. Nr. 27. NTNU, 1999.

Paasi, Anssi. «The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity» *Fennia*, Vol. 164, 1986.

Paasi, Anssi. Territories, *Boundaries and Consciousness. The Chancing Geographies of the Finnish-Russian Border. I Belhaven Studies in Political Geography*. Chichester: Wiley, 1996.

Pred, Allan. «Place as historically contingent process: structuration and the time-geography of becoming places» *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 74, 1984.

Reinton, Lars. «Det lokalhistoriske arbeidet i Agder» *Agder Historielags Årsskrift,* Vol. 33, 1953.

Reinton, Lars. «Den lokalhistoriske rørsla og den moderne bygdehistorie 1900– 1920». I Bjørkvik m.fl. (red.), *Lokal historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år.* Trondheim: Universitetsforlaget, 1970.

Rodman, Margaret C. «Empowering Place: Multilocality and Multivocality» *American Anthropologist,* New Series Vol. 94, 1992.

Slettan, Dagfinn og Ola Svein Stugu (red.) *Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale.* KULTs skriftserie nr. 92. Oslo: Norges Forskningsråd, 1997.

Slettan, Dagfinn og Ola Svein Stugu. «Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale». I Dagfinn Slettan og Ola Svein Stugu (red.), *Det nasjonale i det lokale, det lokale i det nasjonale.* KULTs skriftserie nr. 92. Oslo: Norges Forskningsråd, 1997.

Soja, Edward W. *Postmodern Geographies. The Reassertion of Space in Critical Social Theory.* London og New York: Verso, 1989.

Sprauten, Knut (red.). *Råd, ressurs og rettleiing. NLI gjennom 50 år.* Skrifter fra Norsk lokalhistorisk institutt, nr. 42. Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt, 2006.

Stabel, Fredrik. *Snarere tvert imot.* Oslo: Cappelen forlag, 1960.

Svendsen, Åsmund. «Oscar Albert Johansen», *Norsk Biografisk Leksikon:* https://nbl.sn.no/Oscar_Albert_Johnsen.

UTROLIGE FAKTA OM HISTORIEFORMIDLING!

Historie handler heldigvis om mer enn detaljer, kuriositeter, og hva som «egentlig» skjedde. Det er dog ikke alltid like klart når historie blir omtalt i offentligheten, heller ikke når det er faghistorikere som uttaler seg. Hvis vi ikke blir flinkere til å formidle kompleksitetene og tvetydighetene i vårt eget fagområde gir vi ikke bare feil inntrykk av historien, vi gir også feil inntrykk av hva det er vi kan. Vi kan mer enn årstall og historisk trivia, og vi må tørre å vise det.

OLE ALBERT RØNNING
Master i historie
Universitetet i Oslo

Det kan virke som om det er langt igjen før vi klarer å ha en mer reflektert offentlig samtale om historie. Særlig kan det virke slik når vi snakker om historie på film. Film får nemlig frem det mest pedantiske i historikere og historiestudenter, og vi elsker å pirke når historien tørr å innta TV-skjermene. Etter å ha sett venner og families tomme blikk som svar på hva man skriver masteroppgave om, er det noe terapeutisk ved å gå løs på den siste amerikanske megaproduksjonen om vikinger. Hjelmene så ikke egentlig sånn ut, de hovedpersonene kunne ikke egentlig kjent hverandre, også videre, tilsynelatende i det uendelige.

For når vi historikere går til angrep på populærkulturen hører folk etter. Sist gang var det NRKs «Kampen om tungtvannet» som fikk gjennomgå da Thor Brynhildsen, tidligere avdelingssjef på Forsvarsmuseet, anklagde serien for «grov historieforfalskning» fordi den viste at en gruppe allierte soldater ble henrettet på litt feil sted, på litt feil tidspunkt.[1] Dramaet om andre verdenskrig utløste en lang debatt som nådde et slags deprimerende klimaks med påstanden om at skaperne ikke hadde viet flymotorlydene nok oppmerksomhet.[2]

Debatten om «Kampen om Tungtvannet» var symptomatisk. Faghistorikeres kritikk av filmer og TV-serier retter seg gjerne mot detaljer, enten det handler om vikinghjelmer eller henrettelser av krigsfanger. Det er for så vidt forståelig ettersom slike detaljer er lette å formidle til dem som ikke er fordypet i historiefaget. Mangler i visuelle detaljer eller unøyaktig kronologisk rekkefølge er konkrete problemer, som taler om at noe er feil. Men grunnen til at et slikt fokus på detaljer kan være så konkret og pedagogisk er at det adresserer et forenklet og problematisk spørsmål: «Er denne serien historisk korrekt?»

Vi som har vært så heldig å få ta en historieutdannelse, vet at historiefaget handler om så mye mer enn enkle fakta, detaljer, og hva som er «historisk korrekt». Vi vet hvor mye historie handler om usikkerhet og uenighet. Vi vet at historiefremstillinger er, og må være, tolkninger.

Det er ikke alltid like klart for de som står på utsiden. For en tid tilbake snakket jeg med en slektning som i fullt alvor kunne fortelle meg at han nok ikke hadde vært noen god historiker, han var nemlig ikke så flink til å huske årstall. En professor kunne fortelle han hadde vært i Hjørungavåg for å holde et foredrag om et slag som visstnok sto der på slutten av 900-tallet, og fått pes av lokalbefolkningen for ikke å ha fullstendig oversikt over de minste småting som hadde med slaget å gjøre. Slikt skulle han jo vite, mente de, han var jo en ordentlig historiker, fra storbyen. Videre har vel de fleste av oss opplevd å bli møtt med høye forventninger i møte med et quizspørsmål som har det minste med historie å gjøre, selv om det bommer på vårt eget interesseområde med 500 år og 100 000 kilometer.

Vi finner igjen dette fokuset på partikulære detaljer hvis vi retter blikket mot en annen sjanger, som har fått en enormt viktig rolle i moderne historieformidling, nemlig historiske kuriositeter og funfacts. Umiddelbart virker det merkelig å tenke at slike småbiter med fakta har noen særlig innvirkning på hvordan vi forstår og snakker om historie, men visste du at Kong Fredrik William av Preussen hadde et eget regiment i hæren sin med over gjennomsnittlig høye menn? Visste du at keiser Caligula gjorde hesten sin til romersk senator? Visste du at de som bygde pyramidene fikk betalt i øl? Slike små, lettfordøyelige biter informasjon kan virke som om de er overalt. På Facebook, reklameplakater og i skolebøker. TV-programmer som BBCs «QI» og den norske kopien «Brille» har laget en slags industri ut av å formidle kuriositeter (dog ikke bare historiske) til et allment interessert publikum. Hvis man googler «historicalfunfacts» får man 50 millioner treff.

I likhet med historikere som klager på at en film ikke er «historisk korrekt» gir slike funfacts inntrykk av at det finnes én historie som er ferdig skrevet – og som består av en rekke klare, og ubestridelige fakta. Det er gjerne ikke tilfellet, og slik villedende overbevisning kan i beste fall skjule nyanser og faglig uenighet, i verste fall usannheter. Det er neppe tilfeldig at i et av de første treffene man får opp hvis man søker på «historicalfunfacts», BuzzFeeds «51 HistoricalFacts That Sound Like Huge Lies But Are Actually True», hevdes det at 600 000 hekser ble henrettet for å være hekser i middelalderen.[3] Så vidt jeg vet er historikere ganske enige om at hekseprosessene var et fenomen som hører hjemme i tidlig nytid, ikke i middelalderen.

Stephen Fry, programleder i «QI». Foto: Wikimedia Commons.

Her vil nok mange hevde at jeg overdriver, at jeg avslører sur mage og høy mental alder.

Her vil nok mange hevde at jeg overdriver, at jeg avslører sur mage og høy mental alder. Om så er at små soundbites med historisk informasjon gir et feil inntrykk av hvordan vi bør forstå historien og historiefaget, hva så? Hvorfor er det et problem som bør bekymre oss? Kan ikke slike kuriositeter, på tross av at de er lettvinte og ofte unøyaktige, skape interesse og nysgjerrighet for dypere historiske spørsmål og til syvende og sist kanskje historiefaget i seg selv? Helt sikkert, og det er i så fall en god egenskap morsomme fakta deler med film og TV som tar lett på historiske detaljer.

Jeg holder likevel på at funfacts har problematiske trekk, men når alt kommer til alt er de mer av et symptom enn en sykdom. De er eksempler på hvordan historie formidles på en måte som er overdrevet forenklet og gir feil inntrykk av hvordan historikere utøver faget sitt. De er en indikasjon på et samfunn som tror historikere pugger årstall. Men det må ikke være slik. Vi historikere kan ta ansvar for hvordan folk flest ser på faget vårt og på historien i seg selv. Vi kan bli flinkere til å kommunisere kompleksitet. Det har så smått begynt å skje i historikeres omgang med film.

Tross i at historikere lenge har vært besatt av å påpeke faktafeil i film- og TV-produksjoner, har populærkulturen i de siste årene sakte begynte å komme inn i den faghistoriske varmen. Anerkjente forskere som Robert Rosenstone har lenge argumentert for at filmer med historisk tema kan være interessante for historikere, tross i eventuelle feil, fordi de kan si mye om hvordan fortiden brukes i samtiden. Det er fra Hollywood, argumenterer Rosenstone, ikke fra den nyeste forskningen, at folk flest får sitt syn på historien. Derfor mener han at historikere må forholde seg til film på en seriøs måte.[4] Det er det nå noen som gjør. På Universitet i Oslo har historie på film nå til og med fått sitt eget emne,[5] og det er blitt skrevet masteroppgaver om temaet.[6] Selv om denne overgangen fra å se på film som et slags irritasjonsmoment til å se på det som en gjenstand for analyse foreløpig bare har funnet sted innenfor akademia er den lovende. Neste gang NRK våger å lage en storproduksjon om andre verdenskrig kan vi kanskje håpe at debatten har høyere nivå. Hva sier dagens visuelle og dramatiske fremstillinger av andre verdenskrig om hvordan vi forholder oss til den? Hva sier det om den norske offentligheten at vi stadig går tilbake til krigen på jakt etter idoler? En kamerat av meg mente at «Kampen om tungtvannet» egentlig var en slags legitimering av at nordmenn ser så mye langrenn på TV.

På samme måte kan funfacts være en inngang til dypere analyse av fortiden og vårt forhold til den, bare vi bruker dem på riktig måte. Her er et forsøk: visste du at det gikk omtrent like lang tid fra den kjente middelalderfilosofen Augustin døde (430 e.kr.) til den nesten like kjente middelalderfilosofen Thomas Aquinas ble født (1225) som det har gått fra Thomas Aquinas levetid og opp til i dag? Omtrent 800 år, begge veier. Det er interessant fordi det sier mye om hvordan vi forstår middelalderen. For oss moderne mennesker hører begge tenkerne innenfor samme kategori, de er middelalderfilosofer, selv om det kronologiske gapet mellom verkene deres egentlig er enormt.[7] Når man påpeker dette gapet sier man altså noe om hvordan periodene vi deler historien inn i ikke alltid er like velfunderte, og faktumet som i utgangspunktet så trivielt ut, kan kanskje fortelle hvordan vi projiserer våre egne tankemønstre bakover i historien. Morsomme fakta kan altså brukes til å formidle noe av dybden i historiefaget, heller ennå å bare være eksempler på forenkling. På samme måte som med film kan vi bruke det forenklede for å få frem det mer komplekse.

Og det bør vi! Vi med historieutdannelse må nemlig bli flinkere til å snakke om historie på en måte som er reflekterende og analytisk, fordi de historiefaglige samtalene og debattene som finner sted i offentligheten i dag ofte er smertelig grunne. Når en historiker anklager en TV-produksjon for grov historieforfalskning fordi den ofret noen små historiske detaljer på kunstens alter, påvirker det ikke bare hvordan folk flest ser på sin felles fortid, nemlig som en rekke fakta om hva som egentlig skjedde, men også hvordan de ser på historiefaget og vi som utøver det. At historikere forventes å kunne historien i detalj er altså ikke tilfeldig. Det er ikke tilfeldig fordi det i stor grad er selvpåført. Det bør bekymre oss som er unge, nyutdannede og skal ut i den virkelige verden for å selge kunnskapen vår. Hva er det vi kan? Årstall? Enkel kronologi? Vi kan så mye mer, og vi må bli flinkere til å vise det. Visste du at en historiker kan behandle store mengder informasjon på en kritisk måte og finne frem til det viktigste, kan kommunisere funnene sine til et stort publikum, og forstår kausalitet og endring? ♣

Ole-Albert Rønning (f. 1991) er master i historie, og har tidligere publisert «Sagamasochisme: et pikant eksempel på seksualitet i kongesagaene?» i Fortid nr. 1/2015, og «Dommer over historien: et forsvar for moralisme i historiefaget» i Fortid nr. 2/2014.

NOTES

1 Mikalsen, Knut-Erik. «-Tungtvann-serien med grov historieforfalskning». Aftenposten 6. januar 2015: http://www.aftenposten.no/kultur/--Tungtvann-serien-med-grov-historieforfalskning-7848176.html [lastet ned 28/07/2015]. Se også Brynhildsen egen kronikk i Aftenposten, hvor han argumenterer for at tyskerne ikke egentlig hadde noe atomvåpenprogram som aksjonen på Rjukan kunne stoppe: Brynhildsen, Tor. «Det fantes ikke noe «atombombeprogram» i Tyskland». Aftenposten 5. januar 2015: http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Det-fantes-ikke-noe-atombombeprogram-i-Tyskland-7847376.html [lastet ned 28/07/2015].

2 Haugan, Arild. ««Kampen om tungtvannet»: Filmskaperen slurver med flydetaljer». Aftenposten 6. januar 2015: http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Kampen-om-tungtvannet-Filmskaperne-slurver-med-flydetaljer-7848715.html [lastet ned 28/07/2015].

3 Spohr, Mike. «51 Historical Facts That Sound Like Huge Lies But Are Actually True», *BuzzFeed:* http://www.buzzfeed.com/mikespohr/51-historical-facts-that-are-totally-messed-up [lastet ned 28/07/2015].

4 Rosenstone. Robert. *History on Film, Film on History.* Harlow: Pearson/Longman, 2012.

5 På Universitet i Oslo er det først og fremst John McNicol som har vært pådriver for denne prosessen.

6 Kaasen, Anne Oxaal. *Krigen om nyansene: Fortidsbearbeidelse i debatten om «Max Manus»*. Oslo: Universitet i Oslo, 2013; Larsen, Hanne Sundelin. *Historie på film: Populærhistoriske fremstillinger av vikingtiden, på 1950-tallet og i dag.* Oslo, Universitet i Oslo, 2014.

7 Inspirert av Umbert Eco. «Introduction». I Le Goff, Jacques, *Medieval Civilisation 400-1500*. London: The Folio Society, 2011, s. xv-xx.

ET INNBLIKK I STIPENDIATENES VERDEN

Mang en historiestudent har drømt om den: doktorgraden. I sin søken langs historiens veier, finnes håpet om å ta turen innom stipendiattilværelsen. Det er ikke bare det å være stipendiat og arbeide intenst med et prosjekt du kan kalle ditt, som virker tiltalende for mange. Like meningsfylt er det å være del av et historikermiljø som stadig driver historiefaget framover og bidrar til økt forståelse av fortiden. Det var disse tankene som inspirerte Fortids tema «Historie for tiden». Da var det også naturlig å spørre: hvilke doktorgradsprosjekter kan vi se fram til fra historiestipendiater ved norske universiteter?

Henriette Mikkelsen Hoel, stipendiat ved Universitetet i Bergen. Foto: UiB

DRONNINGER I MIDDELALDEREN

HENRIETTE MIKKELSEN HOEL
Stipendiat i historie,
Universitetet i Oslo

> Drottning Blanka var en lika snillrik som vacker qvinna, men tycks ej havfa haft något hjerta. Sin gemål, Magnus Eriksom, med hvilken hon blef förmäld 1335, förstod hon att syra efter sin egen vlja, hvarför han, så väl som för sin svaghet och efterlåtenhet i öfrigt, af sina undersåtare erhöll öknamnet Smek.[1]

Jeg fikk gleden av å begynne som stipendiat ved UiB høsten 2014, og prosjektet mitt er en forlengelse av masteroppgaven min «Eufemia – fyrstedatteren fra Rügen. En undersøkelse av Eufemias politiske og kulturelle rolle som norsk dronning 1299-1312» fra Universitetet i Oslo. Mitt pågående prosjekt har den tentative tittelen «En dronnings muligheter: En studie av dronningrollens utvikling og dronningenes påvirkningskraft i middelalderen i skandinavisk kontekst», og er knyttet til forskergruppa «Forskargruppe for mellomalderstudiar - topografiar og nettverk».

Det var mulig for kvinner i middelalderen å utøve politisk makt; dronningene kunne oppnå sterk innflytelse gjennom å være sentrale i politiske nettverk. Dydighet, fromhet, gavmildhet og underkastelse var blant de viktige dronningidealene, og disse var med på å gi dem velsignelse i den nye tilværelsen som dronninger. Mange av kvinnene som ble dronninger ble giftet bort til utenlandske fyrster, langt fra stedet hvor de hadde vokst opp. Det nye hjemmet deres hadde gjerne en annerledes kultur, og de unge kvinnene kunne ofte ikke språket som ble talt. Samtidig brakte de nye dronningene og følgene deres med seg sin kultur og sine tradisjoner, som ble integrert i de nye hjemmene deres, og som landets fremste kvinner, preget dronningene miljøet i byene de residerte i. Fra 1200-tallet ble det også vanlig å gi dronningene len i morgengaver som de selv skulle forvalte, og slik fikk dronningene innflytelse på stadig flere områder.

Dronning Margrete (1353-1412) klarte å samle Norge, Sverige og Danmark i en union, Kalmarunionen, i 1397. Men var Margrete et unntak, eller skjedde det en endring i dronningrollen gjennom høymiddelalderen og inn i senmiddelalderen som gjorde at hun kunne komme i en slik maktposisjon? Fra 1200-tallet og frem til Margrete skjer det en klar utvikling– fra at dronningene knapt nevnes i kildene, står dronningene frem som tydelige skikkelser som er aktive i det offentlige rom, både kulturelt og politisk.

I takt med kvinnekamp og -frigjøring har kvinnerollen opp gjennom historien blitt viet mer plass. Tradisjonell kjønnshistorie har vektlagt begreper som *kjønnsroller* og *sosialt kjønn* – roller hvert enkelt individ kan gå inn og ut av, og slik eksperimentere med etter fri vilje. En slik fremstilling viser kanskje en større fleksibilitet i mønstrene enn hva som faktisk er tilfelle, noe historikeren Yvonne Hirdman påpekte da hun lanserte betegnelsen *genussystemet* i 1988.[2] Dronningrollen skal komplimentere kongsrollen, hvor den som skal fylle den førstnevnte innehar en klarlagt kvinnelig rolle og sistnevnte en klarlagt mannlig rolle. Ut fra statsutvikling og påvirkning fra kirkens politikk, ble kongs- og dronningrollen stilt i et hierarkisk forhold – kongen var overordnet dronningen, slik som mannen var overordnet kvinnen ellers i samfunnet.

Dydighet, fromhet, gavmildhet og underkastelse var blant de viktige dronningidealene

Her ser vi unntak, og da tydeligst hos enkedronningene.[3] Ved en konges død kan en dronning overta kongens plikter, og styre på vegne av en umyndig sønn. Selv om dronningen er født inn i en kvinnerolle – og så gjennom ekteskap gå inn i en dronningrolle, vil en enkedronning kunne gå inn i en politisk rolle som var beregnet på kongen som riksstyrer – som dronning kunne en kvinne gå inn i en mannsrolle dersom mannen (kongen) skulle falle fra. Likevel trengte ikke en dronning være enke for å kunne delta i styre og stell. Det finnes en rekke tilfeller hvor dronningene tok beslutninger på vegne av kongen i hans fravær. Samtidig er det tydelige forskjeller blant de ulike dronningene når det kommer til deres muligheter til å påvirke politisk og kulturelt. Derfor skal jeg måle et dronningutvalg opp mot hverandre med et aktørperspektiv, i tillegg til å ha et tradisjonelt kjønnsperspektiv. Hva skilte en dronnings muligheter fra en annens? Hvorfor har noen dronninger blitt stående igjen som vellykkede, mens andre ser ut til å ha mislyktes i sitt virke som dronning? Dette er noen av spørsmålene jeg søker svar på i prosjektet mitt.

Dronning Margrete. Foto: Wikimedia Commons

NOTER

1 Berg, P.G. og Stålberg, W. *Anteckningar om svenske qvinnor.* 1864, s. 38.

2 Hun utviklet teorien om genussystemet i forhold til makt i bøkene *Med kluven tunga – LO och genusordningen* (1998) og *Genus – om det stabilas föränderliga former* (2002).

3 Både Lars Hermanson og Auður Magnúsdottir benytter denne tilnærmingen i *Birger Magnusson: Den siste jarlen,* red. Kristina Rasmussen. Skara: Västergötlands museum, 2006 og *Feide og fred,* red. Erik Opsahl. Oslo: Unipub, 2007.

Fredrik Hyrum Svensli, stipendiat ved Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet. Foto: Privat.

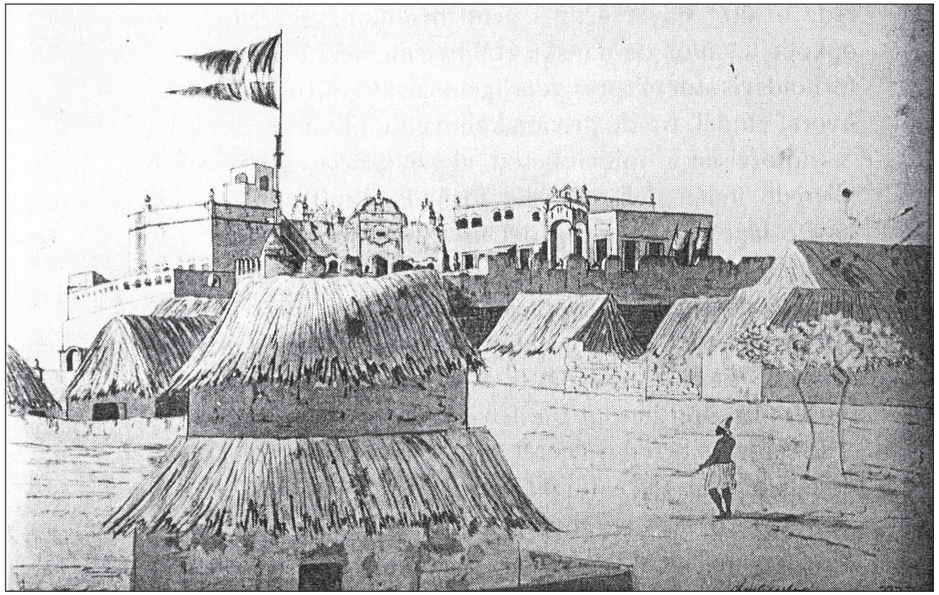
DANSK-NORSK «SCRAMBLE» I AFRIKA UNDER SLAVEHANDELSPERIODEN PÅ 1600 OG 1700-TALLET

FREDRIK HYRUM SVENSLI
Stipendiat i historie ved Institutt for historiske studier, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)

Danmark-Norges fortid som kolonimakt og aktiv deltager i den transatlantiske slavehandelen på 1600-1700-tallet er i dag i ferd med å bli, om ikke velkjent, et mer kjent faktum. Selv om Danmark-Norge aldri besatte «kolonier» i ordets rette forstand i Afrika, bidro de dansk-norske slavefortene på Gullkysten (dagens Ghana) til å forsyne plantasjeeiere på de dansk-norske «tropekoloniene» i Karibia – St. Thomas, St. Jan og St. Croix, som i dag utgjør De amerikanske jomfruøyene – med ufri arbeidskraft. Danmark-Norges eventyr i Afrika varte i underkant av 200 år (ca. 1657-1850), og på skip under dansk flagg ble det fraktet i underkant av 100.000 afrikanske slaver.

Et fåtall akademiske og populærvitenskapelige verk har fokusert på den dansk-norske slavehandelen i Afrika. Enda færre har utforsket det livet som utfoldet seg på og rundt de dansk-norske slavefortene. Afrika har nemlig som oftest havnet i skyggen for både Vestindia og India i både den akademiske og populærvitenskapelige litteraturen om Danmark-Norges «kolonihistorie».

Men hva var det som egentlig foregikk på disse slavefortene? Hvordan i all verden klarte dansker og nordmenn å handle slaver i Afrika? Hva gjorde egentlig den transatlantiske slavehandelen i Afrika – især den dansk-norske – mulig? Dette er fundamentale spørsmål jeg søker å få svar på i min doktorgradsavhandling om forholdet mellom europeiske (dansk-norske, nederlandske og engelske) og afrikanske aktører i Accra-regionen på Gullkysten i dagens Ghana under «oppstartsfasen» av den transatlantiske slavehandelen fra ca. 1660-1730. I denne perioden ble

Christiansborg fort. Foto: Wikimedia Commons

det først handlet gull (derav navnet Gullkysten) før det på slutten av 1600-tallet skiftet fokus i retning av slavehandel, som medførte en intensivering av europeisk aktivitet og rivalisering.

Konkurransen om gull og slaver var hard. Rivaliseringen på Gullkysten på 1600-1700-tallet var en slags tidlig moderne variant av de senere europeiske kolonimakters Scramble for Africa på slutten av 1800-tallet, med handelshegemoni og ikke kolonisering som mål. Alle kjempet mot alle, med alle på lag. Her var det fullstendig kaos og profittjag. Portugal, Nederland, England, Sverige, Danmark-Norge og det tyske kurfyrstedømmet Brandenburg hadde handelsstasjoner her på 1600-tallet, men kun Nederland, England og Danmark-Norge klarte å få et ordentlig og langvarig fotfeste. Dette skyldtes en kombinasjon av en rekke faktorer, men først og fremst spilte deres evner til å samarbeide med afrikanske herskere en stor rolle i deres suksess.

Hvordan i all verden klarte dansker og nordmenn å handle slaver i Afrika?

For eksempel: I august 1722 var den danske guvernøren David Herrn på diplomatisk oppdrag for å besøke sin nederlandske kollega, Jan de Swart, på fortet Crévecoeur som lå kun et kanonskudd unna det dansk-norske Christiansborg og det engelske James Fort i Accra. Anledningen var de lokale innbyggernes feiring av *Homowo* (hjemkomstfestival). Idet Herrn og hans store følge av afrikanske livvakter og tjenere ankom utenfor porten til fortet ble Herrn overfalt og ydmyket på det groveste av en gruppe afrikanere som slo han rett ned og dro han langs bakken, tok hans hatt, parykk, sverd, stav og hengekøye (som han ble båret rundt i) i tillegg til å rive i stykker det danske flagget som følget hans bar med seg. Alt dette skjedde mens Swart sto og så på uten å gripe inn. Om Swart var ansvarlig for overfallet er uvisst, men det som er sikkert er at afrikanerne bak angrepet var misfornøyd med de dansk-norske aktørenes forsøk på å innføre et strengt handelsmonopol i de lokale kystbyene, som skjedde på bekostning av både dem og de andre europeerne, inkludert nederlenderne. Som følge av angrepet inngikk Herrn kort tid etter et hemmelig forbund med den mektige Akwamukongen, Akwonno, som satt med overhøyhet over kystbyene i Accra samt de europeiske fortene her. Da kongen et knapt år senere invaderte og brant flere av kystbyene men unnlot å angripe den pro-danske byen Osu, ble Herrn beskyldt av nederlenderne for å ha oppildnet kongen til krig. Til og med hans dansk-norske

kollegaer på Christiansborg var skeptisk og misfornøyd med politikken hans, og flere sendte brev til København for å rapportere om hendelsene.

Temaet for min avhandling er altså interaksjon og *entanglements* mellom europeere og afrikanere, et fjongt begrep som springer ut av retningen *entangled history*, som i og for seg egentlig fokuserer på det samme som det noe merkelige og anakronistiske konseptet *transnasjonal historie*, og de svært populære retningene *Atlantic history og global history*. Fellesnevnerne er møter, interaksjon og sammenveving av ulike sosiale grupper som danner nye uttrykk av ulike slag; kulturelle, politiske, økonomiske osv.

For historikere med interesse for Danmark-Norge, eller globalisering, handel og politikk generelt, er derfor den dansk-norske tilstedeværelsen og slavehandelen i Afrika mye mer interessant enn hva temaet skulle tilsi. Ja, det forekom utnytting og forferdelige overgrep mot menneskeheten på stor skala, men slavehandelen var en mangesidig og kompleks affære. Europeerne kom ikke til Afrika som erobrere på 1600 og 1700-tallet. For å skaffe slaver, få «fotfeste» i form av handelsstasjoner (europeerne oppnådde aldri noen territoriell suverenitet i Vest-Afrika under slavehandelsperioden) og for å i det hele tatt overleve i det ugjestmilde klimaet var europeerne – og særlig de dansk-norske aktørene som var i mindretall sammenlignet med deres europeiske konkurrenter – avhengig av å dyrke tette relasjoner med afrikanere. Politiske allianser, vennskap og til og med ekteskap oppsto som følge av denne komplekse interaksjonen, som episoden med David Herrn og Akwamu-kongen over er et eksempel på.

Den dansk-norske slavehandelen og tilstedeværelsen i Afrika har produsert metervis med spennende kildemateriale som er så detaljert og utfyllende at man kan få innblikk i de mest varierte aspekter av livet til de dansk-norske og afrikanske aktørene som levde sammen i og rundt de gamle dansk-norske slavefortene i Ghana for drøye 200 år siden. På Rigsarkivet i København ligger de mugginfiserte og fuktskadde arkivaliene og støver ned, men nylig har interessen for dette temaet økt. I Norge, nærmere bestemt Trondheim, befinner det seg et lite miljø av afrikanister med Ghana og slavefort som interessefelt. I Danmark er det satt i gang et digitaliseringsprosjekt som har som mål å gjøre all kildemateriale tilknyttet dansk Vest-india – og delvis Afrika – tilgjengelig på nett i 2017 når Danmark feirer hundreårsjubileum for salget av sine tidligere «tropekolonier» til USA i 1917. Forhåpentligvis vil dette – og min egen avhandling – være et skritt i retning økt fokus og interesse for temaet.

LITTERATUR

Andersen, Dan H. "Denmark-Norway, Africa and the Caribbean, 1660-1917: Modernisation Financed by Slaves and Sugar?", P. C. Emmer; O. Pétré-Grenouilleau and J. V. Roitman (eds.), *A Deus ex Machina Revisited: Atlantic Colonial Trade and European Economic Development*. Leiden: Brill Publishers, 2006, pp. 291-315.

Daaku, Kwame Yeboa. *Trade and Politics on the Gold Coast 1600-1720*. Oxford: Clarendon Press, 1970.

DeCorse, Christopher R.: "The Danes on the Gold Coast: culture change and the European presence". *The African Archaeological Review,* Vol. 11, pp. 149-173.

Hernæs, Per O.: *Slaves, Danes, and African coast society: the Danish slave trade from West Africa and Afro-Danish relations on the eighteenth-century Gold Coast*. Trondheim: University of Trondheim, 1995.

Hernæs, Per. "African Power Struggle and European Opportunity: Danish Expansion on the Early 18th Century Gold Coast". *Transactions of the Historical Society of Ghana,* Vol. 7, 2003, pp. 1–92.

Ipsen, Pernille. *Koko's Daughters: Danish men marrying Ga women in an Atlantic slave trading port in the eighteenth century* (PhD avhandling). København: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet, 2008.

Justesen, Ole. "Kolonierne i Afrika". *Kolonierne i Asien og Afrika, Danmarks historie*. København: Politikens Forlag, 1980.

Justesen, Ole (ed.), *Danish Sources for the History of Ghana 1657-1754,* vol. 1: 1657-1735, vol. 2: 1735-1754. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 2005.

Jørgensen, Anne Mette (ed.). *Danskernes huse på Guldkysten 1659-1850*. København: Forlaget Vandkunsten og Nationalmuseet, 2014.

Müller, Leos, Rydén, Göran og Weiss, Holger (eds.). *Global historia från periferien: Norden 1600-1850*. Lund: Studentlitteratur, 2010.

Middell, Matthias and Naumann, Katja. "Global history and the spatial turn: from the impact of area studies to the study of critical junctures of globalization". *Journal of Global History,* 5, 2010, pp. 149-170.

Reindorf, Joe. *Scandinavians in Africa: guide to materials relating to Ghana in the Danish National Archives* (compiled by J. Reindorf ; with additional material by P. E. Olsen; edited by J. Simensen). Oslo: Universitetsforlaget, 1980.

Simensen, Jarle. "Bilder av de andre: Nærblikk på en dansk-norsk reisebeskrivelse fra Vest-Afrika", *Fortid, Historiestudentenes tidsskrift*, nr. 3, 2011, 8. Årgang, s. 33-38.

Weiss, Holger. "The Danish Gold Coast as a Multinational and Entangled Space, c. 1700-1850". Magdalena Naum, Jonas M. Nordin (eds.), *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity: Small Time Agents in a Global Arena.* Contributions To Global Historical Archaeology; 37, New York, NY: Springer, 2013.

Werner, Michael and Zimmerman, Benedict. "Beyond Comparison: Histoire Croisée and the Challenge of Reflexivity". History and Theory, Vol. 4, 2006, pp. 30-50.

*) En artikkel skrevet av undertegnede tar opp aspekter ved de dansk-norske aktørenes politiske strategier overfor afrikanske aktører på begynnelsen av 1700-tallet, og vil bli publisert i en kommende antologi om skandinavisk deltagelse i den transatlantiske slavehandelen. Se: Weiss, Holger (ed.). Ports of Globalisation, *Places of Creolisation: Nordic Possessions in the Atlantic World during the Era of the Slave Trade,* Brill Publishing, 2015.

Jørgen Jensehaugen, stipendiat ved Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet.
Foto: PRIO

ET HJEMLAND FOR PALESTINERNE

JØRGEN JENSEHAUGEN
Stipendiat i historie ved Institutt for historiske studier, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)

President Jimmy Carters største utenrikspolitiske seier var at han forhandlet fred mellom Israel og Egypt. Det er en underkommunisert del av historien at han egentlig prøvde på noe langt mer ambisiøst.

Hvis man setter seg ned og lager en liste over de viktigste sakene som må løses for at man skal kunne avslutte den arabisk-israelske konflikten vil man raskt se at den primært er en israelsk-palestinsk konflikt. Mellom 1948 og tidlig på 1990-tallet ble konflikten likevel håndtert som en konklikt mellom Israel og de arabiske nabolandene. Palestinerne var enten ofre, eller terrorister, men de var aldri en politisk part Israel eller USA kunne snakke med. Det finnes ett unntak til denne regelen – Carter-perioden.

Da Jimmy Carter trådte inn i Det hvite hus i 1977 hadde han en ambisiøs plan om å løse hele Midtøsten-konflikten. Syria, Libanon, Jordan, Egypt og palestinerne skulle sammen forhandle fred med Israel. Begge stormaktene, USA og Sovjetunionen, skulle være garantister for denne freden. En slik fred skulle basere seg på grensene fra før 1967-krigen og alle de vanskelige spørsmålene skulle håndteres, inkludert Jerusalem, de palestinske flyktningene og opprettelsen av et palestinsk «hjemland».[1]

Dette var et uhyre ambisiøst mål og det var et fullstendig brudd med tilnærmingen til de foregående presidentene som ville dele opp konflikten(e) i mindre bestanddeler og løse disse hver for seg. Carter's *comprehensive peace* var motstykket til Kissinger sin *step by step*. De første månedene av presidentperioden sin brukte Carter og utenriksminister Cyrus Vance ekstreme mengder med tid og politiske ressurser til å forhandle med lederne for de forskjellige statene, og administrasjonen kom overraskende nær å åpne direkte kontakt med PLO.

Utover sommeren og høsten 1977 begynte hele korthuset å rase sammen, gjennom en uheldig kombinasjon av elementer. Menachem Begin vant valget i Israel og dannet landets mest høyreorienterte regjeringen til da. PLO var revet mellom sin moderate

fløy og sine mer radikale fløyer, og klarte ikke binde seg til den type politikk USA krevde. De arabiske statslederne var i beinhard politisk konkurranse og satte dermed kjepper i hjulene for hverandres politikk. På hjemmebane klarte ikke Carter å vinne støtte for sitt prosjekt, og da han i oktober 1977 lanserte en felles fredsplatform med Sovjetunionen mobiliserte Israel sine amerikanske støttespillere for å stoppe Carter.

Da Egypts president Anwar Sadat i november 1977 bestemte seg for å dra til Jerusalem for å tvinge fram en fredsprosess, ble ideen om at alle parter skulle med, fullstendig knust. Han ble sett på som en forræder for den arabiske saken og hadde valget mellom å gjennomføre forhandlinger alene eller trekke seg fullstendig ut av fredsprossen. Han valgte det første. Derfra og ut var fredsprosessen i praksis kun mellom Israel og Egypt, selv om både Carter og Sadat insisterte at dette var et steg på veien mot

Palestinerne var enten ofre, eller terrorister, men de var aldri en politisk part Israel eller USA kunne snakke med.

en helhetlig fred. Denne prosessen ble kronet med seier med Camp David avtalen i september 1978 og fredsavtalen i mars 1979.

Siden den egyptisk-israelske fredsavtalen er en av de største politiske gjennombruddene i konfliktens historie er det skrevet utallige bøker om temaet. Forskningen er likevel mangelfull. For det første er bøkene hovedsakelig enten memoarer skrevet av aktørene selv eller de er basert på intervjuer med disse aktørene. Min avhandling blir den første dybdestudien av dette diplomatiet som er basert på kilder fra Carter-arkivet. For det andre fokuserer mesteparten av litteraturen på fredsprosessen mellom Israel og Egypt. Disse studiene tegner derfor først og fremst en suksesshistorie, og de går glipp av det unike med Carter sin tilnærming. Min studies fokus på Carter sin opprinnelige tilnærming har derfor et helt annet fokus, fanger opp det unike og den undersøker dynamikken som førte til at prosessen feilet heller enn den dynamikken som påvirket hvordan han lyktes.

NOTER

1 For min analyse av hvor disse ideene kom fra se Jørgen Jensehaugen, "Blueprint for Arab–Israeli Peace? President Carter and the Brookings Report," *Diplomacy & Statecraft* 25, no. 3 (2014): 492–508.

LITTERATUR

Bar-Siman-Tov, Yaacov. *Israel and the Peace Process, 1977-1982: In Search of Legitimacy for Peace*. Albany: State University of New York Press, 1994.

Brzezinski, Zbigniew. *Power and Principle: Memoirs of the National Security Adviser, 1977-1981.* New York: Farrar Straus & Giroux (T), 1983.

Carter, Jimmy. *Keeping Faith: Memoirs of a President.* Toronto, New York, London, Sydney: Bantam Books, 1982.

Carter, Jimmy. *White House Diary.* New York: Picador, 2010.

Dayan, Moshe. *Breakthrough: A Personal Account of the Egypt-Israel Peace Negotiations.* New York: Random House Inc., 1981.

Jensehaugen, Jørgen. "Blueprint for Arab–Israeli Peace? President Carter and the Brookings Report". *Diplomacy & Statecraft* 25, no. 3, 2014, pp. 492–508.

Jensehaugen, Jørgen & Anja Sletteland. "Betingelsesløs Fred: Forhandlinger I Forkledninger". *Babylon - Nordisk Tidsskrift for Midtøstenstudier* 11, no. 1, 2013, s. 62–75.

Peleg, Ilan. Begin's *Foreign Policy, 1977–83: Israel's Move to the Right.* New York: Greenwood Press, 1987.

Pressman, Jeremy. "Explaining the Carter Administration's Israeli–Palestinian Solution". *Diplomatic History* 37, no. 5, 2013, pp. 1117–47.

Quandt, William B. *Camp David: Peacemaking and Politics.* Washington D.C.: Brookings Institution Press, 1986.

Stein, Kenneth W. *Heroic Diplomacy: Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arab-Israeli Peace.* London: Routledge, 1999.

Telhami, Shibley. *Power and Leadership in International Bargaining. The Path to the Camp David Accords.* New York: Columbia University Press, 1990.

Vance, Cyrus R. *Hard Choices: Critical Years in America's Foreign Policy.* New York: Simon and Schuster, 1983.

Gwendolyn Claire Lin, stipendiat ved Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet.
Foto: De La Salle University.

SYNERGY OF GLOBAL COMMODITY TRADE AND THE RISE OF CHINA

GWENDOLYN CLAIRE LIN
PhD Candidate
Department of Historical Studies
Norwegian University of Science & Technology

The knowledge of the past often guide humankind to the future. Shapin (2008) once said that the present is always linked to the past. He argues that although the present is always different from the past if we look into the perspective of modern technology and economic developments, we will understand better "the way we live now" if we appreciate how topics and sensibilities are in history. He explains that in his works, he brings what he have learnt from the past to interpret the contemporary world.

Therefore, it is to this great ambition of attempting to chase the past that I came into the field of historical studies. I came to realize that historical studies is not just digging into archival records, looking into brownish tattered documents or understanding ancient texts. There is more than meets the eyes and there is a piece of history in all aspects of life.

My pursuit of history goes only a little back in time. At least the main scope of my project is set to the period 1980-2015. Compared to many of my colleagues, this period seems to be too recent for historical studies. However, the limit of the period does not restrict the content of the study, but rather the focus on recent developments is essential to cover my subject.

An economic and business history approach makes up the framework. My project aims to study and explore the development of global commodity trading and its role in the changing position of China in the global economy. The Chinese developments have altered world markets and reshaped business structures. China has become a vital player in the global market. China's GDP rose continuously for the past three decades and the country's economy is currently 25 times larger in real terms than in the 80s.[1] As a result,

China's share of global GDP increased more than six folds, from 2 percent in 1995 to 12 percent in 2013. In this period of high economic development rate, the allocation and availability of commodities and raw materials are significant to sustain the growing Chinese industries.

The Chinese demand for commodities overseas has significant impacts on other regions of the world.[2] As China becomes increasingly integrated into the world economy, the country is also becoming a major stakeholder in various commodity markets and global supply chains. A quick look at the figures of global commodities consumption, show that China holds a large consumption portion. Take for example the category of mineral, metals and ores (MMO). China consumes an average of almost 50 percent of iron, steel, aluminum, copper, zinc and lead.[3] China grew from consuming about 12 percent of the world's metals in the year 2000 to nearly 50 percent in 2014. Between

As China becomes increasingly integrated into the world economy, the country is also becoming a major stakeholder in various commodity markets and global supply chains.

the years 1998 and 2008, China's total demand for iron ore rose more than five times.[4]

China's large share of raw material consumption shows the impact of the Chinese economy on the global community. Although the country has substantial resources within its borders, a significant number of raw materials are imported from other countries. The development of commodity trading into China requires collaboration with a number of commodity traders. I therefore chose a multi-national enterprise for my case study. The chosen company has a remarkable history of doing business in China. I am interested to find out about how the growth of this commodity trader can help us understand the evolving role of China in the global economy. As well as asking what has been the impact of this company in the development of the host economies in which they operate.

One of the most interesting parts of my research will be the fieldwork period. Oral history is one of the methodologies to be utilized. The reason is that commodity traders have appeared as secretive and low profile in nature throughout known history. Little are known and written about them. The globalisation and internationalisation of companies like large commodity trading firms is not something new. Yet, these companies have succeeded to cross boundaries and established businesses even in the most seemingly high-investment and politically risky places. Large commodity traders managed to weave synergy of trade routes from the origin of resources to the highest paying market. The history of how these commodity traders operated and the extent of their impact to the evolution of the global economy remains a mystery. Therefore, this study seeks to open up a part of global business and economic history that has not been previously explored by scholars. By combining written sources, oral history, and possibly a variety of unconventional materials, the project anticipates to be able to make the first attempts in capturing a part of global commodity trading history.

NOTES

1 Figures from IMF, World Economic Outlook, October 2013 in Lardy, *Markets Over Mao: The Rise of Private Business in China.*

2 «Experts Debate China's Role in Global Trade, Economic Governance». BRIDGES Vol.13 nr.37.

3 Janus Capitol Group, 2015 Investment insight.

4 World Coal Association, Coal & Steel statistics 2014.

REFERENCES

Lardy, Nicholas R. *Markets Over Mao: The Rise of Private Business in China.* Peterson Institute for International Economics, 2014.

Shapin, Steven. *The scientific life: A moral history of a late modern vocation.* University of Chicago Press, 2009.

«An interview with Steven Shapin in 2008», University of Chicago Press, http://www.press.uchicago.edu/Misc/Chicago/750248in.html [01/07/15].

«Experts Debate China's Role in Global Trade, Economic Governance». BRIDGES Vol.13 nr.37, 2009. http://www.ictsd.org/bridges-news/bridges/news/experts-debate-china%E2%80%99s-role-in-global-trade-economic-governance [24/05/15].

SOURCES

International Monetary Fund. World Economic Outlook. October 2013.

Janus Capitol Group. Investment insight. 2015.

World Coal Association. Coal & Steel statistics. 2014.

Ingjerd Veiden Brakstad, stipendiat ved Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet. Foto: Vincenzo D'Innella Capano.

FOLKEMORD, MYTER OG FORNEKTELSE

INGJERD VEIDEN BRAKSTAD
Stipendiat i historie ved Institutt for historiske studier
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)

I min avhandling undersøker jeg norsk presses dekning av krigene og folkemordene i Bosnia (1992-1995) og Rwanda (1990-1994). Hovedfokuset er på den *genocidale* volden, framfor mer regulære krigshandlinger. Jeg viser hvordan disse hendelsene ble forstått og forklart mens de pågikk, og hvilke tema dekningen kretset rundt. Jeg er særlig interessert i hva journalister og andre kommentatorer forsto som bakgrunn for volden.

Et gjennomgående trekk for dekningen av begge hendelser, er et sterkt fokus på sted i form av de langt på vei kulturelt konstruerte Balkan og Afrika. Begge disse stedene blir beskrevet som evige åsteder, fordømt og for alltid fanget i en ustoppelig spiral av vold og lidelse. Folkemord er en politisk forbrytelse, men i pressen ble volden avpolitisert og beskrevet som et uunngåelig resultat av lokal kultur og historie. Som historiker var det særlig interessant å finne at historie i stor grad ble forstått som skjebne. Historien ble gitt aktørstatus, beskrives som en metafysisk kraft som sveiper over verden, og ble i liten grad relatert til politisk kontekst og menneskelige valg.

Når pressen kritiseres i akademiske arbeider, bærer kritikken ofte preg av at media betraktes som fordummende og journalistene som kunnskapsløse. Uten kategorisk å avvise denne kritikken, synes jeg det mest interessante med media som kilde, er hvordan journalister ofte videreformidler myter og svært tradisjonelle forestillinger om verden – forestillinger som det ikke kun er journalister som har, men som trekker på kulturelle forestillinger som er grundig befestet i en felles kultur – som for eksempel at en forbrytelse som folkemord er uforklarlig og at alle gjerningspersonene er gale eller onde.

Jeg analyserer pressedekningen i forhold til myter om vold, sted, historie og befolkning, og relaterer dette til det siste stadiet i et folkemord: fornektelse. Fornektelsen er en integrert del av ethvert folkemord, og jeg viser hvordan bestemte former for fornektelse formidles i media gjennom fatalistiske framstillinger av bestemte områder, som åsteder for evig lidelse.

LITTERATUR

Anzulovic, Branimir. *Heavenly Serbia. From Myth to Genocide.* New York: New York University Press, 1999.

Barthes, Roland. *Mytologier*. Oslo: Gyldendal, 1999.

Cohen, Stanley. *States of Denial. Knowing about Atrocities and Suffering.* Cambridge: Polity Press, 2001.

Melvern, Linda. *Conspiracy to Murder. The Rwandan Genocide.* London: Verso, 2006.

Marte Heian-Engdal, tidligere stipendiat ved Universitetet i Oslo.

FLYKTNINGEPROBLEMATIKK I MIDTØSTEN

MARTE HEIAN-ENGDAL
Tidligere stipendiat i historie ved Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo
Disputerte våren 2015

Oslo-avtalen, på tross av sine mangler, har vært det nærmeste vi har kommet en fungerende fredsavtale mellom Israel og palestinerne. Likevel sa den ingenting om flyktningproblemet eller om hvordan dette skulle løses. Flyktningproblemet ble sett på som for vanskelig, for problematisk, og for komplisert til at det kunne takles i denne omgang. Løsningen ble altså at flyktningspørsmålet, som et av flere andre, ble definert som et såkalt «sluttstatus»-spørsmål. Disse sluttstatus-spørsmålene skulle altså utsettes, og deres løsning først finnes når freden hadde senket seg og tillitt var etablert mellom partene. I praksis betydde dette at flere millioner menneskers skjebner var utelatt fra denne såkalte fredsavtalen.

I sterk kontrast til denne innfallsvinkelen og forståelsen av flyktningproblemet var det i begynnelsen av konflikten en relativt bred, internasjonal enighet om at en løsning på dette flyktningspørsmålet måtte være utgangspunktet for en fredsprosess mellom Israel og araberstatene, og at det å løse flyktningproblemet var selve nøkkelen til en varig fred i regionen. I mitt doktorgradsarbeid hadde jeg lyst til å forstå denne utviklingen. Hvordan og hvorfor beveget det internasjonale samfunnet seg fra å se på flyktningproblemet som en helt sentral brikke for fred, til den mer perifere posisjonen det har i dagens fredsprosess? Hvordan har flyktningspørsmålet blitt behandlet av det internasjonale samfunnet i de første tjue åra av konflikten (1948-1968)? Jeg ønsket å finne ut hvem hovedaktørene var i denne historien, hvordan de tenkte om dette problemet og hva deres oppfatning av det var? Hvilke løsningsforslag ble lagt fram og diskutert, og hvorfor var det ingen av disse som lyktes i å løse problemet?

Med utgangspunkt i disse forskningsspørsmålene har jeg sett på primærkilder fra en rekke ulike arkiv. Jeg ønsket å undersøke saken fra ulike vinkler, snarere enn en enkelt stats politikk på området. Min avhandling er derfor basert på et rikt kildemateriale fra blant annet Jerusalem, London, FNs arkiv i New York, samt flere avdelinger i det amerikanske riksarkivet.

Forskningen min viser detaljene i diplomatiet og i det politiske spillet som har gjort det palestinske flyktningproblemet så vanskelig å løse. Helt kort er fire faktorer helt sentrale for å forstå hvorfor flyktningproblemet ikke ble løst i de første tjue årene av konflikten: Israels taktiske egenskaper i det internasjonale diplomatiet, innenrikspolitiske hensyns dominans over utenrikspolitiske strategier i utformingen av amerikansk politikk, problemet med timing i internasjonal politikk og den tilsynelatende lave kostnaden ved å la problemet fortsette å være uløst. Kombinert utgjorde disse faktorene formidable hindre for en løsning.

Avhandlingen min viser at man gradvis sluttet å se på og behandle spørsmålet om de palestinske flyktningene som et prinsipielt og politisk viktig spørsmål, og at man gradvis skled over til å forstå det som et humanitært problem. Humanitære løsninger er selvsagt også et svært viktig element i å takle problemet, men det palestinske flyktningproblemet var – og er – et *politisk* problem, som krever politiske løsninger.

Det at problemet bare har fortsatt å vokse, både i størrelse og omfang, gjør at det palestinske flyktningproblemet også er en illustrasjon på de enorme konsekvenser det kan få, når det internasjonale samfunnet ikke finner politiske løsninger på det som i bunn og grunn er politiske problemer. Med de globale flyktningekatastrofene verden står overfor i dag, er forskningen min derfor også en påminnelse om, og tydeliggjøring av, viktigheten av at det internasjonale samfunnet ikke stanser opp ved den humanitære innsatsen, men sørger for at dette følges opp med politiske løsninger.

Flyktningproblemet ble sett på som for vanskelig, for problematisk, og for komplisert til at det kunne takles i denne omgang.

UTENFOR TEMA

Oskar Aanmoen
Skandinaviens korps – Boerkrigens norske soldater

Espen Nævestad
Nasjonalromaner. Fire tyske historiske romaner fra tiden rundt rikssamlingen i 1871

En britisk kanon avfyres under Boerkrigen. Foto: Crown Copyright: IWM via Wikimedia Commons.

SKANDINAVIENS KORPS
– BOERKRIGENS NORSKE SOLDATER

Mange tusener av norske unge menn har kjempet slag for egne verdier på fjerne slagmarker rundt omkring i verden. De siste tiårene har det vært en økende interesse for norske «fremmedkrigere» i den amerikanske borgerkrigen, så vel som under første verdenskrig. Derimot er det en gruppe norske krigere som ikke har fått samme oppmerksomhet som borgerkrigssoldatene og skyttergravsvokterne. Boerkrigens norske frivillige.

OSKAR AANMOEN
Bachelorstudent i historie
Universitet i Oslo.

Boerkrigen – kort fortalt

Boerkrigen, også kalt den andre boerkrigen, brøt ut i 1899 etter lengre tids politisk spenning mellom det britiske kolonistyret i Sør-Afrika og de to boer-republikkene Oranjefristaten og Den Sydafrikanske Republikk. Krigen er å betrakte som en del av det afrikanske kappløpet, og en oppfølgerkrig etter Transvaalkrigen, også kjent som den første boerkrigen. Britene styrte før 1899 store deler av den syd-afrikanske kystlinjen og Natal-kolonien. Dog var det innlandets store gull- og diamant-forekomster britene hungret etter, og det var uenighetene om disse verdifulle ressursene som var årsaken til boerkrigens utbrudd. For boerne var det ikke bare en kamp om ressurser, men en kamp om frihet og rettigheter for den boerske folkegruppen, som på denne tiden var Sør-Afrikas nest største hvite befolkningsgruppe. Da boerkrigen brøt ut i 1899 var den tredje største hvite befolkningsgruppen i regionen skandinaver. Mange nordmenn bosatte seg der i jakten på urørt jord og gullrike gruver. Disse skandinavene ble en sentral del av krigens blodige forløp.

Sammenligner vi litteratur skrevet om de norske boersoldatene med litteraturen om nordmenn som deltok i blant annet første verdenskrig, den spanske og den amerikanske borgerkrigen, kommer boersoldatene beskjedent fra det. Det er også tydelig at hverken norsk presse eller den norske staten i soldatenes samtid brydde seg mye om dem. Ingen av de store norske dagsavisene nevnte nordmennene som kjempet under boerkrigen, ei heller Skandinaviens Korps.[1] Dette til tross for at Aftenposten hadde en egen krigskorrespondent i Sør-Afrika på denne tiden.[2]

Det meste kildegrunnlaget vi har for å belyse konflikten er derfor å finne i boerske og britiske arkiver. Videre er soldatenes egne førstehåndsberetninger en verdifull kilde. Flere av de norske frivillige under boerkrigen dro tilbake til fedrelandet i løpet av 1900-tallets første tiår. Blant dem var offiseren Johannes Dahl og infanteristen Paul Schultz, som begge samlet sine opplevelser i bokform og utgav

Boerkrigens frivillige skandinaviske og finske soldater. Foto: Wikimedia Commons.

dem her i Norge.[3] De siste tiårene har særlig svenskene vist en større interesse for de skandinavene som deltok i konflikten og det har siden 60-tallet blitt publisert en rekke artikler i diverse svenske militærhistoriske tidsskrifter, basert på sørafrikanske originalkilder.[4] I 1981 utgav Arne Simenstad en kort samling av hittil ukjente brev og telegrammer fra konflikten, som skulle belyse krigen bedre fra de nordiske soldatenes ståsted.[5] Det er denne publikasjonens gjengivelse av originalkilder som har dannet grunnlaget for majoriteten av det som er fremlagt i denne teksten. Det er likevel ikke til å unngå å påstå at skandinavenes rolle har et dårlig kildegrunnlag, og selv den dag i dag finnes det ingen komplett oversikt over de nordmenn, svensker, dansker og finner som kjempet, ble såret og falt i strid. Først i 2013 ble skandinavenes rolle i Sør-Afrika for første gang i de norske historiske kretsene grunnlag for en vitenskapelig avhandling.[6]

Sør-Afrikas nordmenn

Norske emigranter utgjorde en stor del av den sørafrikanske befolkningen på slutten av 1800-tallet. Skandinavene, sammen med finnene, var å betrakte som den tredje største hvite makthavende gruppe etter britene og boerne.[7] I 1800 var det registrert 71 bosatte skandinaver i Sør-Afrika, hvorav 10 av disse var etniske nordmenn.[8] Dette skulle til å forandre seg. Utover på 1800-tallet eksploderte veksten av skandinaviske tilflyttere til både de nederlandske og britiske områdene av Sør-Afrika. En av de største skandinavene som bosatte seg i Sør-Afrika var nordmannen Anders Olsen. Olsen, som opprinnelig kom fra Christiania, ble en av Sør-Afrikas rikeste menn på slutten av 1800-tallet da han bygde opp en formue som skipsreder, brennerieier og gjennom storstilt tømmerhogst.[9]

Hvem skandinavene skulle støtte var et stridsspørsmål blant dem.

Foruten å bosette seg i de allerede etablerte nederlandske og engelske områdene var nordmennene med på å oppdage Sør-Afrikas uoppdagede skatter og hemmeligheter. Flere nordmenn var med på å rydde ubebodd sørafrikansk jord, og et utall norske misjonærer bosatte seg i områdene for å bringe kristendommen til de innfødte. Da 1880-årene kom var nordmennene sammen med sine nordiske brødre og søstre vokst seg til en så stor gruppe at de hevdet mer politisk slagkraft i de sørafrikanske territoriene. Det ble fremlagt en ide om å danne en skandinavisk organisasjon som skulle virke som et rådgivende organ til de rådende myndighetene. Men boerkrigen forandret fort denne drømmen om et nordisk felleskap i syd.

Hvem skal nordmennene støtte?

De to boerstatene, Oranjefristaten og Den Sydafrikanske republikk, fikk britisk annerkjennelse som følge av deres seier under Transvaalkrigen. Siden den gang hadde det rådet en kald stemning mellom de to boerske nasjonene og den britiske kolonien. Utover 1890-tallet eskalerte konfliktnivået mellom boerne og britene i Sør-Afrika. I 1899, samme år som konflikten ble til krig, møttes en rekke av Sør-Afrikas mest prominente skandinaviske beboere til samtaler.[10] Hovedsakelig var dette svensker og nordmenn som var bosatt i Pretoria og Johannesburg, og drev med handel og skipsdrift. Opprinnelig var møtet ment som det grunnleggende møtet til den nye skandinaviske organisasjonen som skulle være med å styre Sør-Afrika, men krigens alvorlighet tvang skandinavene til å velge side i konflikten.

I flere timer lå han i den brennhete sørafrikanske solen og så på hva som skjedde rundt han på slagmarken.

Det første møtet endte med ingenting annet enn en opphetet diskusjon og de fremmøtte forlot møte uten å ha kommet til enighet.[11] Hvem skandinavene skulle støtte var et stridsspørsmål blant dem. Da krigen mellom de to boer-republikkene og Storbritannia brøt ut den 11. oktober i 1899 gikk det ikke mindre enn en dag før skandinavene igjen samlet seg til møte. Alle skandinavene bosatt i og rundt Pretoria, som da var hovedstaden i Den Sydafrikanske Republikk, ble enige om å støtte den boerske frihetskampen og dannet Skandinaviens Korps. Korpset ble ledet av svensken Christer Uggla og ved korpsets opprettelse var det 65 dansker, svensker, nordmenn og finner som meldte seg til tjeneste.[12] Da denne nyheten nådde styremaktene i de to boer-republikkene ble det mottatt med stor entusiasme, og samtlige nordiske frivillige ble innvilget fulle boer-rettigheter.

Majoriteten av nordmenn i det sydlige Afrika bodde i boer-kontrollerte områder, underlagt Den Sydafrikanske Republikk og Oranjefristaten. De fleste nordmenn støttet derfor boersaken. Samtidig var en betydelig andel skandinaver og nordmenn bosatt i Johannesburg, som ved krigens utbrudd var under britisk militær kontroll. Da krigen brøt ut var naturlig nok en større nordisk fraksjon britisk-vennlig. Disse var aldri mange nok til å utgjøre et eget kompani, og de nordmenn, svensker og dansker som vervet seg ble derfor satt i ulike regimenter i de britiske styrkene.[13] En nøyaktig oversikt over hvor mange av disse som var nordmenn, eller om noen av dem ble såret eller døde i kamp finnes ikke.

Boerske skyttergraver fra slaget ved Magersfontein. Foto: Wikimedia Commons.

Opptakten og beleiringen av Mafeking

Skandinaviens Korps vokste, og raskt etter at det ble etablert økte antall væpnede soldater fra 65 til 113. På sitt høyeste, i 1899, var det 13 norske infanterister i korpset. Ytterligere over 500 nordmenn totalt tjenestegjorde i den perioden korpset var aktivt.[14] Skandinaviens Korps var underlagt kommandoen til Den Sørafrikanske republikken og i krigens første fase bestod korpsets oppgave av ulike sabotasjeaksjoner mot den britiske hæren og territoriene de kontrollerte.

En av nordmennene som deltok i disse aksjonene, og i krigen for øvrig, var vestfoldingen Gabriel Julius Gundersen Dreyer, født i 1855. Han vokste opp i Stokke i Vestfold som sønn av en velstående skipsreder. I ung alder fikk han kommandoen over ett av farens skip, før han senere ble kjøpmann i det lille tettstedet Melsomvik. I 1895 bestemte Gundersen Dreyer seg for å søke lykken i Sør-Afrika og emigrerte dit.[15] Vel fremme fikk han raskt arbeid i en gullgruve og senere ved jernbanen (N.Z.A.S.M). Ikke mer enn fire år etter at Gundersen Dreyer slo seg ned i Sør-Afrika brøt boerkrigen ut. Gundersen Dreyer var en vel ansett mann i det skandinaviske miljøet og meldte seg frivillig i Skandinaviens Korps.[16] Han var befal under alle de store sammenstøtene som korpset deltok i. Gundersen Dreyer ble aldri fysisk skadet under noen av slagene, og da boerkrigen var over flyttet han tilbake til Vestfold for så å emigrere til USA i 1907.[17]

I likhet med Dreyer hadde mesteparten av skandinavene som meldte seg til kamp meget liten stridserfaring. Etter en rekke mindre sabotasjeaksjoner, i hovedsak rettet mot jernbanen, ble korpset innkalt til direkte kamp kun noen uker inn i konflikten. De britiske styrkene hadde etablert en avansert forskansning nær byen Mafikeng for å unngå en boersk invasjon av den nøytrale Natalkolonien.[18] Den boerske hæren samlet omkring infanterister og beleiret den britiske forskansningen i oktober 1899. Korpset ble tidlig under beleiringen satt til å rydde miner som britene hadde lagt ut foran skyttergravene. I løpet av flere uker gjennomførte norske frivillige i Skandinaviens Korps en rekke detonasjoner av britiske miner uten at noen ble skadet.

Den 3. november 1899 gjorde den boerske hæren et forsøk på å flytte sine stillinger lenger inn mot Mafeking. Dette medførte et behov for en ytterligere kanonstilling. I forbindelse med dette arbeidet deltok 20 av Skandinaviens Korps mest veltrente menn sammen med ytterligere 80 bønder for å grave en kanonstilling. Mens arbeidet på denne stillingen pågikk ble arbeiderne angrepet av britiske styrker.

Magersfontein – det blodige nederlag

Ingen av de 212 fallende under beleiringen av Mafeking var skandinaver, men flere ble så hardt skadet at de ble dimittert. Gjennom et sjokkangrep på de boerske stillingene vant britene den langvarige beleiringen til tross for at boerne var sterkere i antall

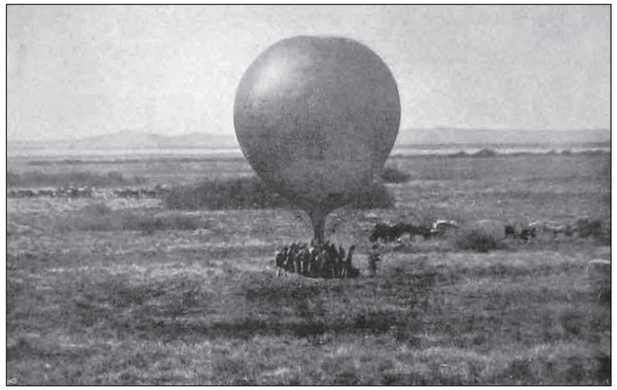

Minnesmerket ved Magersfontein. Foto: GFDL via Wikimedia Commons.

enn britene. Skandinaviens Korps hadde dog fått et moralsk løft og deres modighet ble viden kjent i det boerske forsvaret.[19] Den boerske seieren under slaget ved Modder River skyltes i stor grad den skandinaviske deltakelsen[20]. Ved Modder River hadde britene prøvd å overraske de boerske befestningene. Da britene stormet ned i elven hindret den sterke strømmen de i å nå de boerske stillingene raskt nok. Dette resulterte i at boerne lett kunne ta ut flere titalls britiske soldater uten reel motstand. Britene var på dette tidspunkt noe presset i østlige og sørlige trakter av fronten, noe som førte til at de kalte inn ekstra støttekompanier fra India. Etter seieren begynte skandinavene og boerne å befeste strategisk viktige områder ved Magersfontein. Nederlaget ved Modder River var ydmykende for den britiske hæren. Dette førte til at de britiske generalene samlet sammen en større styrke og la de i leir rett sør for de boerske styrkene i påvente av ytterligere forsterkninger.

Den 10. desember 1899 sendte britene opp en varmlufts-ballong for å beskue stillingene og begynte samme kveld et massivt bombardement av stillingene. Boerne og skandinavene hadde tatt stilling ved foten av fjellet Magersfontein samt etablert en forpost omkring en kilometer inn på slettelandskapet, i retning av de britiske stillingene. Boerne og skandinavene ble beskutt i flere timer, men det var ingen falne.[21] Da britene stanset kanonilden på kvelden, ble Skandinaviens Korps sin grunnlegger, svenske Johannes Flygare, og 58 av korpsets menn kommandert ut til en forstilling 1500 meter unna befestningen. Ved denne forstillingen befestet de seg og de resterende medlemmene av Skandinaviens Korps ble så fordelt ut på boernes befestning.[22] Da britene angrep dagen derpå, var den befestede forposten åsted for de første kampene. Dansken Gerthard Christensen var en av de som befant seg ved forposten under det britiske angrepet. Christensen overlevde slaget og gjennom hans brev kan vi forstå mye av skandinavenes krigsinnsats under hele boerkrigen. Christensen anslo at forposten ble angrepet av omkring 1000 britiske soldater og de ble raskt omringet.[23]

Olaf Nilsen, en norsk emigrant fra Drammen, var en av de 58 skandinavene som ble sendt ut til forposten. Han ble tidlig i slaget skadet i benet av en britisk kule.[24] I flere timer lå han i den brennhete sørafrikanske solen og så på hva som skjedde rundt han på slagmarken. Da de siste av hans våpenbrødre forlot forposten og britene inntok den, var han den eneste overlevende igjen. Ved hans side i forposten lå kun døde nordiske emigranter som hadde gitt sitt liv for boersk frihet. Nilsen ble tatt til fange av de britiske soldatene og fraktet til en britisk feltlasarett. Han ble behandlet av de britiske styrkene som fanget han og vel fremme på feltsykehuset fikk han medisinsk hjelp. Det britiske feltsykehuset led under forsyningsmangler og var tomme for bedøvelse. Da den britiske feltlegen som behandlet Nilsen, konstaterte at hans skadde ben ikke kunne reddes, hadde ikke legen noe annet valg enn å utføre amputasjon uten bedøvelse.[25] Samme dag skrev den britiske legen i sin almanakk: «Olaf Nielson, he was a true Viking».[26] Dog var det for sent. Senere samme dag, 12. desember 1899, døde Nilsen av blodtap og utmattelse. Nilsen ble begravet på stedet og det ble reist et hvitt kors over graven med hans navn og dødsårsak.

Varmluftsballongen britene sendte opp. Foto: Wikimedia Commons.

Det vi vet er at frihetstanken var godt forankret i soldatene, og mange døde for nettopp den tanken.

Av de 58 skandinavene som ble sendt ut til forposten var det kun 8 som kom seg helskinnet tilbake, de resterende falt i kamp. Einar Olsen, som hadde unnsluppet britene da han arbeidet på en kanonstilling ved Mafeking, var kun meter fra et lite skogholt, og sikkerhet, da han ble skutt og drept av en britisk kule. Slaget ved Magersfontein var et boersk og skandinavisk nederlag. 17 av de skandinaviske soldatene som deltok ved Magersfontein falt under

kampene, hvorav tre var nordmenn. 24 soldater ble skadet, og kun 18 kom uskadet fra hendelsen. Blant skandinavene som falt under Magersfontein-slaget var korpsets grunnlegger og øverstkommanderende, svensken Johannes Flygare.

Korpset etter Magersfontein

Da støvet hadde lagt seg over de tørre slettene og fjellsidene ved Magersfontein, sank alvoret inn over de skandinaviske soldatene som var igjen. Skandinaviens Korps hadde lidd enorme tap og deres leder, grunnlegger og ildsjel, svensken Johannes Flygare, hadde falt i strid. Nordmennenes innsats og deres store tap ved forposten under slaget ved Magersfontein gikk ikke ubemerket forbi blant det boerske folket. Martinus Steyn, president av Oranjefristaten, sa i en tale til sitt folk at så lenge det fantes boere skulle ordet skandinav ikke forbindes med noe annet enn heder og verdighet. De gjenlevende nordmenn, svensker og dansker som var igjen ble underlagt den boerske kommandanten Vermaaes.[27] Vermaaes sendte hele korpset tilbake til byen Blomfontein hvor korpset ble reorganisert og en rekke nye skandinaver, blant dem flere nordmenn, sluttet seg til kompaniet.

Da korpset hadde nådd en respektabel størrelse etter en periode i leir ved Blomfontein ble korpset underlagt kommandoen til boer-general Cronje. Under Cronje deltok nordmennene hovedsakelig i sabotasjeaksjoner. Ved flere anledninger kom de i skuddveksling med britiske styrker. Cronje ledet så nordmennene til deres siste kamp under Boerkrigen og i hele ti dager kjempet nordmennene ved byen Paardeberg. I all hovedsak fungerte korpset under dette slaget som en reservestyrke som aldri ble satt inn i de blodigste kampene ved slagets frontlinje. Da Cronje ble slått måtte han overgi hele sin hær, deriblant Skandinaviens Korps.[28] Dette var slutten på korpsets historie. Mange skandinaver ble tatt til fange, og en rekke ble sendt til de britiske koloniene Ceylon og St. Helena, dog var ingen av dette nordmenn. Det skulle likevel gå to år før Boerkrigen endte med en fredsavtale. Ubekreftede rykter og sagn sier at nordmenn deltok i ulike boerske geriljagrupper både etter Paardeberg og etter at fredsavtalen trådde i kraft, men det finnes ingen kilder som kan bekrefte dette.

Etter krigens slutt

Flere nordmenn døde med boerstatenes flagg på armen. Uten tvil var den fire år lange konflikten med på å prege hverdagslivet, og naturlignok også tiden etter at krigen var over. Da våpnene ble lagt ned i 1902 reiste mange nordmenn tilbake til Norge fra Sør-Afrika. Flere emigrerte også til Nord-Amerika i årene etter at boerkrigen var over. Muligens ble krigens sår for vanskelig å bære. Likevel gikk mange tilbake til hverdagen slik den var før krigen. Skandinavene fortsatte i mange tiår å ha fremtredende roller innenfor det sørafrikanske handelsvesenet og tømmereksporten, og ved jernbanene. Mange fortsatte også enkle liv som jordbrukere og gullgravere.

Da støvet hadde lagt seg over de tørre slettene og fjellsidene ved Magersfontein, sank alvoret inn over de skandinaviske soldatene som var igjen.

Fordi kildegrunnlaget har store mangler vet vi ikke mye om boerkrigens norske soldater. Det vi vet er at frihetstanken var godt forankret i soldatene, og mange døde for nettopp den tanken. I dag er ikke nordmennene som falt på boernes side noe annet for sørafrikanerne enn en side i historieboka og et steinmonument ved Magersfontein. I Norge er de ikke en gang en side i historieboka. Soldatene er et kapittel av norsk krigshistorie vi har valgt å glemme. Likevel er inskripsjonen på solkorset ved skandinavenes blodige forpost en meget treffende beskrivelse av dem. På steinen som er reist i svensk granitt står det «De kunde icke vika, blott falla kunde de». ✤

Oskar Aanmoen, f. 1995. Historiestudent ved Universitetet i Oslo.

Siste to publiserte arbeider: Aanmoen, Oskar (2015). Solørsk heraldikk: Slekten på Grinder og deres våpenskjold. Slækt & Slekt nr. 1/2015. Solør slektshistorielag, ISSN 0804-063x.

Aanmoen, Oskar (2015). Lundersæter kirke. Store Norske Leksikon. https://snl.no/Lunders%C3%A6ter_kirke

NOTER

1 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.9.

2 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.9.

3 Schultz, *Mine opplevelser i Boerkrigen,* s. 1-147; Dahl, Sør-Afrika: Solskinnets land, s. 1-208.

4 Hegardt, «Skandinaviske Kåren», s. 48.

5 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902.*

6 Eidsvik, "Spaces of Scandinavian Encounters in Colonial South Africa: Reconfiguring Colonial Discourses".

7 Berg Olsen, «Nordmenn skodde seg på kolonisystemet», Høgskolen I Bergen, Forskning.no.

8 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.1.

9 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.1.

10 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.2-3.

11 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.2-3.

12 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.2-3.

13 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.21.

14 De Jong, «Die verslag van suster Elin Lindblom oor die Skandinawiese ambulans in die Tweede Anglo-Boere-oorlog», s.5.

15 Aarøe, *Slekten Olsen Bogen fra Stokke,* s.70-71.

16 Aarøe, *Slekten Olsen Bogen fra Stokke,* s.70-71.

17 Aarøe, *Slekten Olsen Bogen fra Stokke,* s.70-71.

18 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.2-3.

19 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.6-9.

20 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.5 & 7.

21 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.6-9.

22 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.6-9.

23 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.6-9.

24 Langeland, *Dømmer ikke.*

25 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.6-9.

26 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.9.

27 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.9.

28 Simenstad, *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902,* s.6.

LITTERATUR

Aarøe, Anna Marie. *Slekten Olsen Bogen fra Stokke.* Oslo: Eget forlag, 1933.

«Nordmenn skodde seg på kolonisystemet», Berg Olsen, Marthe - Høyskolen i Bergen - Forskning.no:http://forskning.no/historie-land-og-regioner-samfunnsgeografi-samfunnskunnskap/2014/03/nordmenn-skodde-seg-pa. [15.06.2015]

Dahl, Johannes. *Sør-Afrika: Solskinnets land.* Oslo: Tanum, 1946.

De Jong, C. «Die verslag van suster Elin Lindblom oor die Skandinawiese ambulans in die Tweede Anglo-Boere-oorlog.» *Die Suid-Afrikaanse Krygshistoriese Vereniging,* Volum 4, nr. 5, 1979. (Publikasjonen er utgitt på Afrikaans).

Eidsvik, Erlend. "Spaces of Scandinavian Encounters in Colonial South Africa: Reconfiguring Colonial Discourses". Ph.D.avhandling. Universitetet i Bergen. 2013.

Hegardt, C. F. «Skandinaviska Kåren». Militärpostal Tidskrift, nr. 48, 2000.

Schultz, Paul. *Mine opplevelser i Boerkrigen.* Kristiania: 1902.

Simenstad, Arne. *Norske, svenske, danske og finske frivillige i den Anglo-Boerske krig i Sydafrika 1899-1902: En sammensetning av brev, telegrammer og kjente fakta.* Oslo: Utgitt privat, 1981.

NASJONALROMANER

FIRE TYSKE HISTORISKE ROMANER FRA TIDEN RUNDT RIKSSAMLINGEN I 1871

Science fictionlitteraturen sier lite om fremtiden, men mye om samtiden. Den skjønnlitterære parallellen om fortiden, den historiske roman, er selvfølgelig også full av samtiden. De populære tyske forfatterne Gustav Freytag og Felix Dahn foregrep tilsynelatende Sigrid Undsets kjente påstand om at menneskets mentalitet er den samme til alle tider: «Men menneskenes hjerter forandres aldeles intet i alle dager.»[1] De la – slik må de forstås – dristig til grunn at tyskernes politiske idéer var tenkt én gang for alle. Det som var gyldig sent på 1800-tallet, var i grunnen tenkt, følt og villet allerede av de gamle germanerne. Senere generasjoner hadde nikket bifallende. Denne artikkelen tar for seg hvordan fire tyske historiske romaner fra årene før og etter rikssamlingen i 1871 reflekterte utviklingen i nasjonalismen.

ESPEN NÆVESTAD
Master i historie

Hver tid og hvert sted sin egen virkelighet. Det finnes menneskelige behov og reaksjoner som skiftende tider ikke biter på: frykt for døden, trang til å hevde seg, omsorg for egen familie og stamme, skepsis til det uprøvde, slike basisting. Ideologiske forestillinger hører ikke hjemme på den listen. Til det er de for preget av tidenes skiftende samfunnsorganisering. Politisk er hver tid og hvert sted sin egen virkelighet. Den historiske roman har likevel ikke gått av veien for å sjonglere litterært med både det menneskelige og det politiske. Det har ikke spilt så stor rolle at de lange politiske linjene ikke alltid har vært helt hva de utga seg for. Konstruksjonen har gitt legitimitet og prima underholdning. Publikum har alltid latt seg underholde av den historiske roman.

Endelig var det noen som fylte ut og levendegjorde historien med mennesker av kjøtt og blod, hjerte og smerte, kostymer og kroppsvæsker. Skotske Sir Walter Scott regnes gjerne som sjangerens skaper, med *Waverley* fra 1814. De akademiske historikerne kunne derimot styre seg. Det er stort sett ganske lett å knipe romanforfatterne i uhistoriske tabber. Det etablerte seg derfor en arbeidsdeling mellom den akademiske og litterære historien, der akademikerne tapte menneskene i strukturene og romanforfatterne tapte

strukturene i menneskene. Akademikerne insisterte på sine kilder, metodikk og fagfellekritikk. Kunne det ikke dokumenteres, hadde det – satt på spissen – rimeligvis ikke skjedd. Påfunn sto ikke på pensum.

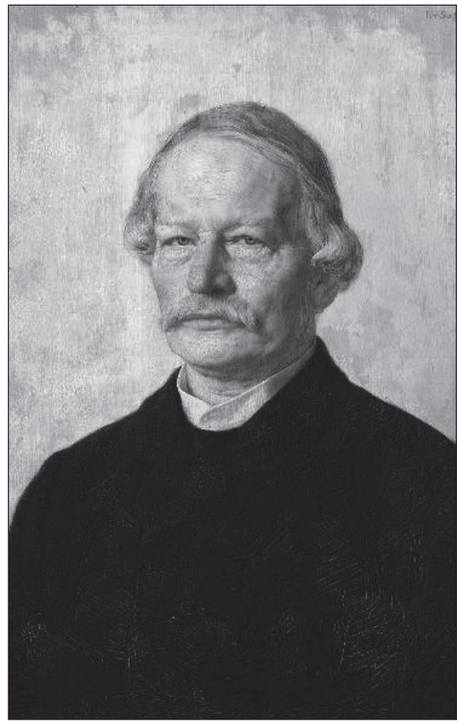
Gustav Freytag (1816-95) og den litt yngre Felix Dahn (1834-1912) så det tyske keiserriket bli til og modne på 1860-, 70- og 80-tallet. Skjønnsomt plukket de mer eller mindre treffende historiske paralleller i sine skjønnlitterære verker. Jeg har lest fire bøker med saft og kraft, to fra hver: *Det förlorade manuskriptet og Markus König* av Gustav Freytag og *Nonnekrigen i Poitiers* og *Attila* av Felix Dahn.

Tyskland blir Tyskland

Du husker kanskje – eller kanskje ikke – hvordan forsøket på tysk samling slo feil i 1849. Professorparlamentet i Frankfurt tilbød den tyske keiserkronen til kongen av Prøyssen, men Friedrich Wilhelm 4. ville heller være konge av Guds nåde av Prøyssen enn vaktmester i et konstitusjonelt tysk monarki. De snakksomme parlamentarikerne overvant bare seg selv og ble enig om prinsippene for tysk statssamling, men kunne ikke tvinge de tyske fyrstene til å avstå makt. Fyrstenes *dynastier* holdt enn så lenge stand mot folkets *nasjon*.

Dermed var man like langt, inntil Prøyssens statsminister fra 1862, Otto von Bismarck, feide problemene til side med «blod og jern». Krig mot ytre fiender – Danmark i 1864, Østerrike i 1866 og Frankrike i 1870 – skapte indre samhold. I 1871 lot kong Wilhelm 1. av Prøyssen seg hylle som tysk keiser i Versailles. Etter å ha satt nabostatene på plass kom turen til de indre fiender, først katolikkene 1871-78 og deretter sosialistene 1878-90, de to store overnasjonalt orienterte gruppene, den svarte og den røde Internasjonale. I 1890 ble Bismarck ufrivillig pensjonert av den nye keiseren. Wilhelm 2. ville selv føre kommando og stilte seg i spissen for en dristigere og mer aggressiv utenrikspolitikk. Statsskipet gikk på grunn i 1914 og sank i 1918.

Endelig var det noen som fylte ut og levendegjorde historien med mennesker av kjøtt og blod, hjerte og smerte, kostymer og kroppsvæsker.

Gustav Freytag (1816–1895). Av Karl Stauffer-Bern, 1886–1887. Foto: Wikimedia Commons

Kraft søker makt

Gustav Freytags forfatterskap ble i 1987 karakterisert som «estetisk ubetydelig og politisk farlig».[2] Bøkene, som i sin tid solgte i store opplag, også i utlandet, er lite lest, forvist til triviallitteraturens tussmørke og uglesett for sin nasjonalistiske, rasistiske og antidemokratiske tendens. Freytag var overbevist liberal – *for* borgerskapets rett mot adelsstyret, *for* borgerlige rettigheter mot sensur og statstvang. Massedemokratiet hyllet han likevel ikke: Dannelsesborgerskapet som Freytag tilhørte, måtte innta den førende rolle i staten. Selv ble Freytag tvunget til å leve som han lærte og oppgi sitt prøyssiske statsborgerskap fordi hans tidsskrift angrep prøyssiske myndigheter og Bismarck. Han unnslapp en prøyssisk arrestordre ved å flykte i hui og hast til Sachsen-Coburg-Gotha. Der gjorde hans venn fyrsten, hertug Ernst 2., ham til embetsmann og innvilget ham statsborgerskap. Universitetskarrieren i Breslau og politikerkarrieren som riksdagsrepresentant for Det nasjonalliberale parti oppga han av politisk skuffelse og ubehag. Freytag måtte etter hvert likevel bite i det sure eplet og gi Bismarck æren for Tysklands samling. Det var på sett og vis bevist at forsamlinger, hvor kompetente de enn måtte være, bare kan prate, og bare en handlingens mann kan skjære igjennom og skape.

I Freytags roman *Die verlorene Handschrift* fra 1864 (svensk utgave: *Det förlorade manuskriptet*), syv år før Tysklands samling, kommer en klassiskprofessor på 1830-tallet på sporet av et manuskript av den romerske historikeren Tacitus. Den siste munken i klosteret i Rossau hadde brakt skriftet i sikkerhet på slottet Bielstein for svenskenes herjinger i 1637 under tredveårskrigen. Professorens jakt fører til at de bysantinske permene som en gang rommet manuskriptet, kommer for dagen – tomme.

I fortellingen er Tacitus' tapte bok bare en nødvendig rekvisitt for en drøftelse av den tyske nasjon i fortid, nåtid og fremtid. Tacitus skildret de romerske keisernes forfall i det 1. århundre. Hans dom over sin tids mektige er også anvendelig på den moderne fyrstefamilien i romanen. Både småstatsfyrsten, prinsen og prinsessen retter sine lumre erotiske drifter mot den edle klassiskprofessoren og hans friske og naturlige kone, folkets fremste representanter. De får som fortjent: Fyrsten dør; folket seirer. Folkets røtter er unge og friske; fyrsteblodet er sykt.[2] Nasjonen er i stand til å forynge seg, og bare fra nasjonen kan fyrsten hente ny kraft. Fyrstehuset kan man nok fortsatt føle respekt for, men beundring er umulig. Til det er styret for vilkårlig, innrettet etter fyrstens private innfall og tilbøyeligheter.

Vitenskapen behersker derimot «hela folkets själ och lif. Den bildar språket, den lyfter tankarna, den formar så småningom sederna, rättsbegreppen och lagarna och lämpar dem efter tidens kraf.»[4] Ledelsen fyrsten ikke lenger kunne gi, fikk folket nå fra vitenskapen. Det var likevel ikke nok. Det manglet en politisk kraft.[5] Borgerskapet hadde gjort store fremskritt de siste årtiene, men den kraft og dyktighet det viste i handel og vandel, var det ikke i stand til å konsentrere i de store, nasjonale sakene. Freytag så seg rundt etter en sterk mann, men fant ingen – ikke fyrsten, ikke professoren, ikke kjøpmannen. Hvor skulle redningen da komme fra? Bismarck gjorde jobben få år etter, uten å spørre borgerskapet om lov.

Den tyske nasjonalismen var frem til 1880-tallet en antirevolusjonær borgerlig-demokratisk bevegelse. Borgerskapets nasjonalisme forfektet tysk samling, avskaffelse av adelens privilegier og innføring av stemmerett og borgerlige rettigheter i en liberal forfatningsstat.[6] Samlingsønsket sprang særlig ut av erfaringene fra frihetskrigen mot Napoleon. Det var dette dagsaktuelle liberale programmet som lå under handlingen i *Det förlorade manuskriptet.*

Korstog i øst

Det er den tyske byen Thorn, etablert av Den tyske orden i 1231, som er utgangspunkt for Gustav Freytags *Markus König* fra 1876, fem år etter Tysklands samling. Handlingen er lagt til reformasjonen. Ordenen, en militær korsfarerorden, la fra 1225 grunnen til en ordensstat i områdene de klarte å erobre fra hedningene i Prøyssen og østover, et territorium som etter mange harde tak i Herrens vinmark kom til å strekke seg fra Thorn (polsk: Toruń, 18 mil fra Warszawa) til Estland, sør og øst for Østersjøen, riktignok med skiftende og uklare grenser og varierende kontroll. Frem mot reformasjonen syknet ordensstaten hen til et overlevelsesspill.

Thorn er i romanen en øy av tysk orden i et hav av polsk uorden. Den rike kjøpmann Markus König holder fortsatt de gamle tyske idealene i hevd, men det hjelper lite når Den tyske orden har forfalt, tyskere kjemper mot tyskere og Thorn har sverget den polske kongen troskap for å nyte godt av den beskyttelse han tross alt kan gi. Markus König lover ordenens stormester Albrecht sin formue mot at stormesteren fortsetter kampen om «Weichsellandet», landet mellom stormesterens sete i Königsberg (i dag det russiske Kaliningrad mellom Polen og Litauen) og Det tysk-romerske rike i vest. Selveste Martin Luther overbeviser til slutt den døende Markus König om at det var rett av stormesteren å sverge den polske kongen troskap, anerkjenne Luthers lære, tre ut av den geistlige stand og skaffe seg arvinger. Bare slik hadde det vært mulig for stormesteren å «bevare sit land som tysk hertugdømme» og «sikre hertugdømmet efterkommere, som kan opretholde det tyske element.»[7] Hadde stormesteren falt i kamp for ordensstatens uavhengighet, ville alt vært tapt. Stormesteren ble i 1525 den første hertug av Prøyssen (kongerike fra 1701).

Foto: Espen Nævestad.

De tyske riddernes skjebnekamp mot hedningene appellerte sterkt til følelsen av historisk fellesskap og en romantisk dragning mot det førindustrielle. Bismarcks «blod og jern» og diplomatiske kunster var en naturlig fortsettelse av riddernes verk. Gjennom strid og kolonisering hadde tysk kultur og tysk språk bredt seg østover. Riktignok hadde ordensstaten ikke latt seg opprettholde, men Memel (i dag Klaipeda i Litauen) forble tysk, sivilisasjonens siste grensepost før Russland.

Slaviske, baltiske og tyske historikere har, som Freytag, tolket Den tyske orden som et utslag av tysk nasjonalisme. De oversåda at Den tyske orden først og fremst var et kristent foretak som hadde til formål å omvende hedningene. I tillegg hadde ordenen en økonomisk begrunnelse: Fyrstene var på landrov og drev økonomisk virksomhet for livsopphold. Brødrenes fordommer var religiøse og økonomiske, ikke rasistiske. Den religiøse begrunnelsen for ordensstaten bortfalt etter hvert da kristningen av det litauiske riket begynte i 1387. Det er i det hele tatt vanskelig å kaste inn «nasjonalisme» før den franske revolusjon. Borgerskapets opprør mot fyrstene var et tidsavgrenset historisk fenomen som ikke hører middelalderen til. Det var først i lys av 1800-tallets nasjonalisme at Den tyske orden ble en tysk-nasjonal organisasjon, opptatt av å utbre «tyskhet».[8]

Stormester Albrecht. Foto: Wikimedia Commons

Mot naturen

På 1880-tallet fikk tysk nasjonalisme hardere kanter og skarpere kløer. Nasjonen hadde fått sin stat som måtte sikres og styrkes mot ytre og indre fiender, for eksempel alle jødene som søkte tilflukt fra pogromene i Russland. Tyskland hadde, skulle det vise seg, fortsatt mye usnakket med de overnasjonale – frimurerne, jødene, kommunistene, de liberale. Bismarck interesserte seg bare forbigående for kolonier, i 1884-85, fordi de kunne avlede Frankrikes forbitrelse over tapet av Elsass-Lothringen. Likevel sto koloniriket, fem ganger større enn keiserriket, for de fleste som en bekreftelse på at Tyskland var blitt en førsterangs stormakt, en stat og et folk ingen kunne overse.[9] De nye nasjonale tendensene ble tatt opp av de store foreningene som ble etablert på 1880- og 90-tallet: Verband für das Deutschtum im Ausland i 1881, Deutsche Kolonialgesellschaft i 1887, Alldeutscher Verband i 1891, Deutscher Ostmarkenverein i 1894 og Deutscher Flottenverein i 1898. Foreningene snudde ryggen til det gamle borgerlig-nasjonale og hevdet nasjons rett til internasjonal ekspansjon og behov for indre enhet.

Thorn er i romanen en øy av tysk orden i et hav av polsk uorden.

Til dette bidro jusprofessor Felix Dahn med sine mange og omfangsrike historiske skrifter avgjørende til å prege forståelsen av begivenhetene i Europa i det 1. årtusen. Rasekampen var, mente Dahn, et grunnleggende element i historien. Politisk sognet han til alltyskerne, Alldeutscher Verband, den innflytelsesrike nasjonalistorganisasjonen som kjempet for å utbre tyskhet kulturelt og territorielt.

I den historiske romanen *Die schlimmen Nonnen von Poitiers* fra 1885 følger Felix Dahn 41 høyættede nonner som i år 589 flyktet fra sitt kloster i Poitiers til biskop Gregor av Tours. De egenrådige og handlekraftige frøknene reiser til kong Guntram av Burgund i Orléans og til kong Childebert av Austrasia i Paris for å fremføre sine klager. Fra hoffet vender de tilbake

til Poitiers og brenner klosteret. Rett skjer fyllest, og nonnene tilgis sin ville ferd fordi de var sperret inne i klosteret mot sin vilje. De fleste følger da hjertet og gifter seg. Naturen kan ingen dressere i lengden.

Den historiske kjernen i «nonnekrigen» er kjent fra biskop Gregor av Tours' tibinds verk om frankernes historie, *Historiarum libri decem,* fullført i 591. Som den merovingiske adelens historiograf beskrev Gregor en rå og dyster tid med blodige maktkamper i kongefamilien.[10] Bror dreper bror dreper bror. Men selv om de to anførerne for klosteropprøret, de merovingiske kongsdøtrene Chrodechild og Basina, var «forført av djevelen», bistod Gregor dem med råd mot deres tvungne anbringelse i klosteret. Riktignok idealiserte Gregor klosterlivet for adelskvinner, men klausur (innesperring) anså han som for asketisk, en tilstand et menneske i lengden ikke kunne orke. Senere historikere har heller interessert seg for biskop Gregors teologiske program, merovingiske kongsdøtres status og klostervesenets innretning i tidlig middelalder. Sannsynligvis var utgangspunktet for begivenhetene i 589 at kongsdatteren Chrodechild måtte til hoffet for å fremme sine arvekrav etter dronning Radegund som døde i 587.[11]

Angrepet rammet dobbelt, både katolsk tro og fransk mentalitet, to sider av den samme falskheten.

Felix Dahns fortolkning var annerledes: Nonnene stakk av fra sin levende begravelse i klosteret til livet utenfor, til et fullverdig og normalt liv i ekteskap, frigjort fra en falsk og naturstridig religions regler, relikvier og mirakler. Angrepet rammet dobbelt, både katolsk tro og fransk mentalitet, to sider av den samme falskheten. Det er vanskelig å forstå Dahn annerledes når han lar en av nonnene hate «alt det Hykleri og al den Synd og Vold, man med et Ord kalder frankisk Kirke og Stat.»[12] Typisk nok er det en tysker, den verdslige biskop Truchtigisel av Soisson, greve av Baierland fra Chiemgau, som sammenfatter fransk ånd i seks ord: «En Merovingers Ord er en Løgn.»[13] Det er en burlesk verden Felix Dahn setter i scene, befolket av mannekvinner og mannspuslinger. Naturstridige regler binder menneskene i roller de ikke er skapt for og gir påskudd for å tilfredsstille sitt begjær på andres bekostning. Tyske Truchtigisel angir hvordan nonneproblemet må løses: «Gifte dem bort!»[14] Leseren – 1.300 år senere – måtte forstå at tyskerne er det franskmennene ikke er: naturlige og sanne.

Felix Dahn (1834–1912). Foto: Wikimedia Commons

I Tyskland fanget den såkalte livsreformbevegelsen som oppsto midt på 1800-tallet, opp en rekke grupper som gjorde det «naturlige» til rettesnor for livet. Idealet var tilbakevending til en før-industriell naturtilstand uten materialisme og urbanisering, men med naturmedisin, vegetarianisme, sunne klær, nudisme, solbad, nyhedenskap, hagebyer, seksuell frigjøring og reformpedagogikk. Det var en hypermoderne reaksjon mot det moderne. Disse völkische idéene – i tilpasset form – ble sentrale i senere tysk nasjonalisme.

Etter samlingen av Tyskland hadde nasjonalismen ikke lenger endring som mål, men bevaring. Nasjon og stat ble to sider av samme sak. Det gjaldt å sikre og bevare samlingsverket mot egne femtekolonister. Myndighetene opptok kampen mot statens indre fiender. Prøyssen hadde ikke tradisjon for å ta lett på opposisjon. Mens «nasjonen» hadde hatt et slags venstrepreg, ble den etter samlingen til en kampsak for høyresiden. Da *Nonnekrigen i Poitiers* utkom i 1885, var kulturkampen mot katolikkene for så vidt over, uten at det gjorde dem mindre suspekte i det protestantiske Prøyssen. De skjeve blikkene på de hevngjerrige franskmennene som hadde tapt Elsass-Lothringen i 1870, ble institusjonalisert i Tyskland. Sedandagen 2. september ble keiserrikets uoffisielle nasjonaldag, feiret til minne om den store seieren over den franske hær 2. september 1870 i slaget ved Sedan.

Mongoler!

Attila fra 1888 inngikk i Felix Dahns 13 binds verk *Kleine Romane aus der Völkerwanderung*, sammen med blant andre *Nonnekrigen i Poitiers*. I *Attila* forener fire germanerkonger seg i hemmelighet for å kunne avverge de mongolske hunernes planlagte offensiv. Hunerne – menneskedyr eller dyremennesker? – er tilsynelatende ustoppelige. Hunerhøvdingen Attilas bortskjemte sønn Ernak har lagt seg til den vanen å dømme fiender til døden, for å kunne stille sin lyst på menneskehjerter, hans livrett. Områdene hunerne har erobret, er lagt øde. Fiender korsfestes, og dømte henger i skarer i trærne til skrekk og advarsel. Hunerne passiviserer de overvunnede germanske stammene ved allianser som inngås og brytes som det faller seg, helt skamløst. Attila vil ha keiserne over øst- og vestromerriket til å holde seg i ro mens han og hans germanske allierte «velter […] mod Rinen».[15] Selv om det er Attila som ber keiserne om en tjeneste, er det han som stiller urimelige vilkår for ikke å plyndre også deres riker. Svakhet koster, og Attila vil ha fullt oppgjør. Målet er verdensherredømme.[16] Selv har han 184 sønner og vil ødelegge germanerfolket gjennom kvinnene.[17] Slik går det ikke. Den planlagte sengekosen med den germanske høvdingdatteren Ildiko ender med at hun kveler ham med sitt lyse hår. Romanen slutter før det endelige slaget mellom hunerne og en germansk allianse. Germanerne stevner hunerne til endelig oppgjør om fire måneder. «Guderne skal dømme mellom eder og os i et blodigt folkeslag! De skal afgjøre hvem verden skal tilhøre: Attilas sønner eller Aasgards sønner.»[18]

Bismarcks etterfølger som rikskansler, Leo von Caprivi, fornyet i 1890 ikke den såkalte gjenforsikringsavtalen med Russland fordi den var «for komplisert».[19] Dermed falt det fiffige traktatsystemet Bismarck hadde bygget opp etter den fransk-tyske krig, fra hverandre. Det spilte Russland i armene på Frankrike i 1894, hva Bismarck fremfor alt hadde villet hindre. Den angsten for Russland som Felix Dahn hadde bidratt til å utvikle, kunne nå støtte seg på diplomatiske realiteter. Tyskland og Russland fikk større grunn til å frykte hverandre når ingen løfter og forpliktelser lenger bandt dem sammen. Tyskland måtte forberede seg på to-frontskrig, i saksen med Frankrike og Russland på hver sin side.

Historieskriving ved assosiasjon

Sammenhengen mellom handlingen i de fire romanene og de samtidige politiske begivenhetene er så nær at den ikke kan være tilfeldig. Romanene kommenterte tiden og anviste – direkte eller indirekte – løsninger etter det ærverdige, men tvilsomme prinsippet om historien som eksempelsamling og forbilde. *Historia magistra vitae est.* Historien er livets læremester. Det som hadde virket i fortiden, ville nok virke igjen. Like problemer kan løses likt hvis bare verden er grunnleggende uforanderlig.

Gustav Freytag påviste i *Det förlorade manuskriptet* en parallell mellom forfallet i romerske keiserkretser i det 1. århundre og den tyske handlingslammelsen i samlingsspørsmålet. I *Markus König* satte han fingeren på likheten mellom tilblivelsen av Prøyssen under reformasjonen og tilblivelsen av Tyskland i 1871. Nasjonsproblemet ga ham to historiske assosiasjoner, én før samlingen og én etter. Felix Dahn så på sin side i *Nonnekrigen i Poitiers* en parallell mellom forholdet til Frankrike og katolikkene på 1880-tallet og en hendelse 1.300 år tidligere, og det var tydeligvis et eller annet som fikk ham til å assosiere hunernes herjinger på 400-tallet med tilstanden i Tyskland, i *Attila*.

Gustav Freytag bakset med et uløst problem i *Det förlorade manuskriptet*, men konstaterte at den historiske parallellen fant sin lykkelige slutt i *Markus König.* Saken folket ikke var kommet noen vei med, løste fyrsten, med borgerskapet i en ydmyk statistrolle, der de

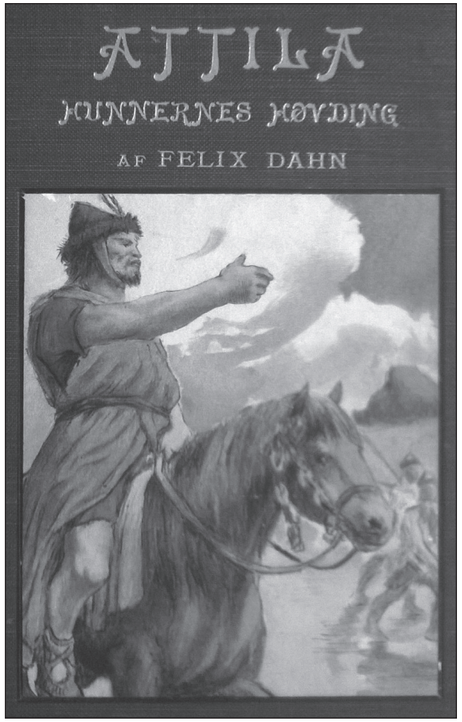

Foto: Espen Nævestad.

lar seg opplyse om fyrstens politiske visdom. Det spørs om ikke Freytag assosierte seg og sine nasjonalsinnede meningsfeller med den innbitte Markus König, den rike kjøpmannen som i det aller lengste – for lenge – holdt fast ved den gamle lære og nektet å akseptere stormester Albrechts fleksible kursendring. Albrecht reddet sitt rike ved en politisk *quick fix*, en liten ed. Det var god tysk *Realpolitik*. Plutselig falt det skjell fra Markus Königs øyne, og han kunne dø fredelig og forsonet. Nasjonen var forent, og alt var såre vel.

Felix Dahns verden er vanskeligere og mørkere. Verden er i krise. I *Nonnekrigen i Poitiers* bringes verden tilbake i likevekt etter et voldelig oppgjør, der de gode beseirer de onde. Klosteret brennes. Interessant nok skriver både Freytag og Dahn om tyskeres kamper med folk i øst. Hos Freytag hevder tyskerne sine hevdvunne rettigheter, hos Dahn angriper østfolkene. Tyskernes kamp hos Freytag utbrer kulturen og kan forsvares. Det kan selvsagt ikke angrepet og kulturødeleggelsen fra

Den planlagte sengekosen med den germanske høvding-datteren Idiko ender med at hun kveler han med sitt lyse hår.

øst. Dahn er patologisk redd østfolkene. Det er ingen tvil om at også Freytag plasserer østfolkene på et lavere kulturnivå enn tyskerne, men det dreier seg om en – riktignok stor – gradsforskjell. Hos Dahn er østfolkene nærmest dyr. Freytag nøyer seg med å konstatere at de tyske korsridderne hadde brakt «tyskheten» østover, selv om det altså ikke var hensikten med korstoget. Freytag slår fast at grensemerkene står der og er nok fornøyd med det. Prøyssen ble tysk gjennom tysk innvandring og fortyskning av de slaviske stammene som allerede befolket landet og ga seg under de tyske riddernes styre. Tysk språk og tysk kultur gjorde i tidens løp slaverne tyske. Dahn slutter derimot urovekkende uten å gi leseren slutten. Den blir hengende i luften. Kom det til kamp? Hvordan gikk det, da? (Hunerne møtte sin skjebne i slaget ved Nedao i dagens Ungarn i år 454.) Ventet et nytt sivilisasjonsoppgjør? Ville de gode germanerne igjen seire over de onde mongolene? Nei, si det. Den som visste det.

Felix Dahns fiender, både ytre og indre, fremstilles som både onde og latterlige. Skal man først ta folk, så la dem være både slemme og dumme. Freytags fyrstefamilie i Det förlorade manuskriptet er nok også syk og ond, men ingen kommer på den idé å fjerne dem. Tvert imot er det snakk om hvordan fyrsten kan hente ny kraft, gjennom nasjonen. Det er heller uklart, men kunne tydeligvis skje uten tau og lyktestolpe. På samme måte argumenterer Markus König overfor stormester Albrecht: Hvis adelen og Den tyske orden skal overleve, «maa borgeren faa del i den.»[20]

Nasjonen i gave

Gustav Freytag representerte den gamle borgerlige-liberale nasjonalismen mens den yngre Felix Dahn forfektet den militariserte nasjonalismen som oppsto på 1880-tallet.

Gustav Freytag fant ikke løsningen på nasjonsproblemet. Han så ingen redningsmann, men visste at folket var sunt og godt. Fiendene fantes, men i et opplyst folk av god vilje ville det før eller senere tre frem en politisk kraft som kunne gjennomføre verket og forsone uoverensstemmelser. Folket ventet, tafatt nesten, og ble reddet. Det var en praktfull gave, uten feil, skjenket av et geni, en sterk mann, Bismarck. Felix Dahns generasjon hadde fått nasjonen og ville nådeløst beskytte og bevare den mot ytre og indre fiender. ✤

Espen Nævestad har master i historie fra Universitetet i Oslo fra 2013 og driver nå internettantikvariatet www.antikvariatnorge.no. Han har tidligere publisert noen artikler, sist «Urda: Norges første arkeologiske tidsskrift, 1834–1847» i Fortid (1/2015) og «Tyskland på nynorsk» i Syn og Segn (2/2015).

NOTER

1 Undset, *Fortællinger om kong Artur og ridderne av det runde bord*, siste setning.

2 Matoni, «Der Politische G. Freytag».

3 Freytag, *Det förlorade manuskriptet,* bd. I, 180.

4 Freytag, *Det förlorade manuskriptet,* bd. I, 77.

5 Freytag, *Det förlorade manuskriptet,* bd. III, 174.

6 Hagenlücke, *Deutsche Vaterlandspartei: Die nationale Rechte am Ende des Kaiserreiches,* 21–22.

7 Freytag, *Markus König: Historisk roman fra reformationens tid,* 241.

8 Seward, *The Monks of War: The Military Orders*, Folio Society, 80–85.

9 Bjøl, Olof G. Lidin og Göran Malmqvist, *Imperialismen*, 70–71.

10 Franzen, *Den katolske kirkes historie: En nybearbeidelse av Remigius Bäumer,* 129–130.

11 Götsch, «Der Nonnenaufstand von Poitiers: Flächenbrand oder apokalytisches Zeichen? Zu den merowingischen Klosterfrauen in Gregors Zehn Büchern Geschichte».

12 Dahn, *Nonnekrigen i Poitiers*, 64.

13 Dahn, *Nonnekrigen*, 77.

14 Dahn, *Nonnekrigen*, 34.

15 Dahn, *Attila: Hunnernes høvding: Historisk roman fra folkevandringens tid,* 118.

16 Dahn, *Attila*, 85.

17 Dahn, *Attila*, 96–98.

18 Dahn, *Attila*, 199.

19 Friedell, *Den nyere tids kulturhistorie,* 1191.

20 Freytag, *Markus König,* 67.

LITTERATUR

Bjøl, Erling. Olof G. Lidin og Göran Malmqvist, *Imperialismen*, Cappelens verdenshistorie, bd. 15, Oslo: Cappelen, 1986.

Dahn, Felix. *Nonnekrigen i Poitiers,* København og Bergen: Jul. Schlichtkrull og Fr. Nygaard, 1887.

Dahn, Felix. *Attila: Hunnernes høvding: Historisk roman fra folkevandringens tid,* Kristiania: Alb. Cammermeyer, 1903.

Franzen, August. *Den katolske kirkes historie: En nybearbeidelse av Remigius Bäumer,* Oslo: St. Olav, 1997.

Freytag, Gustav. *Det förlorade manuskriptet,* Stockholm: Oscar L. Lamms förlag, 1866.

Freytag, Gustav. *Markus König: Historisk roman fra reformationens tid,* Kristiania: Aschehoug, 1910.

Friedell, Egon. *Den nyere tids kulturhistorie,* bd. III, København: Høst & Søn 2000.

Götsch, Kathrin. «Der Nonnenaufstand von Poitiers: Flächenbrand oder apokalytisches Zeichen? Zu den merowingischen Klosterfrauen in Gregors Zehn Büchern Geschichte», Concilium medii aevi 13, 2010, http://cma.gbv.de,cma,001,2010,a,01.pdf [lest 1. oktober 2014]

Hagenlücke, Heinz. *Deutsche Vaterlandspartei: Die nationale Rechte am Ende des Kaiserreiches,* Düsseldorf: Droste Verlag, 1997.

Matoni, Jürgen. «Der Politische G. Freytag», http://www.matoni.de/freytag/dpgf.htm, [lest 17. oktober 2014.]

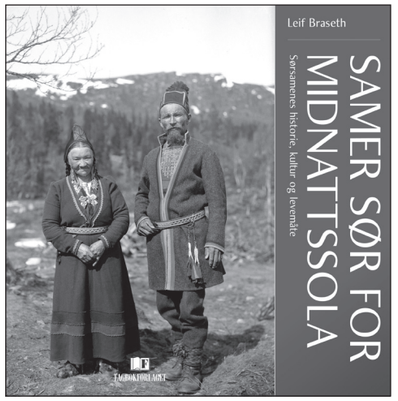
Undset, Sigrid. Fortællinger om kong Artur og ridderne av det runde bord, Kristiania: Aschehoug, 1915.

BOKMELDINGER

Leif Braseth
Samer sør for midnatssola
Anmeldt av Tomas Ibsen Göransson

Robin Lane Fox
Travelling heroes: In the epic age of Homer
Anmeldt av Mali Kristine Lunde

Etnisk minoritet i coffee tableformat

SAMER SØR FOR MIDNATSSOLA

Leif Braseth
Fagbokforlaget, Bergen 2014

Sydsamerna är en minoritet inom det samiska samhället, och har sällan varit huvudtema för några egentliga undersökningar. Leif Braseth vill råda bot på det, och har skrivit boken *Samer sør for midnattsolen* i syfte att belysa en minoritet inom minoriteten. Trots bristande hantering av nyare källor, särskilt berättelser från författarens egen barndom, är boken ett välkommet bidrag som lyfter fram en sällan studerad etnisk undergrupp. Med ett format på närmare 20 x 30 cm har boken ett av de mer spännande innehållen bland de coffee table-böcker jag sett.

Ambitiöst projekt
Boken är ett resultat av författarens livslånga arbete med att samla in information i form av intervjuer tidigare forskning samt muntliga sägner, traditioner och kulturella sedvänjor. Boken består av fem kapitel som är ordnade efter specifika teman. Kapitel ett börjar med den sydsamiska identitetens utveckling, följt av kapitel två där perioden när sydsamerna levde som jägare är i centrum. Boken närmar sig den tidigmoderna perioden i skandinavisk historia med kapitlet tre som berättar om tiden när sydsamerna levde som renskötande nomader. Det fortsätter i kapitel fyra och fem som belyser den ökande diskrimineringen under 1800- och 1900-talen. Även om det till tider är en mörk historia för boken en ljusning i och med det sista kapitlet som beskriver framväxten av en ökande tolerans av samisk kultur under perioden från och med 1960-talet fram till idag. Resultatet är ett informativt översiktsverk som tar upp historien och kulturen till en minoritet inom det skandinaviska urfolket. Braseth har lång erfarenhet som lärare, något som tydligt kommer fram i den informativa och pedagogiska texten. Han lyckas med att kombinera geografi, arkeologi och historia till en syntes som har bra flyt och som aldrig blir tråkig att läsa. Tillsammans med ett rikt bildmaterial får läsaren översikt över sydsamernas kulturella utveckling. Han börjar med kulturella drag som är gemensamma för alla samer, till exempel användandet av skidor (s. 43). Samtidigt visar han flera föremål som indikerar att samer och icke-samisk befolkning har haft kulturellt utbyte, redan från år 1000. Braseths tydligaste bevis för detta är en hammare som hör till nåjdtrumman (runebommen) som har samiska tecken på ena sidan, och runor på den andra (s. 73). Det här är ett återkommande tema genom hela boken som driver författarens berättelse framåt. Att sydsamer och icke-samer har haft kontakt med varandra är inte den stora frågan för Braseth. Istället ser han hur kontakten har sett ut och förändrats genom åren.

Konfliktberättelse och fördomar
När boken lämnar de första två kapitlen börjar det som bäst kan beskrivas som ”konfliktberättelsen” i den sydsamiska historieskrivningen. Det börjar med ett ökat tryck från norska och svenska myndigheter som krävde mer och mer skatt från

sydsamerna, oftast i form av skinn- och köttprodukter. Senare dämpades myndigheternas krav, för att istället ersättas av konflikter på individnivå. Konflikterna avlöste varandra när icke-samiska nybyggare slog sig ned på platser som traditionellt använts av samer för renbete samt rituella och religiösa ändamål. Författaren ger även här många exempel på tillfällen där norska och svenska domstolar närmast slentrianmässigt har dömt till nybyggarnas fördel i marktvister mellan samer och nybyggare. Ofta har rasbiologi används som argumentation i rätten, även i våra dagar. Braseth tar ett rättsfall där en grupp skogsägare som var inblandade i en rättstvist med renskötande samer gjorde ett uttalande där de argumenterade för att renägarna omöjligt kunde vara ett urfolk, eftersom renskötseln enligt skogsägarnas mening var allt för industrialiserad. Den industrialiserade rennäringen var enligt skogsägarna ett bevis på att samerna hade för hög IQ för att kunna kalla sig för ett urfolk (s. 258). Skogsägarna tog senare tillbaka uttalandet efter stor press, något som i sammanhanget får anses som oväsentligt.

Kulturell kontakt
I tillägg till bokens konfliktnarrativ tar Braseth upp sydsamisk kultur och seder. Han gör det på ett bra sätt, och lyckas kombinera norska och svenska samer på ett naturligt sätt utan att låta sig hindras av nationsgränsen. Samtidigt glömmer han den inte, utan jämför hur kulturen har utvecklats i de två länderna. Den tidigare nämnda nåjdtrumman var en viktig del av de hjälpmedlen som den samiske shamanen använda sig av för att se in i framtiden med. Boken visar motivet till två sådana nåjdtrummor, och förklarar symbolernas betydelse (s. 199). Det ska finnas kvarlämningar av liknande objekt så långt söderut som i norska Hedmark.

Den industrialiserade rennäringen var enligt skogsägarna ett bevis på att samerna hade för hög IQ för at kunne kalla sig för et urfolk.

Samtidigt som sydsamerna var de av samerna som hade tätast kontakt med den skandinaviska majoritetsbefolkningen, var de också de av samerna som var mest engagerade i kampen för samernas rättigheter. En stor del av kapitel fyra går ut på att presentera de mest aktiva personerna bland de sydsamiska aktivisterna under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Kapitlet tar upp en sida av den norska och den svenska moderna historien som är ovanlig i de nationella berättelserna, då de sydsamiska aktivisterna sällan får plats i andra sammanhang än specifikt samisk historia. Men även om boken fyller ett tomrum är det en del sidor av boken som har potential för förbättring.

Behov för redigering
Trots att det är en spännande bok som innehåller mycket intressant stoff är det ett par saker som drar ned det generella intrycket. Det är från början uppenbart att det är en populärvetenskaplig bok. Det syns tydligast i de senare kapitlen som behandlar samernas situation mer politiskt än de tidigare kapitlen, som företrädesvis handlade om sydsamisk kultur och sedvänjor. Även om de är informativa och underhållande är det tydligt att det hade behövts mer redigering. Det bästa exemplet är när författaren tar upp temat varg. Han berättar hur vargen har orsakat problem för de renskötande samerna och hur situationen hanterats av samer och myndigheter. Det är här bokens brister börjar bli mer framträdande. Braseth skriver till exempel att det i Norge inte var ovanligt att jaga varg med kulsprutor monterade på flygplan (s. 390). Inte bara saknas någon som helst reflektion över den milt sagt inexakta jaktmetoden, den fungerar som inledning till ett avsnitt som närmast liknar ett utdrag från Åsa-Nisse där vargar närmast skjuts på löpande band av både samer och icke-samer. Även om boken handlar om sydsamer och sydsamers liv, hade jag faktiskt förväntat mig mer av avsnittet om vargen då han tidigare i boken ger en mycket pedagogisk presentation av hur det skandinaviska landskapet formats under och efter den senaste istiden samt de teorier om den mänskliga invandringen som finns i dag (s. 21). Det verkar därför märkligt att han några hundra sidor senare glömmer tvärvetenskapligheten och istället skriver ned en ren jakthistoria. Det hela blir ännu snurrigare när han i slutet av avsnittet glatt berättar att han själv mins jaktepisoden, som utspelade sig när han var barn (s. 393). Det är inga tvivel om att varg och andra rovdjur var en verklig fara för renskötare och lantbrukare på 1930-talet. Braseths obekymrade 1. historieberättande om det hela ger ett mer amatörmässigt intryck än vad boken förtjänar. Särskilt efter när han efter att ha beskrivit sin barndoms hjältar i den sammanfattande stycket, utan andra kommentarer, nämner att också de svenska samerna blev glada av att höra att vargstammen blivit reducerad.

Bra initiativ
Trots ett tidvis amatörmässigt och slarvigt berättande är Lars Braseths bok mycket intressant läsning som belyser en minoritetsgrupp inom det samiska samhället. Det är något han gör på ett lättfattligt sätt som sätter gruppens utveckling innanför ramen av de överordnade nationalstatsbaserade historieskrivningarna i Norge och Sverige.

Tomas Ibsen Göransson, Master i historia, Universitetet i Oslo

En reise gjennom verden som formet Homer

TRAVELLING HEROES: IN THE EPIC AGE OF HOMER

Robin Lane Fox
Alfred A. Knopf, 2008

I Travelling Heroes møter vi de første grekerne som seilte ut og grunnla kolonier rundt Middelhavet i det 9. og 8. århundret f.Kr. Deres reiser fikk en varig innflytelse på grekernes verdensanskuelse, samt på diktning og tradisjoner. Særlig ser Lane Fox på kontakten mellom grekerne og de ulike kulturene som allerede var etablert i områdene de slo seg ned i, spesielt den mellom grekere og assyrere, fønikere og kyprioter, samt de ulike italienske stammene.

Lane Fox begynner reisen på Euboia, en øy på østkysten av Hellas, hvor man har gjort viktige arkeologiske funn fra ca. 200 år før Homer, blant annet svært mange uplyndrede graver i Lefkandi. Det viktigste funnet som ble gjort her var en stor hall, hele 150 m lang, som var blitt dekket av en gravhaug. Det viste seg å være det endelige hvilestedet for en mann, mest sannsynlig en småkonge, og konen hans. I kongegraven, så vel som i mange av de andre gravene i Lefkandi, ble det funnet bronsekrukker, keramikk og smykker med opprinnelse i det nære Østen (s. 51). Begravelsen av denne småkongen kan man høre ekko av hos Homer, i hvert fall til en viss grad, skriver Lane Fox, og nevner her heltenes begravelser i den episke diktningen. I likhet med småkongen fra Lefkandi blir heltene hos Homer kremert og asken og beina blir lagt i fine urner av edelmetall og plassert under store gravhauger. Den virkelige småkongen var også gravlagt med hestene sine, selv om de var begravet, og ikke kremert slik de blir hos Homer (s. 54). Riktignok sier Homer ingenting om hele bygninger som blir dekket av jord i disse gravskikkene, men da kan man jo spørre hva mer fra sin samtid og nære fortid som den store dikteren ikke nevnte. Dermed har vi utgangspunktet for bokens videre fokus.

Apeøyer og Aldriland

Noe de fleste lesere vil legge merke til, er de «popkulturelle» titlene på enkelte av kapitlene, slik som «Monkey Islands», «Finding Neverland» og «Lost in Translation». Dette er mer enn bare fancy titler, men reflekterer kapittelets innhold. «Monkey Islands» (kap. 9) tar for seg en virkelig «apeøy», nemlig Ischia utenfor Napoli. Da de første greske kolonistene fra Euboia slo seg ned her, kalte de øya Pithekoussa(i), som nettopp betyr Apeøya (eller -øyene i flertall) (s. 132). Lane Fox hevder at dette var den greske oversettelsen av et navn de hadde fått høre fra etruskerne, selv om navnet i seg selv er et mysterium (s. 132). Zoologer avviser bestemt at det noen gang fantes aper eller menneskeaper her, så hvordan stedet fikk dette navnet i utgangspunktet er det ingen som vet. Kanskje det reflekterer etruskernes og grekernes syn på øyas opprinnelige befolkning (som verken var etruskisk eller gresk), som de oppfattet som apeaktige i væremåte og med et uforståelig språk, eller muligens fantes det virkelig aper der, på tross av at fagpersoner hevder det motsatte, forslår Lane Fox (s. 133).

Årsaken til at Ischia får et eget kapittel, skyldes at denne øya ble springbrettet for euboiernes videre kolonisering og handelsforbindelser i vest og sør. Fra ca. 770 – 730 f.Kr. ser vi de første drikkebegrene av euboisk opprinnelse begynner å dukke opp blant gravgods i Cumae på det italienske fastlandet (s. 139 – 140), og fra utgravninger i Kartago i Tunisia vet vi at det ble importert euboisk keramikk så tidlig som 770 – 760 f.Kr. (s. 136). Den greske kolonien Syrakus på Sicilia ble grunnlagt i 733 f.Kr., et sted som med tiden ville bli Kartagos største utfordrer som «hovedstad» i det vestlige Middelhavet (s. 136).

Men det var mer enn bare keramikk som ble transportert til Italia. Euboierne grunnla Cumae, nær etruskiske bosetninger, og samarbeidet mellom grekere og etruskere ser vi tydelige spor etter (s. 150). Etruskerne fikk alfabetet sitt fra grekerne, og også i begravelsespraksiser ser vi et tydelig gresk preg fra ca. 700 f.Kr. av (s. 150-151). I kap.11, «Finding Neverland», beveger Lane Fox seg fra den rent fysiske kontakten og inn i det mentale univers. Her begynner han på et virkelig sted, Odyssevs hjemøy Itaka, og følger ham videre til steder som ikke finnes på noe kart, slik som Kirkes hjem og Kalypsos øy. I Odysseen ser vi en forunderlig blanding av håndfaste, gjenkjennelige steder og ren fantasi, skriver Lane Fox. Her beveger vi oss både blant mennesker som Odyssevs og Penelopes friere på Itaka, og skapninger som lotusspiserne og kyklopene, som holder til på noe som ikke kan gjenkjennes som et virkelig sted (s. 172).

Her beveger vi oss både blant mennesker som Odyssevs og Penelopes friere på Itaka, og skapninger som lotusspiserne og kyklopene.

Riktignok forsøkte generasjonene etter Homer å spikre skikkelsene og fenomenene han beskriver til faktiske steder. Skylla og Karybdis ble plassert i de farlige stredene mellom Sicilia og Italia, Aiolus på Lipariøyene, og Kirke midt mellom Cumae og Roma i Italia (s. 172). Det er her viktig å huske at Homer selv ikke prøvde å beskrive virkelige steder hvor grekere hadde vært da han omtalte plassene disse fantastiske skapningene holdt til i. De finnes kun i fantasien, i *Aldriland*, konkluderer forfatteren (s. 172-173).

Så hva forteller dette oss? Lane Fox skriver at disse mytene var svært gamle allerede da Homer hørte dem, og at de først fikk fast form da de ble skrevet ned rundt 760-740 f.Kr. På dette tidspunktet var utforskingen av det vestlige Middelhavet fortsatt i sin spede begynnelse, og Homer selv ville mest sannsynlig aldri ha hørt om stedene i Italia og på Sicilia (s. 362). Mytene var gamle overleverte historier – hvor noen gikk så langt tilbake som til bronsealderen – men reflekterte også den nye tiden som grekerne var på vei inn i. Dette momentet ser Lane Fox særlig på i kap. 12, «Lost in Translation».

Språk og historie

Særlig tre myter kan knyttes direkte til 800-tallets euboiske sjøfarere, skriver Lane Fox: Daidalos, Io og Herakles' storverk. Herakles var i Sør-Spania, Daidalos endte opp på Sicilia, og Io reiste fra Hellas til Syria og Egypt i skikkelse av en ku (s. 186). Daidalos er en skikkelse som nokså sikkert har sin opprinnelse på Kreta, og dette har antagelig sin bakgrunn i Kretas rolle som håndverksenter på 1000-tallet f.Kr. (s. 188). Imidlertid spredte popularitetens hans seg raskt, og da vi kommer ned på 800-tallet f.Kr. var han blitt en del av Athens mytologiske historie like mye som Kretas (s. 188-189). Herfra spredte navnet hans seg til Cumae og til Sicilia. Særlig på Sicilia nøt Daidalos stor popularitet, hvor greske bosettere tilskrev restene etter før-greske templer til Daidalos' ingeniørkunst (s. 190). Slik skapte grekerne mening i omgivelsene, i et land hvor de var de nyankomne (s. 191).

Herakles er en gresk skikkelse det er blitt spekulert at kan ha en opprinnelse i det nære Østen. Som Lane Fox skriver, er det noen likheter mellom Herakles og skikkelser som Samson, Gilgamesh, og om man går langt nok tilbake, sumerernes Ninurta. Lane Fox medgir at det er mulig grekere i bronsealderen hadde hørt disse historiene, men Samson er det langt mindre sannsynlig at har hatt en påvirkning på Heraklesskikkelsen, ettersom Israel lå helt på grensen for gresk kontakt (s. 193). Derimot er det svært sannsynlig at *ikonografien* rundt Herakles, om ikke figuren selv, er blitt påvirket av kulter i det nære Østen. Fra ca. 700 mister han hjelmen og buen, og blir i stedet utstyrt med løveskinnet og klubben som vi kjenner han med. Det tidligste kjente eksemplet på denne fremstillingen av Herakles er fra Kypros, et sted med nær kontakt med Levanten (s. 194). Dette blir desto bedre underbygget av votivgaver funnet i Amrith fra ca. 580 – 550. Disse viser også en skikkelse kledd i et løveskinn og med en klubbe, men de er neppe en del av en levantisk Herakles-kult, skriver Lane Fox, men er derimot avbildninger av en fønikisk gud vi ikke kjenner navnet på (s. 194).

Den siste av disse heltene er Io fra Argos, piken som ble forvandlet til en ku av Zeus for å skjule utroskapen for den sjalu Hera. Hera sendte fluer som sendte Io ut på en vill flukt gjennom Hellas og videre over Det joniske hav og helt til Egypt. Lane Fox avviser at Io har sin opprinnelse i østlige myter, men er derimot en forklaringsmyte på riter som fant sted i Hera-templet i Argos, hvor det er blitt foreslått at menn ville bære oksemasker, mens Heras prestinne ville være iført en kumaske i seremonielle sammenhenger. Om dette stemmer, var myten om Io noe som kom til senere, som en måte å forklare disse ritene (s. 200).

Men selv om Io hadde sin opprinnelse i Argos, var hun en

heltinne som euboierne tidlig ville ta til seg, og i senere kilder hører vi at hun holdt til i Argoura på Euboia, og at hun fikk sønnen sin der (s. 199). Som et resultat av dette, ble Io en heltinne euboierne ville ta med seg i sine reiser i øst og vest (s. 200). Særlig i Egypt ville de se bilder av kugudinnen Hathor, og forbinde denne skikkelsen med deres egne Io (s. 201). Dette er nok et eksempel på hvordan grekere fant mening i en fremmed kultur i et fremmed land.

Kilder

Lane Fox benytter seg av flere ulike kilder for å beskrive trafikken i Middelhavet i «de mørke århundrene» etter den mykenske sivilisasjonens fall. Ved siden av å nevne Homer, som flere steder i *Iliaden* og *Odysseen* nevner heltenes reiser til Sidon i Levanten, er arkeologiske funn, og da spesielt keramikk, en viktig indikator på hvor stor denne kontakten faktisk var (s. 45-46). Lane Fox konkluderer at nyere arkeologiske funn har slått fast en gang for alle at «de mørke århundrene» ikke var så mørke likevel, men at grekere, og da spesielt grekere fra Euboia, hadde utstrakte handelsforbindelser til Kypros, Egypt og Levanten, da spesielt kysten av det som i dag er Palestina og Libanon (s. 48-49). Spesielt i kapittel 4 blir keramikk diskutert, og at euboisk keramikk er blitt funnet så langt øst som Israel (s. 50).

Noe av det mest fascinerende ved Lane Fox' verk er hvor mange ledetråder han følger. Fra kysten av det østlige Middelhavet med dens tallrike kulturer og arkeologiske og skriftlige kilder, til Herkules' søyler ved Gibraltar i vest, fra den sene bronsealder og de påfølgende «mørke århundrene», til klassisk tid. Fra bevisene på hvordan gresk keramikk fant veien til israelittenes bosetninger i 780-760 f.Kr. (s. 86), til euboisk keramikk fra ca. 800-780 f.Kr. funnet på Sardinia (s. 121). På et tidlig tidspunkt ble disse gjenstandene mest sannsynlig ikke brakt dit av grekere selv, men via handelsruter fra kysten (s. 86) og med fønikiske handelsskip (s. 121). Men selv om det er tilfelle, beviser det at kontakten mellom ulike kulturer var utbredt, og at grekerne hadde kjennskap til at disse stedene fantes.

En tapt verden

Lane Fox' store styrke er å gjenskape en tapt verden som går langt bortenfor den kunnskapen vi kan trekke ut fra Homer og andre skriftlige kilder alene. Han tar oss med på en reise fra Euboia i Homers tid (ca. 800-750 f.Kr), hvor menn forlot øya si for å seile til Kypros, Syria og Egypt i øst, og til Kartago, Sicilia og Spania i vest. Noen av disse reisene kan vi finne ekko av i de greske mytene, slik som Odysseus' reise til underverdenen – hvis inngang, ifølge Homer, var et sted langt i vest hvor to elver møtes – og som historikeren Adolf Schukten mente, om vi skal holde oss til topografien, måtte være Huelva i Sørvest-Spania (s. 117). Også Zeus' kamp mot gigantene og Tyfon er et eksempel på at grekerne hadde god kontakt med det vestlige Middelhavet. Denne kampen mente grekerne man så spor etter på de vulkanske slettene øst for Sardis i øst (s. 289-290), og på Sicilia og rundt Vesuv i vest (s. 299). Dette var alle steder hvor grekere, og da særlig grekere fra Euboia, seilte for handel og for å grunnlegge kolonier. Mytene om gudenes kamp mot monstre var således delvis myter skapt for å forklare naturfenomen, men også en tilpassing av mye eldre myter vi finner hos hettittene (s. 280-288).

Selv om dette er en historiebok er det primært arkeologiske kilder forfatteren benytter seg av for å bringe oss nærmere den greske verden og Middelhavet i det 8. og 7. århundret f.Kr. Man kommer bare et visst stykke med de eldste skriftlige kildene, da i første rekke Homer og Hesiod. For å se konteksten de ble til i er vi nødt til å se på de fysiske etterlevningene av denne virkeligheten. Fra Seleuceia i dagens Tyrkia til Herkules' søyler på hver sin side av Gibraltarstredet finner vi spor i form av keramikk, smykker, arkitektur, og i beskrivelsene av disse stedene hos dikterne. Ved hjelp av levende skildringer, samt illustrasjoner av arkeologiske funn og kart gjenskaper Lane Fox en tapt verden man kan se og føle.

Lane Fox' store styrke er å gjenskape en tapt verden som går langt bortenfor den kunnskapen vi kan trekke ut fra Homer og andre skriftlige kilder alene.

Etter å ha lest *Travelling Heroes* vil ikke leseren lenger se «de mørke århundrene» som mørke, eller Homers tid som en slags mellomperiode mellom disse og klassisk tid. I disse tidlige århundrene, da polis som samfunnsform fortsatt var i startfasen, fantes handelsforbindelser og en ekspansjon som ville forme den greske verden for all ettertid.

Derfor kan *Travelling Heroes* varmt anbefales ikke bare for studenter av Homer spesielt, men for enhver som vil vite mer om folkene og kulturene rundt Middelhavet i arkaisk tid.

Mali Kristine Lunde, Master i historie

FORTIDS SKRIVESTANDARD

Hva trykker Fortid?

Vi trykker akademiske artikler, essays og bokanmeldelser. Send oss gjerne en bearbeidelse eller et utdrag fra masteroppgaven eller bacheloroppgaven din! Men husk at en oppgave eller et utdrag fra en oppgave ikke alltid er helt formelt lik en artikkel (se under).

For å få teksten på trykk må den oppfylle våre krav. Alle bidrag må inneholde tittel, forfatternavn, samt faglig og etisk forsvarlige referanser i henhold til tekstens form og sjanger. Bidragene til *Fortid* kan skrives på norsk, svensk, dansk eller engelsk. Både tekster og spørsmål kan sendes til fellesadressen **redaksjonen@fortid.no** eller du kan ta direkte kontakt med en av oss.

Vi opererer med følgende sjangre:

- **Artikler og essay** – teksten kan være fra seks til ti normalsider (à 2300 tegn uten mellomrom.
- **Korttekster** – kan være litt mer polemiske og lekende, med en lengde på mellom én og tre normalsider.
- **Bokmeldinger** – lengden bør være mellom tre til fem normalsider.
- **Debattinnlegg** – lengden bør ikke overskride tre normalsider.
- **Ex libris** ¬– bokessay om din leseropplevelse av en historisk bok e.l. Stilen kan være personlig og lekende, men teksten må holde et godt nivå. Teksten bør ikke overskride tre normalsider.
- **A fontibus** ¬– kildefunn («a fontibus» betyr «fra kildene»). Har du kommet over en interessant eller merkelig kilde som du vil analysere eller diskutere, eller rett og slett presentere for andre? Vi aksepterer kortere og lengre tekster her.

HVORDAN SKRIVE TEKSTENE?

Artikler bygges opp slik:

- Tittel
- Forfatters fulle navn
- Ingress som oppsummerer artikkelens tese
- Hovedtekst med undertitler
- Forfatteromtale (navn, år født, utdanning, evt. arbeider sist publisert)
- Sluttnoter, litteratur- og kildeliste.

Korttekster:

Likt som artikler, men ingress og undertitler er valgfritt. Komplette sluttnoter, men ikke litteratur- og kildeliste.

Alle akademiske, historiske artikler *må* inneholde en eller flere hovedpåstander (et hovedpoeng med teksten), og en argumentasjon som bygger oppunder påstanden, samt en konklusjon som oppsummerer argumentasjonen og validerer eller kvalifiserer påstanden. Artikler i *Fortid* må ikke nødvendigvis basere seg på originalt kildearbeid, men alle påstander som ikke kan regnes som allment kjente og aksepterte må begrunnes i litteratur. Se gjerne tidligere artikler i *Fortid*.

Bokmeldinger bygges opp slik:

- Tittel på bokmelding, boktittel, bokforfatter, forlag, år
- Hovedtekst
- Forfatteromtale (navn, år født, utdanning, evt. arbeider sist publisert)
- Evt. sluttnoter.

I bokmeldinger kreves en påstand om boka, som må fremsettes i første avsnitt/ingress, og bokmeldingen må begrunne påstanden med sidereferanser, sitater, og referater. For eksempel kan en påstå at boka er spennende/omfangsrik, men at den ikke makter å gå i dybden på tema. Resten av bokmeldingen må da begrunne hvorfor den er spennende/omfangsrik, og hvorfor ikke boka makter å gå i dybden på tema. Begrunnelser kan gjøres ved direkte sitat, oppsummeringer av funn/konklusjoner, eller kritikk av påstander/konklusjoner/metode. Se gjerne tidligere bokmeldinger i *Fortid*.

DEN REDAKSJONELLE PROSESSEN

Artikler kan sendes inn til redaksjonen kontinuerlig. Dersom artikkelen er på tema for kommende nummer, må dødlinjen etterfølges.

To redaksjonsmedlemmer vil komme med kommentarer, innspill, og spørsmål, og forfatteren vil få tilbud om å sende inn en revidert utgave av artikkelen. Vi trykker de aller fleste artikler som blir sendt inn til oss, men noen sjeldne ganger er vi dessverre nødt til å avvise tekster som ikke er faglig eller etisk forsvarlige.

Når artikkelen er revidert, er den normalt klar til trykk. Det kan allikevel hende at redaksjonens lesere har noen ytterligere kommentarer. I så fall sendes teksten tilbake til forfatter med kommentarer enda en gang.

Tekster som er sendt inn med mange typografiske feil, vil også bli kommentert, men det forventes at forfatteren griper tak i disse før den reviderte utgaven sendes tilbake til redaksjonen. Skjer ikke dette, faller teksten dessverre igjennom.

Alle artikkelforfattere får tilsendt nummeret som artikkelen trykkes i. Se fullstendig skrivestandard på **http://www.fortid.no/tidsskrift/forfatterinstruks/**

Quiz

QUIZMASTER: JONAS FINNANGER

1 Hva er navnet på forfatteren av de episke diktene *Odysseen* og *Illiaden*?

2 «Fortida er ikke det den en gang var» er en velkjent innføringsbok i historiefaget. Hvem har skrevet den?

3 En av grunnleggerne av den moderne historievitenskapen mente at historieskriving skulle beskrive fortiden «slik den egentlig var». Hva var hans navn?

4 Hva var det Francis Fukuyama mente var over etter den kalde krigens slutt? Påstanden er med i tittelen på boka hans.

5 Er du ung historiestudent er du kanskje mest kjent med boken hans *Norsk historie 1914–2000 Industrisamfunnet – frå vokstervisse til framtidstvil.* Han er også en kjent SV-politiker med to «saker», én gransking i 1977 og én i 1994, som har fått navnet hans. Hvem er dette?

6 Hva er navnet på den arabiske historikeren (1332-1406) som både skrev realhistorie og hadde teorier om blant annet store staters vekst og fall og fattigdommens opprinnelse?

7 Snorres kongesagaer har et navn som kan gi assosiasjoner til gjærbakst. Hva er navnet?

8 Fjorårets nest mest solgte norske bok er en historisk roman. Hva heter den og hva heter forfatteren?

9 I sommer var det to hundre år siden Napoleon tapte slaget ved Waterloo. Hvem ledet de britiske styrkene han tapte mot?

10 Nord-Korea fikk i august en ny tidssone for å ta tilbake halvtimen de ble frarøvet da de ble invadert i 1910. Hvem var det som invaderte Korea i 1910?

11 Hvor gammel må en person minst være for å bli innsatt som president i USA?

12 Hvem er den yngste som har hatt presidentembetet?

13 Hvor gammel måtte man være for å ha stemmerett i årene før 1978 i Norge?

14 Hvor gammel er den yngste som avgir stemme ved årets kommune- og fylkestingsvalg?

15 I mellomkrigstiden kom en fransk motreaksjon på historieskriving som handlet om «konger og kriger». Målet var å skrive en «totalhistorie» som handlet mer om alle aspekter ved livet i forskjellige historiske perioder. Hva var navnet på denne historiske retningen?

16 Han har mellom 2010 og 2014 gitt ut tre bøker på til sammen 3000 sider om fem familiers liv mellom første verdenskrig og Berlin-murens fall. Hva heter forfatteren?

17 Hva heter granittsteinen med inskripsjoner på egyptiske hieroglyfer, demotisk og gresk som gjorde det mulig å tolke andre inskripsjoner skrevet med egyptiske hieroglyfer?

18 Hva heter historikeren som har skrevet flerbindsverket *Det frie Norge* og som har fått HIFOs pris for «for fremragende formidling av historie» oppkalt etter seg?

19 Nå for tiden er et flertall av de som blir uteksaminert ved UiO kvinner. Cecilie Thoresen Krog var Norges første kvinnelige student, men i hvilket tiår?

20 Norsk politi er for tiden bevæpnet. Det var også det norske reservepolitiet, også kjent som polititroppene, under andre verdenskrig. Hvor holdt disse til?

21 Oljeprisen har rast etter at OPEC vedtok å øke produksjonen. I 1973 valgte de å sakke produksjonen i forsøk på å presse gjennom et krav. Hva var kravet?

22 Den syriske arkeologen Khaled al-Asaad har blitt drept av IS. I hvilken oldtidsby, som er på UNESCOS' verdensarvliste, holdt han til?

23 Det er nesten fem hundre år siden Martin Luther angivelig slo opp sine 95 teser på ei kirkedør. Men i hvilken by?

24 «Sigøynere» eller *roma* forbindes i dagens Norge ofte med Romania. Men hvilket land ligger i dag der det er bred enighet om at denne folkegruppen opprinnelig utvandret fra?

25 Lev Trotskij oppholdt seg en periode i Norge, men ble drept i Mexico. Hva slags litt umeksikansk våpen ble han drept med?

Svar på side 76

Redaksjonen

STIAN ANDREASSEN
Stian er masterstudent på første semester, med interesse for krigs- og samtidshistorie. Særlig er han interessert i den kinesiske veksten i den globale verden. Masteroppgaven er tenkt å omhandle forsvarspolitiske endringer i den amerikanske Kina-politikken fra slutten av 80-tallet.

HENRIK ASKJER
Henrik er masterstudent med interesse for religion og politikk på 1800-tallet. Masteroppgaven hans vil ta for seg hvordan stiftsdireksjonene i Trondheim og Christiania håndterte opposisjon mot nye lese- og lærebøker på 1860-tallet.

ANILTON DELGADO
Anilton ble ferdig med sin mastergrad høsten 2012 og skrev om Rød Front i Det Norske Studentersamfund. Anilton er hovedsakelig interessert i nyere historie.

LASSE LØMO ELLINGSEN
Lasse går tredje semester på master i historie og interesserer seg for politisk ekstremisme og totalitære ideologier. Han skriver oppgave om norsk nynazisme.

KNUT N. FIGENSCHOU
Knut har nettopp startet på bachelorprogrammet i historie. Tidligere har han studert Europastudier m/ engelsk ved NTNU. Han er interessert i Europas utvikling på 1900-tallet og Europa som en politisk og kulturell enhet.

LISA FLATBY
Lisa er bachelorstudent på historieprogrammet. Hun er interessert i nyere historie og samtidshistorie, særlig konflikter og ideologier i det tyvende århundre. Hun vil mest sannsynlig skrive om nynazisme i en fremtidig bacheloroppgave.

ANNIKEN HAREIDE
Anniken går tredje semester på master i historie. Hun er særlig interessert i moderne internasjonal historie, og skriver masteroppgave om Norges tilslutning til Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg.

MIA HVEEM
Mia er masterstudent i historie på tredje semester. Hun interesserer seg for Midtøstens historie, særlig utviklingen i området etter første verdskrig og frem til i dag. Mias masteroppgave skal handle om fredsforhandlinger i den israelsk-palestinske konflikten.

SIMEN JØRGEN FREANG KLOMSÆT
Simen er masterstudent og har alltid hatt problemer med å bestemme seg for hva hans favorittperiode- eller tematikk er. Masteroppgaven tar for seg juridisk praksis og politisk debatt rundt æreskrenkelsesparagrafene i Den norske Straffeloven av 1842.

TOR HADRIAN LØVSTAD
Tor Hadrian går første semester på master i historie. Han interesserer seg for nordisk historie etter 1750, og spesielt skandinavismen i tidsrommet 1830 – 1870. Masteroppgaven er fremdeles i utviklingsstadiet.

MARKUS NESLEIN
Markus er masterstudent med fordypning i statsvitenskap. Han interesserer seg for politisk og økonomisk historie innenfor periodene sen-antikk, tidlig nytid og moderne tid. Han skriver masteroppgave om Midtøsten etter det ottomanske rikest oppløsning.

TORD MARDOFF NIELSEN
Tord går første semester på bachelor i historie. Han interesserer seg for det meste innen historie. Fra de store endringen som den industrielle og den kommersielle revolusjonen, til mer konkrete hendelser som stemningen rundt Europas middelaldre turneringer.

FREDRIK OPEDAL
Fredrik er masterstudent i historie med interesse for vikingtid og middelalder. Hans masteroppgave vil omhandle sosiale nettverk og maktkamper i Skandinavia på 1000-tallet.

INGEBORG ANNE RAKVÅG
Ingeborg er masterstudent på første semester. For henne er det norsk middelalder og gamle Egypt som vekker interesse. Masteroppgaven kommer til å dreie seg om den politiske rollen norske dronninger utspilte i middelalderen.

MARTIN AASBØ RINGDAL
Martin skriver masteroppgave om konspirasjonsforestillinger i norsk offentlig debatt på 1920-tallet, med vekt på «Sions vises protokoller». Han er ellers interessert i moderne historie, særlig mellomkrigstiden. Ekstreme og totalitære ideologier og bevegelser finner han også svært interessant.

NORA RODIN
Nora er masterstudent på tredje semester og interesserer seg særlig for norsk, tidlig nytids-historie. Hun skriver masteroppgave om skippernes rolle i sjøfartshandelen i Aust-Agder på slutten av 1700-tallet.

SVERRE ERLAND ROSENBERG
Sverre har en bachelorgrad i historie fra Universitetet i Stavanger, men jobber for tiden på en mastergrad ved UiO. Sverres hovedinteresse er nytids-historie med fokus på de europeiske religionskrigene på 15- og 1600-tallet.

OLE-ALBERT RØNNING
Ole-Albert er masterstudent, og har en særlig interesse for europeisk middelalderhistorie. Masteroppgaven hans handler om eksil og politisk asyl i Skandinavia på 1100-tallet.

HENRIK IZZET THOMMESEN
Henrik er masterstudent med interesse for teknologisk, økonomisk og industriell historie. Masteroppgaven vil mest sannsynlig omhandle teknologi og arbeidsorganisering i de første fasene av norsk industrialisering.

SKAGE ALEXANDER ØSTBERG
Skage er masterstudent med interesse for menneskerettighetenes rolle i globalisering og internasjonal politikk. Masteroppgaven hans handler om FNs konvensjon mot tortur.

Gi et abonnement til en du er glad i!

Fortid er perfekt som en varende gave: fire blader fordelt utover 2015. Kr 150,– for studentabonnement, og kr 300,– for vanlig abonnement.

abonnement@fortid.no

Svar til quiz på s. 72

1. *Homer*
2. *Knut Kjeldstadli*
3. *Leopold von Ranke*
4. *Historien. (The End of History and the Last Man)*
5. *Berge Furre*
6. *Ibn Khaldun*
7. *Heimskringla*
8. *En sjøens helt: gullgutten av Jon Michelet*
9. *Arthur Wellesley, bedre kjent som hertugen av Wellington*
10. *Japan*
11. *35 år gammel*
12. *Theodore Roosevelt var 42 år gammel da han tok over etter McKinley, som hadde blitt drept.*
13. *20 år*
14. *15 år (noen kommuner har prøveordning der de som fyller 16 år i valgåret kan stemme)*
15. *Annales-skolen eller annales-tradisjonen*
16. *Ken Follett*
17. *Rosettasteinen*
18. *Sverre Steen*
19. *1880-årene (Immatrikulert i 1882)*
20. *I Sverige*
21. *At Israel skulle trekke seg ut av områdene de hadde okkupert i Jom Kippur-krigen samme år*
22. *Palmyra*
23. *Wittenberg*
24. *India*
25. *En isøks*

FORTID

Fagtidsskriftet til historiestudentene ved Universitetet i Oslo kommer ut fire ganger i året. *Fortid* speiler bredden i det norske historiefaget og er en arena for nye stemmer, synspunkter og strømninger. I *Fortid* skriver studenter og etablerte forskere side om side.

VIL DU GI FORTID EN FRAMTID?

Fortid trenger stadig skribenter som kan bidra med korttekster, lengre artikler og bokmeldinger – på tema eller utenfor.
Kontakt: redaksjonen@fortid.no

ANNONSERE I FORTID?

Fortid kommer ut fire ganger i året og har et bredt marked av lesere.
Kontakt: annonse@fortid.no

ABONNERE PÅ FORTID?

Et abonnement koster kr. 300,– per kalenderår.
Studentabonnement: kr. 150,–.
Institusjonsabonnement: kr. 500,–.
Kontakt: abonnement@fortid.no

TEMA FOR KOMMENDE NUMMER

Nr. 4, 2015: Rettigheter og plikter
(Deadline: 1. oktober)

Nr. 1, 2016: Dyr/natur
(Deadline: 1. februar)

Bidragsytere FORTID nr 3/2015

Nora Rodin	*Masterstudent i historie, Universitetet i Oslo*
Ragnhild Hutchison	*Phd i historie, European University Institute*
Jan Eivind Myhre	*Professor i historie, Universitetet i Oslo*
Erling Sandmo	*Professor i historie, Universitetet i Oslo*
Dag Hundstad	*Postdoktor i historie, Universitetet i Agder*
Henriette Mikkelsen Hoel	*Doktorgradsstipendiat i historie, Universitetet i Bergen*
Fredrik Hyrum Svensli	*Doktorgradsstipendiat i historie, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)*
Marte Heian-Engdal	*Tidligere doktorgradsstipendiat i historie, Universitetet i Oslo*
Jørgen Jensehaugen	*Doktorgradsstipendiat i historie, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)*
Gwendolyn Claire Lin	*Doktorgradsstipendiat i historie, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)*
Ingjerd Veiden Brakstad	*Doktorgradsstipendiat i historie, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)*
Ole Albert Rønning	*Master i historie, Universitetet i Oslo*
Oskar Aanmoen	*Bachelorstudent i historie, Universitetet i Oslo*
Espen Nævestad	*Master i historie, Universitetet i Oslo*
Tomas Ibsen Göransson	*Master i historie, Universitetet i Oslo*
Mali Kristine Lunde	*Master i historie, Universitetet i Oslo*
Jonas Finnanger	*Master i historie, Universitetet i Oslo*

RETURUKE 50 INTERPRESS NORGE 03
9 771504 191013